

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Онисько Святослав Олегович
КАПІТАЛ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ: ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ТА
УПРАВЛІННЯ

Спеціальність 8.050105 – банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студент групи БСзм – 52

С. О. Онисько

(підпис)

Науковий керівник:

к.і.н., доцент Г. М. Марковецька

(підпис)

Дипломну роботу допущено до захисту:

«__»_____ 2013 р.

Завідуючий кафедрою банківської справи,

доктор економічних наук, професор

О. В. Дзюблюк

(підпис)

Тернопіль – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ПРИСУТНОСТІ КАПІТАЛУ У ФУНКЦІОНУВАННІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	8
1.1 Сутність капіталу, його класифікація та роль у розвитку економіки.....	8
1.2 Економічна природа та призначення банківського капіталу.....	17
1.3 Механізм формування і використання капіталу і їх вплив на діяльність банків.....	28
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	39
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ (НА ПРИКЛАДІ АКІБ «УКРСИББАНК»).....	41
2.1 Аналіз основних положень Базельського комітету щодо оцінки достатності капіталу банку.....	41
2.2 Система управління капіталом банку (на прикладі АКІБ «УкрСиббанк»).....	53
2.3 Механізм сек'юритизації активів як спосіб фінансування банку та метод регулювання достатності власного капіталу.....	62
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	69
РОЗДІЛ 3. КАПІТАЛ БАНКІВ: ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МАЙБУТНЬОГО РОЗВИТКУ.....	71
3.1 Сучасний стан та перспективи розвитку світового банківського капіталу.....	71
3.2 Вплив іноземного капіталу на банківську систему України та шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків.....	88
3.3 Законодавче регулювання капіталу банків.....	94
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	105
ВИСНОВКИ.....	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	110
ДОДАТКИ.....	119

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Відродження національної економіки, ефективне здійснення її структурної трансформації вимагає формування достатньо великого стійко зростаючого банківського капіталу країни. Динамічний розвиток фінансового сектору забезпечується сталим функціонуванням банківських установ, укладанням координуючих зв'язків між ними, суб'єктами господарської діяльності й приватними особами, а також укріпленням їхньої фінансової співпраці. Основною складовою управління банківською діяльністю в сучасних умовах повинно стати формування структури банківського капіталу і управління ним.

Банківські установи як фінансові посередники забезпечують поєднання інтересів суб'єктів господарювання і дрібних інвесторів з контрагентами, що шукають вільних інвестиційних ресурсів на фінансовому ринку країни. У цих умовах зростає роль банків із мобілізації вільних ресурсів і їх надання іншим учасникам ринку, що відчують у них тимчасову потребу.

Від зростання ресурсного потенціалу банків значно залежать сприятливий інвестиційний клімат у країні, інтеграція банківської системи у світове співтовариство. Зміцнення ресурсного потенціалу комерційних банків є однією з передумов поживлення інвестиційної активності та виходу економіки з кризи. Розгляд теоретичних питань формування банківського капіталу неможливий без ґрунтовного аналізу його суті, складу і структури. Дослідження діючої системи створення ресурсної бази комерційних банків потребує аналізу проблем формування і поповнення власного капіталу та мобілізації залучених і запозичених коштів, а також розгляду шляхів удосконалення цих процесів. Значної уваги при дослідженні діяльності банків заслуговують проблеми застосування інструментів управління банківським капіталом.

Разом з тим, аналіз економічної літератури свідчить, що низка питань щодо формування структури банківського капіталу та стратегічного управління нею потребує додаткових досліджень. Наукового обґрунтування потребує

питання структури банківського капіталу, яке, при найменших витратах на формування, сприятиме підтримці репутації банку на рівні, достатньому для залучення необхідних грошових ресурсів на вигідних умовах. Ця проблема вимагає комплексної програми дій щодо прогнозування та управління банківським капіталом на основі аналізу динаміки його структурних складових. Її реалізація надасть можливість досягти певного розміру прибутку, необхідного для подальшого розвитку банківської установи. Наявність зазначених проблем обумовила актуальність та послужила основою вибору теми, мети і завдань даної дипломної роботи..

Огляд літератури з теми дослідження.

Дослідженню питань формування та управління банківським капіталом присвячено праці вітчизняних економістів, зокрема Алексеєнка М., Василика О., Васильченко З., Васюренка О., Вахненко Т., Вожжова А., Дзюблюка О., Довгань Ж., Кириченка О., Кочеткова В., Мороза А., Примостки Л., Реверчука С., Савлука М., Соскіна О., Ющенко В. та ін. Серед зарубіжних учених варто виділити праці Балабанова І., Габбарда Г., Долана Е., Кісельова В., Колесникова В., Лаврушина О., Мишкіна Ф., Панової Г., Роуза П., Сінкі Д., Усоскіна В., Ширінської Є. та ін.

У працях вітчизняних та зарубіжних науковців досліджено формування банківського капіталу в умовах ринкової економіки, окреслено головні види та функції банківського капіталу, розроблено напрями вдосконалення формування власного та залученого капіталів банків, розвинуто теорію управління банківським капіталом у трансформаційній економіці.

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є поглиблення теоретико-методологічних засад щодо формування структури банківського капіталу та розробка практичних рекомендацій управління нею, що є ключовим завданням, яке забезпечує динамічний розвиток банківського сектору.

Для досягнення поставленої мети в дисертації визначені наступні завдання:

- розкрити економічну суть та ознаки банківського капіталу, а також його еволюцію і стадії розвитку;
- з'ясувати роль регулюючих систем у процесі формування структури банківського капіталу;
- систематизувати класифікаційні ознаки структурних компонентів банківського капіталу, відповідно до яких створюється, удосконалюється і оцінюється система формування структури банківського капіталу;
- визначити фактори, що впливають на структуру і на структурні компоненти капіталу (внутрішні та зовнішні чинники) та проаналізувати їхній вплив на банківський капітал;
- проаналізувати методичні підходи щодо дослідження динаміки окремих компонентів структури банківського капіталу України;
- дослідити існуючі методи оцінки фінансового результату банку та його структурних компонентів;
- провести прогнозування динаміки поведінки банківських ресурсів, що безпосередньо впливають на формування структури банківського капіталу та фінансовий результат діяльності установи;
- розробити рекомендації щодо підвищення ефективності формування та функціонування банківського капіталу в Україні;
- запропонувати алгоритм прийняття управлінських рішень при впровадженні стратегічного управління структурою банківського капіталу.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процеси формування структури банківського капіталу в Україні та світі, а також управління нею.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади системи формування і управлінням капіталом комерційних банків.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною базою даного дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, теорії фінансового та стратегічного менеджменту, теорії імовірності й математичної статистики, дослідження вітчизняних та закордонних учених та фахівців у

галузі банківського капіталу, в яких висвітлено наукові підходи щодо пізнання об'єкта дослідження.

Для досягнення визначеної в роботі мети використано загальнонаукові та спеціальні методи: класифікації, аналізу та синтезу при визначенні сучасних підходів до управління структурою банківського капіталу; економіко-статистичного аналізу при дослідженні тенденцій розвитку банківської системи, динаміки зміни структури капіталу по банках України та, зокрема, в АКІБ «УкрСиббанк»; кореляційно-регресійного, імовірнісного аналізу, методу експертних оцінок при розробці комбінованого показника для прогнозування фінансового результату діяльності банку; прогнозування – для прогнозування співвідношення динаміки депозитних та кредитних ресурсів при вирішенні завдання збільшення прибутку.

Інформаційна база роботи. Статистичну і фактологічну основу дослідження складають законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів та Національного банку України з питань регулювання банківської діяльності, офіційні матеріали Державного комітету статистики України, енциклопедичні видання, дані консолідованих балансів та інших форм фінансово-бухгалтерської звітності вітчизняних банків, монографічні дослідження та статті провідних зарубіжних і вітчизняних учених, а також результати науково-дослідних розробок та особистих досліджень автора.

Наукова новизна роботи полягає в поглибленні існуючих та обґрунтуванні нових теоретичних і методичних положень щодо формування структури банківського капіталу і управління нею в сучасних економічних умовах. Конкретні наукові результати дипломної роботи, що характеризують її новизну, полягають у наступному:

- удосконалено теоретичну сутність категорії “структура банківського капіталу” та уточнено визначення його структурних складових;

- удосконалено визначення впливу регулюючих заходів у процесі формування структури банківського капіталу, що дозволяє встановити необхідність появи інструментарію дослідження зміни структури банківського капіталу при впровадженні регулюючих заходів;
- удосконалено класифікацію домінуючих факторів, що обумовлюють динаміку структурних складових банківського капіталу. Така класифікація дозволяє побудувати схему, яка відображає мережу їх інформаційного переплетіння;
- удосконалено методичні підходи щодо дослідження динаміки структурних складових банківського капіталу, використання яких дозволило розробити рекомендації щодо поліпшення діяльності вітчизняних банківських установ у сучасних конкурентних умовах;
- доповнено класифікаційну характеристику видів банківського капіталу;
- дістали подальшого розвитку напрямки щодо стратегічного управління структурою банківського капіталу, націлені на підвищення фінансового потенціалу банку.

Практичне значення роботи полягає в тому, що розроблені теоретичні, методичні й практичні рекомендації можуть використовуватися для формування структури банківського капіталу вітчизняних установ з метою прийняття обґрунтованих стратегічних управлінських рішень.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дипломної роботи – 121 сторінок, у тому числі на них розміщено 13 таблиць, 13 ілюстрацій, 9 додатків, список використаної літератури зі 90 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ПРИСУТНОСТІ КАПІТАЛУ У ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

1.1. Сутність капіталу, його класифікація та роль у розвитку економіки

Банківський капітал є самостійним видом капіталу, який виник у процесі розвитку виробничого капіталу, виокремившись з останнього на певному етапі його еволюції. Тому він має не тільки свої специфічні властивості, які відрізняють його від інших видів капіталу, а й спільні для всіх їх риси. Ця обставина спричинює необхідність розпочати дослідження банківського капіталу з в'яснення природи капіталу взагалі і позичкового капіталу зокрема, в єдності з яким функціонує банківський капітал.

У світовій економічній теорії сформулювалися дві концепції сутності капіталу:

1) економічна або логічна, за якою капітал розглядається як один з чинників суспільного виробництва, що існує у формі матеріальних благ, які створені людською працею і використовуються для подальшого розвитку виробництва й збільшення доходів їх власників;

2) соціальна або історична, за якою капітал трактується як сукупність виробничих відносин між власниками накопиченого багатства (капіталістами) і тими верствами населення, які позбавлені цього багатства і змушені продавати свою робочу силу на ринку (найманими працівниками), внаслідок чого створюються передумови для привласнення першими результатів неоплаченої праці других (додаткової вартості). За такої концепції капітал неминує трактується як знаряддя експлуатації найманих працівників [14, с. 91]

Між вказаними концепціями капіталу є дещо спільного, але є й багато відмінностей. Спільним є те, що в обох випадках капітал постає як самозростаюча вартість. В умовах капіталізму її зростання забезпечується експлуатацією найманих працівників, а в інших суспільних формаціях тим, що

жива праця будь-якого зайнятого у виробництві працівника, озброєного навіть примітивними засобами виробництва, спроможна створити більшу масу вартості, ніж це потрібно для підтримання його життєдіяльності. Ця додаткова вартість виступає джерелом доходів для нарощування капіталу. Без цього докапіталістичні суспільні формації не мали б економічної бази для розвитку, зокрема просте товарне виробництво виявилось би законсервованим і не перетворилось би в систему капіталістичного господарювання.

Ця спільна для обох концепцій риса зовні проявляються в тому, що представники кожної з них нерідко визначають капітал як вартість, здатну до зростання. Навіть К. Маркс, який вніс найбільший вклад у соціалізацію сутності категорії «капітал», визнавав, що капітал — це самозростаюча вартість або гроші, які здатні перетворюватися в більшу кількість грошей [7, с. 165]. Аналогічну рису в капіталі підкреслювали також А. Сміт, Д. Рікардо. Й. Шумпетер, П. Самуельсон та багато інших дослідників.

Методологічні відмінності між характеристиками капіталу представниками економічної та соціальної концепцій полягають, перш за все, в тому, що перші розглядають його з логічних позицій, а другі — з історичних.

Щоб достовірно розібратися в усіх можливих особливостях прояву капіталу необхідно розглянути класифікацію його видів на підставі критеріїв, які впливають із сутності та механізму функціонування капіталу на макро- та мікроекономічних рівнях. Виходячи з економічної сутності капіталу, закономірностей кругообороту, призначення в економічній системі і ролі в суспільному відтворенні, можна визначити таку групу критеріїв класифікації капіталу і виділити по кожному з них такі види (укрупнені складові) та їх конкретні елементи (дод. А)

З наведеного переліку видів капіталу та конкретних складових кожного з них можна зробити висновок, що капітал в його абстрактному розумінні здатний забезпечувати всі економічні процеси та опосередковувати всі економічні відносини в суспільстві, а тому кожний вид капіталу заслуговує на увагу дослідників. Проте, зважаючи на проблематику нашого дослідження, не

будемо заглиблюватися в аналіз всіх видів капіталу, а зосередимося лише на його грошовому різновиді як висхідній базі позичкового і банківського капіталів.

Грошовий капітал у теоретико-пізнавальному відношенні є значно складнішим поняттям й економічним чинником, ніж натурально-речовий капітал. На відміну від останнього він може існувати не тільки в реальній формі, а й в ідеальній, яку ще називають фіктивною. Хоча свої витoki і цільові призначення грошовий капітал має в реальному секторі економіки і тому тісно пов'язаний з натурально-речовим капіталом, оборот його набуває відносної самостійності, а динаміка нарощування його обсягів може значно відрізнятися від темпів зростання натурально-речового, спричинюючи макроекономічні диспропорції та фінансові кризи.

Не дивлячись на досить важливу і різнопланову роль грошового капіталу в ринковій економіці, його специфіка слабо досліджена у вітчизняній літературі. Навіть на понятійному рівні нема єдиної думки щодо його сутності. Одні дослідники зводять його лише до однієї з форм промислового капіталу, зокрема до запасу грошей на першій і третій стадіях кругообороту останнього [10, с. 289; 13, с. 209]. В подібному визначенні не враховується такий важливий елемент грошового капіталу, як позичковий капітал, який теж функціонує переважно у грошовій формі паралельно з грошовою складовою промислового капіталу. Інші автори ототожнюють грошовий капітал просто із запасом грошей для придбання будь-якого іншого ресурсу [12, с. 277], не пояснюючи економічного призначення цього ресурсу. А ним можуть бути і матеріальні блага споживчого призначення, на придбання яких витрачаються гроші як звичайні купівельні чи платіжні засоби, а не гроші як капітал. Тобто, автори подібного визначення не враховують сутнісної відмінності між грошами як грошами і грошами як капіталом, що призводить до надмірно широкого трактування грошового капіталу.

Функціонально грошовий капітал реалізує відносини між його власниками і найманими працівниками, позичковий капітал – відносини між

економічними суб'єктами – власниками капіталу: кредитором і позичальником. Відмінності в характері кругообігу цих двох видів грошового капіталу наглядно проявляються у відмінностях їх кругообороту.

Кругооборот функціонального грошового капіталу здійснюється за формулою:

$$\Gamma - T < \frac{PC}{ЗВ} \dots B \dots T' = \Gamma' \quad (\text{ф. 1.1})$$

де Γ — гроші, авансовані в оборот;

T — товари, куплені за ці гроші;

З.в. — засоби виробництва, куплені у складі T ;

Р.с. — робоча сила, куплена у складі T ;

B — виробництво;

T' — готова продукція, що несе в собі додаткову вартість;

Γ' — дохід (грошовий) від реалізації T' , що включає реалізовану додаткову вартість ($\Delta\Gamma$).

Кругооборот позичкового капіталу здійснюється за зовсім іншою формулою, яку прийнято зображати так:

$$\Gamma - \Gamma', \quad (\text{ф. 1.2})$$

де Γ — сума грошей, що надана в позичку;

Γ' — сума грошей, що повертається кредитору при погашенні позички включно з процентним доходом ($\Delta\Gamma$).

З наведених формул (ф. 1.1 та ф. 1.2) видно, що кругооборот функціонального грошового капіталу охоплює дві стадії процесу відтворення — виробництва і обміну, а кругооборот позичкового — лише одну і якраз ту, на яку не розповсюджується оборот функціонального капіталу — стадію перерозподілу.

Враховуючи багатогранність змісту грошового капіталу доцільно давати його понятійне визначення з двох позицій: з макроекономічних — на підставі обороту всього суспільного капіталу і з мікроекономічних — на підставі обороту індивідуальних капіталів.

З макроекономічних позицій грошовий капітал — це самозростаюча вартість, яка здійснює свій рух (формується і використовується) у грошовій формі, З мікроекономічних позицій грошовий капітал - це запаси грошей із інших фінансових активів, які прямо чи опосередковано приносять їх власникам додаткові доходи у вигляді прибула чи процента. Між цими визначеннями нема принципової відмінності — друге з них лише конкретизує зміст першого.

Капітал, будучи надзвичайно складним за сутністю і багатоплановим за формою прояву економічним явищем, виконує не менш складну, різноманітну за спрямуванням і дієвістю роль у суспільному відтворенні.

Класична економічна теорія зводить роль капіталу до одного з трьох чинників виробництва: землі, праці і капіталу (як засобів виробництва). Перші два з них вважаються первинними в тому сенсі, що вони формуються поза економічною системою, є екзогенними щодо неї і тому мало чутливі до потреб економічних суб'єктів. Зовсім іншим, є третій чинник — капітал. Він формується в самій економічній системі, тобто є ендегенним, що дає можливість підпорядкувати його розвиток (кількісний і якісний) динаміці попиту (потреб) економічних суб'єктів. Це робить капітал опосередкованим, найбільш активним і продуктивним чинником виробництва, що стимулює економічних суб'єктів до безперервного нарощування його обсягів та вдосконалення техніко-економічних властивостей задля прискорення економічного зростання.

Зведення ролі капіталу лише до одного з чинників виробництва, яке зустрічається в працях і сучасних науковців [8, с. 281], представляється надмірно звуженим, таким що не відповідає сучасному розвитку суспільного виробництва та суспільних відносин і новітнім досягненням економічної теорії у пізнанні капіталу та його різноманітних форм.

Більше того, науково-технічний прогрес та вдосконалення суспільних відносин як результат розвитку капіталу спричинили появу принципово нових чинників виробництва, зокрема науки, підприємницьких здібностей,

інформацій, екології [17, с. 112]. Кожний з цих чинників тією чи іншою мірою опосередкований економічною системою, тобто капіталом. Отже, функціонування нових чинників виробництва певною мірою базується на функціонуванні капіталу, завдяки чому можливості впливу останнього на економічний розвиток ще більше розширюються і він стає в сучасних умовах широкомасштабним, багатоканальним чинником впливу на всі процеси розвитку суспільного виробництва.

Проте економічна роль капіталу не обмежується значенням виробничого капіталу як чинника економічного розвитку. Важливого і всезростаючого значення набувають й інші форми капіталу — торговий, грошовий, позичковий. В контексті визначення сутності і місця власного капіталу банків як завдання нашого дослідження, переважну увагу потрібно приділити ролі грошового та позичкового капіталів.

Функціональний грошовий капітал зосереджений безпосередньо у реальному секторі економіки, що сприяє максимальній концентрації його впливу на потреби розвитку суспільного виробництва. Іншими словами, це ставить певні природні межі на відволікання цього капіталу в інші сфери суспільного буття.

Конкретно роль функціонального грошового капіталу можна звести до наступного:

1) він створює передумови для підтримання безперервності кругообороту індивідуального капіталу, оскільки забезпечує його власників і менеджерів адекватною масою купівельних і платіжних засобів, щоб своєчасно розпочати новий цикл кругообороту після закінчення попереднього;

2) він створює передумови для утримання господарюючим суб'єктом своїх позицій на конкурентному ринку, оскільки забезпечує адекватну; ліквідність підприємству, його належну платоспроможність, що сприяє збереженню достатньої довіри до нього на ринку;

3) постійне знаходження частини капіталу в грошовій формі значно підвищує його мобільність і керованість. Зокрема, в процесі контролю над

вивільненням грошового капіталу (G') можна виявити «збої» в обороті всього капіталу та оперативно внести відповідні корективи в його процес (змінити обладнання чи пристрої на продуктивніші, підвищити кваліфікацію працівників, удосконалити технологію чи організацію виробництва тощо) за рахунок наявних грошових ресурсів;

4) періодичне вивільнення капіталу в грошовій формі значно розширює можливості його власників і менеджерів щодо маневрування капіталом у часі та просторі: вивільнення його з промислового бізнесу і спрямування в торговий чи будівельний як більш продуктивний, вивільнення його з агропромислового бізнесу і спрямування в банківський чи на фінансовий ринок, збереження грошового капіталу в банківському секторі поки не покращаться умови для бізнесу в реальному секторі, наприклад в аграрному, тощо. Таке маневрування капіталом завдяки його функціональній грошовій формі можливе і між окремими регіонами та між окремими країнами;

5) завдяки вивільненню капіталу в грошовій формі з'являється можливість формування і власного капіталу банків як грошової складової позичкового капіталу поряд з залученим та позиченим капіталами.

У всіх цих проявах ролі функціонального грошового капіталу чітко проглядається її спрямованість на розвиток суспільного виробництва. Ймовірно, саме цей аспект економічної ролі грошового капіталу мав на увазі Й. Шумпетер, коли писав: «На наш погляд, капітал це поняття, нерозривно пов'язане з процесом розвитку; воно не має ніякого зв'язку із звичайним обігом. Це поняття уособлює тільки той аспект економічних процесів, що пов'язаний виключно з розвитком» [18, с. 196]. При цьому слід зазначити, що Й. Шумпетер веде мову саме про функціональний грошовий капітал, який знаходиться у реальному секторі економіки, що й забезпечує йому широкі можливості впливу на економічний розвиток. При цьому, слід зазначити що як функціональний грошовий, так і позичковий капітали розщепляються на дві складові: капітал який спрямовується на забезпечення простого відтворення економіки та на її розширене відтворення, тобто розвиток.

У загальному вигляді позичковий капітал можна визначити як капітал, що приносить своєму власнику дохід у вигляді процента. У такому визначенні чітко проглядається сутнісна єдність позичкового капіталу з капіталом взагалі та істотна відмінність його від інших видів капіталу — промислового, торгового.

Сутнісна єдність між цими капіталами проявляється в тому, що позичковий капітал, як і будь-який інший, приносить своєму власнику додатковий дохід (у вигляді процента), який забезпечує самозростання його вартості, що є констатуючою ознакою капіталу взагалі, в тому числі і позичкового. Істотна ж відмінність між ними полягає в тому, що дохід від позичкового капіталу носить форму процента, а дохід від інших видів капіталу — форму прибутку. Ця відмінність у формах доходу на капітал визначається відмінностями у відносинах, які реалізуються в цих видах капіталів. В обороті промислового і торгового капіталів реалізуються відносини між власниками капіталу та найманими працівниками: неоплата першими частини праці других забезпечує створення додаткової вартості, реалізація якої приносить їм дохід у формі прибутку. Зовсім інші відносини реалізуються в обороті позичкового капіталу: тут один власник капіталу (кредитор) вступає у відносини з іншим власником капіталу (позичальником), кожний з яких є економічно самостійним, а їх взаємовідносини будуються на засадах рівноправності, добровільності і взаємної вигоди. Така специфіка відносин позичкового капіталу спричинює інший механізм формування доходів на капітал та іншу його форму — процентного доходу замість прибутку.

Це пов'язано з тим, що джерело сплати доходу на позичковий капітал формується у кінцевого його споживача - позичальника у вигляді додаткової вартості та прибутку, створених в результаті його виробничої діяльності. Оскільки у цій діяльності був задіяний власний і позичковий капітал, створений прибуток належить обом його власникам, внаслідок чого виникає досить складна проблема його розподілу між кредитором і позичальником. Найбільш адекватним характеру відносин між кредитором і позичальником є механізм

розподілу прибутку на підставі процентного платежу. За цим механізмом дохід кредитора залежить не від обсягу прибутку позичальника чи його суб'єктивних рішень, а від норми процента, що склалася на ринку капіталу, і обсягу позичкового капіталу. Такий механізм, з одного боку, захищає інтереси власника капіталу, а з другого — стимулює позичальника до ефективного використання авансованого в оборот капіталу, з тим щоб після сплати процентного доходу в нього залишився достатній для нормального функціонування обсяг підприємницького доходу. Завдяки цьому механізму забезпечується адекватна реалізація засад рівноправності і взаємної вигоди у відносинах між кредиторами і позичальниками. Ця особливість відносин позичкового капіталу відкриває можливість всім економічним суб'єктам вступати у ці відносини в статусі кредитора чи позичальника, що принципово неможливо у відносинах промислового капіталу.

Зазначені єдність та відмінність позичкового і реального капіталів неминуче ставлять перед науковою думкою питання про взаємозв'язок їх руху в процесі відтворення, зокрема: кругооборот якого з них є базовим, а якого — похідним, вторинним.

У процесі руху позичкового капіталу між його суб'єктами виникають економічні відносини, які за своїм характером є ідентичними ринковим відносинам. Зокрема, кредитор передає позичальнику грошову вартість не безоплатно, а на еквівалентних засадах, тобто з поверненням йому такої ж вартості при погашенні позички, що рівнозначно еквівалентним відносинам купівлі-продажу на ринках звичайних товарів. Разом з грошовою вартістю позичальник одержує право користуватися нею в своїх інтересах, за що здійснює додатковий платіж кредитору — процент, який відіграє у цих відносинах таку ж роль, як ціна на товарних ринках. На цій підставі економічна наука і практика визнали існування ще одного різновиду ринку — ринку позичкового капіталу.

Поняття «ринку позичкового капіталу», як і самого цього капіталу, має свої витоки в класичній політичній економії, проте застосовувалося в наукових

дослідженнях представниками різних наукових шкіл. Одним з перших багато уваги цьому ринку приділив К. Маркс. У подальшому до механізму цього ринку зверталися у своїх дослідженнях такі відомі вчені, як Й. Шумпетер [18], К. Бем-Баверк [32], Дж. М. Кейнс [33], Р. Гільфердинг [34] та ін. Радянські дослідники капіталістичної економіки також звертали увагу на ринок позичкового капіталу. Зокрема, значний вклад у наукове пізнання сутності та механізму функціонування цього ринку внесли А. Трахтенберг [15], А. Анікін [35], В. Усоскін [36], В. Шенаєв [37] та ін.

1.2. Економічна природа та призначення банківського капіталу.

Поняття банківського капіталу широко застосовується в наукових дослідженнях та банківській практиці, проте до цього часу немає його однозначного трактування. В літературі зустрічаються десятки різних за формулюванням визначень, але якщо абстрагуватися від формально редакційних відмінностей, то за реальним змістом всіх їх можна поділити на дві групи. У визначеннях першої групи сутність банківського капіталу трактується широко: як сукупність всіх ресурсів, якими оперує банк у процесі своєї діяльності, незалежно від того, з яких джерел ці кошти одержані і в які активи вони розміщені [3, с. 31, 33; 44, с. 112; 12, с. 65; 15, с. 548; 54, с. 99]. У визначеннях другої групи дається вузьке трактування банківського капіталу — як власного капіталу, сформованого за рахунок внесків власників (акціонерів) банку та внутрішніх ресурсів самого банку [12, с. 134—135; 44, с. 112; 20, с. 603—604; 45].

Широке трактування зустрічається переважно в працях радянських і сучасних російських та українських авторів, причому всі вони по суті визнають обидва підходи, розглядаючи власний капітал як складову всього банківського капіталу. В іноземній літературі переважає вузьке його трактування.

Оскільки однією із цілей нашого дослідження є вдосконалення системи управління банківською діяльністю актуальним для нас буде використання поняття банківського капіталу у його вузькому розумінні.

Серед прибічників вузького трактування банківського капіталу нема повної єдності в його трактуванні. В літературі, особливо іноземній, зустрічається декілька визначень капіталу банку, кожне з яких однобоко характеризує цей капітал, а тому помітно відрізняються між собою. Найбільш показовими в цьому відношенні є такі визначення:

- капітал — це кошти, що внесені в банк його власниками і складаються переважно з акціонерного капіталу, резервів і нерозподіленого прибутку [1, с. 445]. Тут капітал проявляється лише з боку джерел його формування і відсутні інші сутнісні характеристики;

- капітал — це всі статті активів (в тому числі основні засоби), які можуть використовуватись для компенсації втрат застрахованих депозитів у випадку банкрутства банку [22, с. 831]. Тут капітал представлений лише як економічне забезпечення зобов'язань банку і то не всіх, а лише не забезпечених обов'язковим страхуванням. Таке бачення капіталу має сенс лише з позицій банківського регулятора;

- капітал — це перевищення сумарного обсягу активів банку над сумарним обсягом пасивів (депозитних і не депозитних зобов'язань) [50, с. 18]. Тут переважає обліковий прояв обсягу капіталу і зовсім відсутня персоніфікація джерел його формування, що може провокувати певні ускладнення в процесах корпоративного управління банком.

Більш вдалим у цьому відношенні є визначення капіталу банку як грошових коштів і вираженої у грошовій формі частини майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку, використовуються з метою одержання прибутку [3, с. 50]. Тут дано більш різнобічне тлумачення капіталу банку, що має важливе значення, перш за все, для організації управління капіталом і всією діяльністю банку. Проте і це визначення не позбавлене вади. Тут автор відійшов від принципу джерел

формування капіталу, а скористався принципом речової форми існування капіталу (грошові кошти і майно). Проте на практиці неможливо визначити, яка частина цих активів сформована за рахунок власного капіталу, а яка за рахунок залученого, тому таке визначення не дає ключа до розрахунків його обсягу. Разом з тим, між наведеними визначеннями, на наш погляд, нема непереконливих протиріч, вони доповнюють одне одного і можуть використовуватися в практиці управління банками залежно від поставлених цілей.

С. М. Савлук в монографії «Власний капітал комерційного банку» наводить власне формулювання сутності власного капіталу банку. В даній праці власний капітал визначається як та маса банківських ресурсів, яка надана банку його власниками та сформована самим банком у процесі діяльності, постійно або тривалий час знаходиться в його обороті та слугує економічною основою підтримання його діяльності, забезпечення зобов'язань перед клієнтами за залученими коштами (депозитними і позиченими) [40а, с. 69]. В такому визначенні капітал банків характеризується з різних боків: джерел формування, особливостей кругообороту та економічної ролі, а тому воно є найбільш адекватним сутності та призначенню цього капіталу.

За своїм призначенням власний капітал є ключовим фінансовим джерелом формування реального капіталу (основного і оборотного) як матеріальної бази їх виробничої діяльності. Нарощування цього капіталу є неодмінною умовою подальшого розвитку будь-якого підприємства. Це положення повністю розповсюджується і на власний капітал банків. Саме кругооборот власного капіталу банків створює матеріальну базу, на основі якої вони надають своїм клієнтам сукупність послуг, продукуючи додаткову вартість як реальне благо і як джерело їх прибутків.

Разом з тим призначення власного капіталу в банківській сфері має істотну специфіку порівняно з іншими видами підприємницької діяльності. Вона проявляється:

- в значно меншій частці власного капіталу в загальному обсязі ресурсів банків порівняно з нефінансовими корпораціями;

- у більш широкому призначенні власного капіталу банків за рахунок посилення такої його складової, як буферне стримування втрат від банківських ризиків;
- у формуванні в призначенні капіталу банків особливої складової, яку коротко можна назвати чинником довіри, рівень якого має ключове значення для підтримання достатньої стабільності і надійності окремих банків і всієї банківської системи.

Ці особливості призначення капіталу банків певним чином пов'язані між собою. Якщо першу з них можна назвати звужувальною, завдяки якій призначення капіталу як джерела фінансового забезпечення діяльності банку виявилось помітно меншим ніж у нефінансових корпорацій, то другу і третю можна назвати розширювальними. Завдяки цим особливостям призначення капіталу банку виводиться за межі фінансового ресурсу, надає йому принципово нових аспектів, які не властиві власному капіталу нефінансових корпорацій.

Конкретніше призначення капіталу банків можна виразити через його функції. В зарубіжній літературі функції капіталу банку були сформовані і проаналізовані в підручнику Роуза С. Пітера «Банківський менеджмент» [1, с. 445—446]. У російській літературі одним з перших приділив увагу цим функціям В.М. Усоскін [36, с. 91—93], а в українській — М.Д. Алексеєнко [3, с. 50—51]. Звернення дослідників капіталу, банків до його функцій дало змогу не тільки конкретизувати досить широке і дещо розмите призначення капіталу, а й диференціювати його роль у забезпеченні різних напрямків банківської діяльності, що мало важливе значення для вдосконалення практики управління банками.

Відносною новизною проблеми функцій капіталу у науковій літературі можна пояснити той факт, що позиції названих вище науковців щодо кількості та змісту окремих функцій помітно різняться.

Роуз С. Пітер виділяє п'ять основних функцій власного капіталу [1]:

- функція «гроші на чорний день» для захисту від банкрутства;

- функція капіталу як засобу, необхідні для створення, організації та функціонування банку;
- функція підтримки довіри клієнтів до банку;
- функція забезпечення коштів для організаційного зростання і розробки нових послуг, програм та обладнання ;
- функція регулятора росту банку.

М. Д. Алексеєнко виділяє три основних функції власного капіталу банку [3]:

- захисна функція, яка полягає у тому, що він слугує насамперед для захисту інтересів вкладників і кредиторів банку, для покриття можливих збитків від банківської діяльності;
- функція забезпечення оперативної діяльності;
- регулювальна функція, сутність якої полягає в тому, що через фіксацію розміру власного капіталу (або окремих його складових) регулювальні та наглядові органи впливають на діяльність банку в цілому.

С. М. Савлук в монографії «Власний капітал комерційного банку» [40а], проаналізувавши праці і позиції названих вище авторів, виділяє такі основні функції власного капіталу:

- функція ресурсного забезпечення власних інвестиційних потреб банку, полягає в формуванні та збільшенні інвестиційних потреб;
- стимулююча функція, сутність якої полягає в тому, що зміна обсягу власного капіталу та його частки в ресурсах банків впливає на інтереси учасників банків;
- гарантійна функція, полягає в підтриманні взаємовигідних, надійних відносин між банком і його клієнтами: вкладниками і кредиторами;
- стабілізаційна функція, забезпечує вплив на діяльність банку в цілому: запобігає надмірній мінімізації власного капіталу, максимізації ризиків активів та ризику банкрутства банку.

Досить складне та різнобічне призначення власного капіталу банків істотно впливає на його класифікацію, суттєво ускладнюючи поділ на окремі

типи та види. Тому питання класифікації цього капіталу знаходяться в полі зору багатьох іноземних та вітчизняних дослідників. Так, М. Алексеєнко запропонував 8 кваліфікаційних ознак, за якими виділив 20 видів власного капіталу банків (рис. 1.1)[3, с. 53].

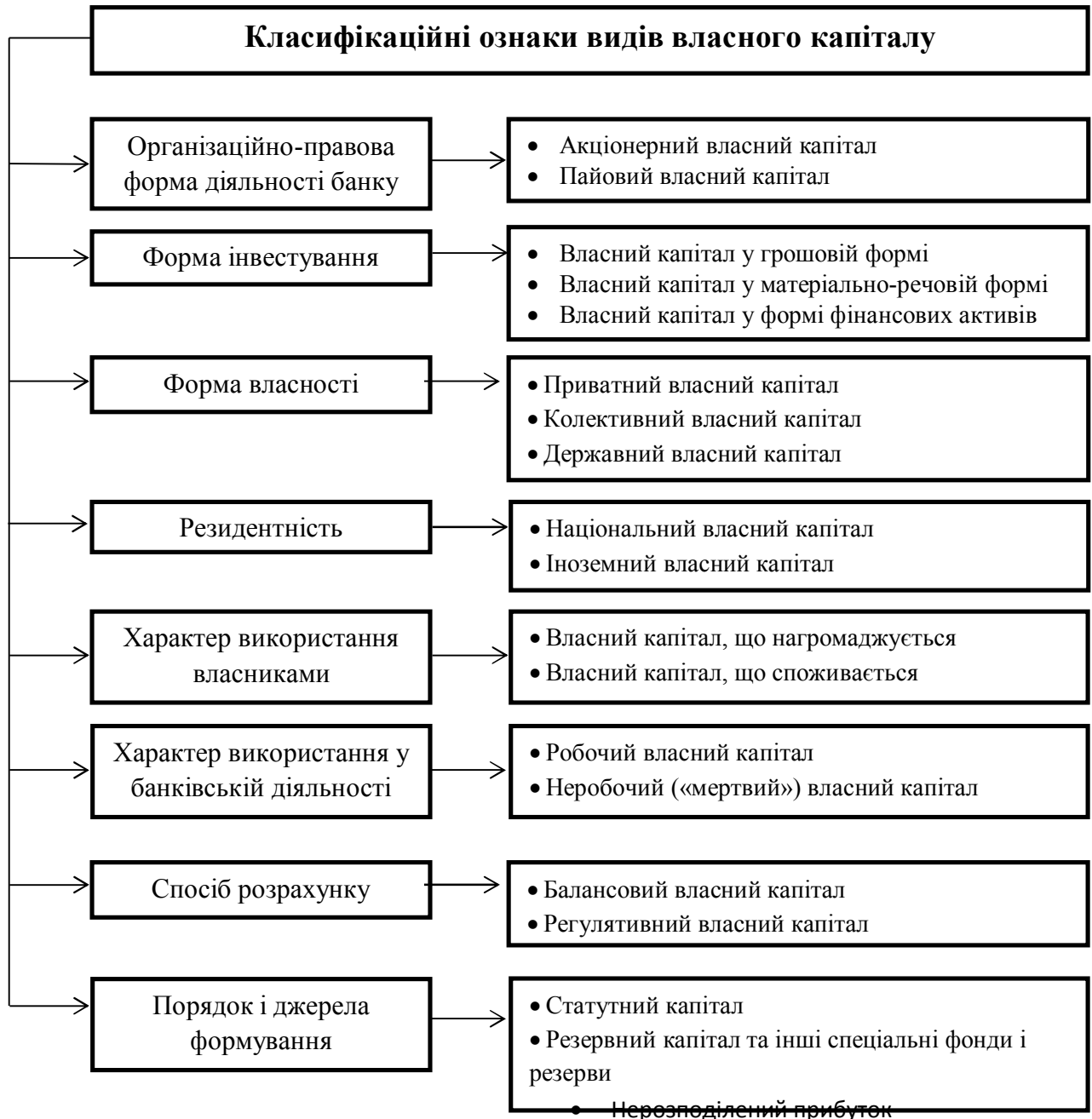

Рис. 1.1. Класифікація видів власного капіталу банку [3, с. 53]

Його схема класифікації виглядає найбільш повною порівняно з класифікаціями, запропонованими іншими науковцями. Зокрема, Пітер С. Роуз

виділив лише 8 видів капіталу банків і по суті лише за одним критерієм — джерелами формування [1, с. 448—449].

Критерій джерел формування дійсно займає важливе, а то й ключове, місце в системі класифікації капіталу банків, оскільки дає можливість розчленити його на відносно самостійні складові, які помітно відрізняються не тільки за характером джерел нарощування, а й за місцем кожної у фінансовому механізмі банку. Тому класифікація капіталу шляхом поділу його на складові широко застосовувалася не тільки Пітером С.Роузом, а й М. Алексеєнком, хоча останній використав для цього декілька додаткових критеріїв — резидентність (національний, іноземний), форма інвестування (матеріально-речовий, грошовий), характер використання (робочий, неробочий) та ін..

Водночас сьогодні є достатні підстави вважати, що розвиток класифікації капіталу банків все ще не завершився. Навіть у достатньо деталізованій схемі класифікації, запропонованій М. Алексеєнком, не врахована низка критеріїв, за якими капітал може далі поділятися на складові, наприклад за оцінкою рівня достатності (достатній, недостатній), за характером джерел формування (внутрішні, зовнішні), за видом вартості (балансова, ліквідаційна) тощо. Проте більш істотною вадою чинної схеми класифікації вважається те, що всі її критерії розглядаються як одно порядкові, а вичленені на їх базі види капіталу розміщуються на одному рівні без визначення їх субординації, яка реально існує на практиці.

Врахувавши недоліки і переваги вищезгаданих схем, С. М. Савлук [савлук власний капітал с. 93] запропонував розділити критерії класифікації на три групи:

1. Форми капіталу.
2. Типи капіталу.
3. Види капіталу.

На підставі даного поділу С.М. Савлук запропонував загальну схему класифікації капіталу (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Загальна схема класифікації капіталу банків [40а, с.94]

Критерії класифікації капіталу	Класифікаційна структура капіталу			
А. За формою прояву	<i>Форми капіталу</i>			
- за оцінкою	Номінальний	Ринковий	Ліквідаційний	Оціночний
- за формою власності	Приватний	Державний	Змішаний	
Б. За функціонально-економічним призначенням	<i>Типи капіталу</i>			
	Балансовий	Регулятивний	Економічний	
В. За елементним складом окремих типів	<i>Види капіталу</i>			
1. За видами джерел формування та нарощування	Статутний Резервний Результат минулих та поточних років Інший капітал	Власний Субординований	Не визначаються	
2. За характером джерел формування та нарощування	Внутрішній Зовнішній	Внутрішній Зовнішній	Не визначаються	
3. За формою вартості	Натурально-речовий Грошовий	Грошовий	Грошовий	
4. За характером використання	Робочий Неробочий	Не визначаються	Не визначаються	
5. За резидентністю	Національний Іноземний	Не визначаються	Не визначаються	
6. За місцем у фінансах банку	Не визначаються	Основний Додатковий	Не визначаються	
7. За рівнем достатності	Достатній Недостатній (-) Надмірний (+)	Достатній Недостатній (-) Надмірний (+)	Достатній Недостатній (-) Надмірний (+)	

За критерієм оцінки вартості в банківській практиці найчастіше використовуються форми номінального, ринкового, ліквідаційного, оціночного капіталу.

Номінальна вартість капіталу оцінюється за даними бухгалтерського балансу за звітний період як різниця між номінальним обсягом всіх активів і номінальним обсягом зобов'язань банку.

Ліквідаційний капітал — це капітал, що наявний у банку на момент його ліквідації. Він визначається як різниця між загальною сумою активів і загальною сумою зобов'язань банку, визнаних ліквідаційною комісією та відображених у ліквідаційному балансі банку.

Оціночним називається капітал, вартість якого визначена методом оцінки, виходячи з певних вимог до його обсягу: адекватності ризикам, адекватності встановленим економічним нормативам банківської діяльності.

За формою власності капітал поділяється на приватний, державний та змішаний. Приватний капітал банків формується в Україні за рахунок коштів всіх форм власності, крім державної. Державний капітал банків формується за рахунок коштів, які на правах власності належать державі. Якщо у власності держави знаходиться лише частина капіталу банку, такий капітал називається змішаним, а такий банк – публічним акціонерним товариством.

Сучасна світова банківська практика оперує трьома типами капіталу: балансовим, регулятивним та економічним.

Балансовий капітал має обліково-аналітичне призначення: є показником, який характеризує співвідношення між активами і зобов'язаннями балансу банку по тій вартості, яку вони мали в момент набуття чи розміщення коштів, а також слугує реальною базою визначення багатьох індикаторів фінансової діяльності банку.

Регулятивний капітал призначений створювати економічну базу для забезпечення регулювання діяльності банків.

Економічний капітал призначений покривати збитки та втрати банків від всіх можливих в майбутньому ризиків, що вимагає від цього типу капіталу бути носієм більш широкого, ніж регулятивний капітал, спектра інформації щодо ризикованості діяльності банку як у чітко визначеному періоді, так і за його межами.

За характером джерел формування і нарощування в балансовому та регулятивному типах капіталу виділяються два види — внутрішній і зовнішній. У балансовому капіталі до внутрішньої належать резервний капітал та інші фонди і резерви спеціального призначення, а також нерозподілений прибуток минулих і поточного років. Цей капітал дуже тісно пов'язаний з результативністю діяльності банку і тому найбільш повно реалізує свою роль в діючих банках. Зовнішнім, видом у балансовому капіталі є статутний капітал, оскільки він «вливається» в банк ззовні, найчастіше з інших сфер економіки і слугує єдиним джерелом коштів для створення матеріальної бази і залучення людських ресурсів на стадії створення банку. Тому роль цього виду капіталу найбільш гостро проявляється вже на етапі створення банку.

В регулятивному капіталі за характером джерел виділяються також два види таких же за назвою, як і в балансовому, капіталі: внутрішній і зовнішній. Але за економічним змістом ці види капіталів в балансовому і регулятивному типах істотно відрізняються.

Класифікація за формою вартості (натуральний, грошовий) є найбільш актуальною для балансового капіталу, оскільки внутрішньобанківські потреби обліку, контролю та менеджменту вимагають нагляду за рухом капіталу не тільки у вартісно-грошовій формі, а й натурально-речовій. Регулятивний та економічний капіталі за своїм призначенням можуть використовуватися лише в абстрактній грошовій формі.

За характером використання на практиці сегментується лише балансовий капітал — на робочий і неробочий. Робочим називається капітал, що вкладений у дохідні активи і приносить банку прибуток. Неробочим умовно можна назвати ту частину капіталу, яка вкладена та існує у вигляді бездоходних активів, що безпосередньо не приносять банку прибутку. До таких активів можна віднести основні засоби, готівкові кошти та кошти на кореспондентських рахунках в НБУ, інші активи.

За резидентністю походження капітал банку можна сегментувати на національний, який сформований з джерел, що належать на правах власності

юридичним і фізичним особам-резидентам, та іноземний капітал, сформований з джерел, що належать на правах власності нерезидентам. Така класифікація практично можлива і актуальна щодо балансового капіталу, а щодо регулятивного і економічного капіталу гострої потреби в ній немає.

За місцем у фінансах банку капітал поділяється на два великі види — основний і додатковий, які за рекомендацією Базельського комітету кваліфікуються ще як капітали першого і другого рівнів.

Відмінною рисою основного капіталу, яка визначає провідне місце його у фінансах банку, є те, що це найбільш постійне і надійне джерело ресурсів, яке не може вилучатися, перерозподілятися чи передаватися ні з волі власників та менеджменту банків, ні за рішеннями банківського регулятора [64, р. II, гл. I, ст. 1.2]. Цим якісним рисам найповніше відповідають:

- фактично сплачений зареєстрований статутний капітал;
- розкриті (оприлюднені у фінансовій звітності) резерви, створені банком за рахунок власного прибутку.

Ці два джерела капіталу є найбільш реальними і надійними, а тому становлять базу формування всього власного капіталу, складають разом його перший рівень або основний капітал банку. Головним призначенням цього капіталу є протистояння передбачуваним ризикам у банківській діяльності, тому розмір його має бути достатнім, щоб покривати поточні збитки від таких ризиків.

Відмінною рисою додаткового капіталу є його змінність як за складом, так і за обсягом. Змінність за складом спричинюється тим, що центральний банк не тільки визначає перелік статей балансу та умови їх включення до складу додаткового капіталу, а й може в процесі виконання регулятивної функції будь-коли змінити цей перелік та умови. Змінність за обсягом спричинюється тим, що до складу цього виду капіталу включається найменш стабільні і надійні статті балансу, оскільки можуть включати «приховані» збитки, «не виявлені» ризики, штучно завищену вартість тощо. Призначенням додаткового капіталу є покриття поточних і майбутніх збитків.

Особливий інтерес для банківського менеджменту представляє класифікація капіталу за критерієм його достатності. Щоб забезпечити ефективне управління банком відповідно до вимог чинного законодавства та нормативних актів центрального банку, керівництво банку повинне постійно контролювати співвідношення фактичного обсягу власного капіталу (в розрізі його типів) з нормативним (достатнім). Необхідну для цього інформацію дає сегментація обсягу капіталу за критерієм достатності.

1.3 Механізм формування і використання капіталу і їх вплив на діяльність банків

Визначаючи сутність механізму формування банківського капіталу, слід розуміти, що він, будучи самостійним засобом підвищення ефективності управління капіталом, одночасно є частиною фінансового механізму банку.

Механізм формування капіталу, на відміну від фінансового механізму, складовою частиною якого він є, орієнтований на виконання завдань лише щодо формування достатнього обсягу капіталу, оптимізації розподілу сформованого капіталу за видами діяльності і напрямками використання, забезпечення фінансової рівноваги, фінансової гнучкості і достатнього рівня контролю над банком з боку його власників.

В. І. Славінський визначає фінансово-кредитний механізм формування капіталу як сукупність методів і форм, інструментів та важелів генерування фінансових ресурсів, авансованих у формування активів: внутрішніх власних (шляхом акумуляції внесків засновників і капіталізації прибутку), зовнішніх власних (пайові цінні папери), запозичених (боргові цінні папери, отримані позики), залучених (кредиторська заборгованість, інші зобов'язання довгострокового і поточного характеру) [1a]. Зазначене визначення не відображає повною мірою сутність механізму формування капіталу, як такого, який сприяє реалізації головної цілі управління - максимізації добробуту власників, що виражається в зростанні ринкової вартості банку. До того ж,

наведена структура механізму формування капіталу не містить таких елементів, як інформаційне і правове забезпечення, а важелі самі собою є «інструментами, що використовуються в фінансових методах» [2а, с. 1043].

І. О. Бланк, розкриваючи сутність управління формуванням капіталу, зазначає, що «процес управління формуванням капіталу базується на певному механізмі, який представляє собою систему основних елементів та функцій що регулюють процес розробки та реалізації управлінських рішень у цій галузі» [3а, с. 78]. Ідентичне визначення дає Ю. В. Петленко [4а, с. 190]. До структури механізму управління формуванням капіталу входять такі елементи: ринковий механізм регулювання діяльності господарюючого суб'єкта, пов'язаної з формуванням капіталу; державне нормативно-правове регулювання діяльності в галузі формування капіталу; внутрішній механізм регулювання окремих аспектів формування капіталу; система конкретних методів і прийомів здійснення управління формуванням капіталу» [3а, с. 80].

Механізм формування капіталу, як окремий напрямок фінансового механізму, відбиває його структуру. Усі елементи механізму знаходяться в комплексній взаємодії, без чого унеможлиблюється ефективно його функціонування (рис. 1.2).

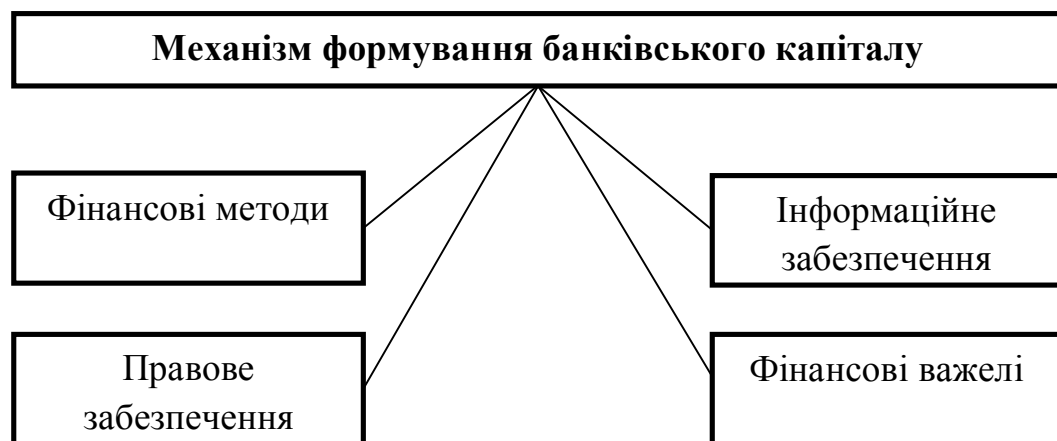

Рис. 1.2. Структура механізму формування банківського капіталу

На механізмі формування банківського капіталу базується управління капіталом, головною ціллю якого є зростання вартості банку (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Управління формуванням банківського капіталу

Об'єктом управління формуванням банківського капіталу виступає власний і позиковий капітал як особлива форма організації фінансових ресурсів, авансованих у формування активів банку, з метою одержання економічного ефекту. Суб'єктами управління виступають: Комітет з управління активами і пасивами, Комітет з управління кредитними ризиками, Комітет з управління ринковими ризиками, Казначейство, Правління і власники. Управління формуванням капіталу розпочинається з моменту вибору організаційно-правової форми банку і закінчується із ліквідацією банку як суб'єкта господарювання. Банки в Україні створюються у формі публічного акціонерного товариства або кооперативного банку.

Управління формуванням банківського капіталу передбачає управління формуванням власного капіталу, управління залученням позикового капіталу,

управління вартістю капіталу, управління структурою капіталу й управління ризиками, на які наражається банк під час формування капіталу.

Правове забезпечення механізму формування банківського капіталу має багаторівневу структуру (рис. 1.4):

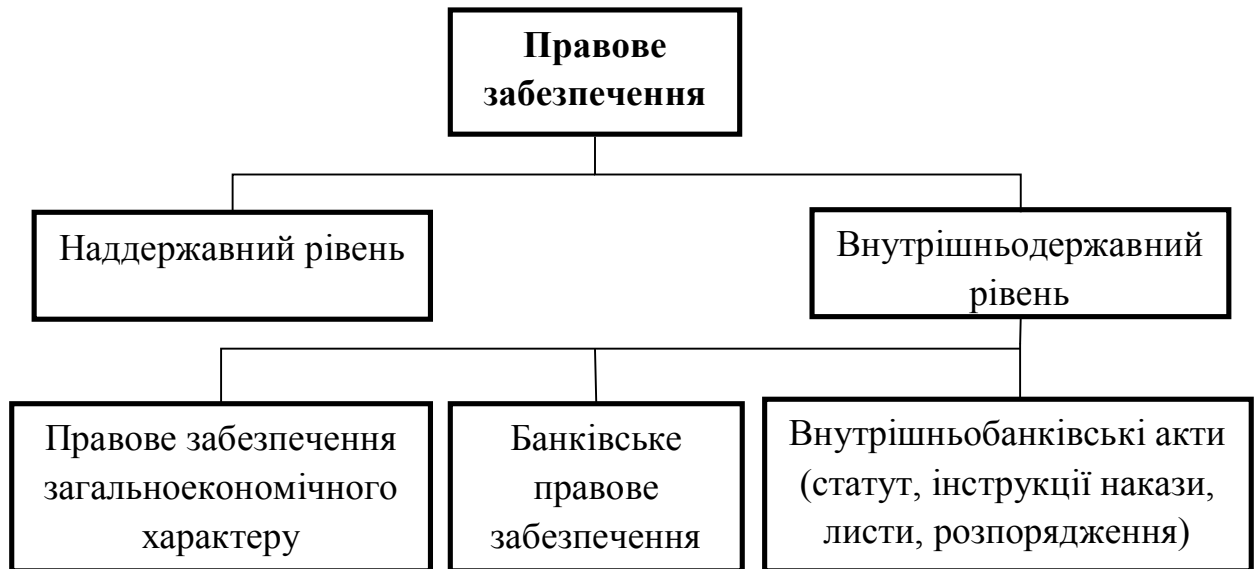

Рис. 1.4. Структура правового забезпечення механізму формування банківського капіталу

До правового забезпечення формування банківського капіталу загальнооекономічного характеру можна віднести такі нормативно-правові акти: Конституцію України, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закони України: «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про акціонерні товариства», Рішення ДКЦПФР «Принципи корпоративного управління», Положення ДКЦПФР: «Про порядок реєстрації випуску акцій під час створення акціонерних товариств», «Про порядок реєстрації випуску акцій», «Про порядок здійснення емісії облігації та їх обігу», «Про оподаткування прибутку підприємств», «Про податок на додану вартість» тощо.

Засади банківського правового забезпечення формування капіталу закладено Законами України: «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України». Процес формування капіталу регламентується

Інструкцією НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», Положення «Про порядок формування та використання банками резервного фонду», «Методикою розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні».

Стандарти пруденційного нагляду: «Міжнародна конвергенція щодо вимірювання та вимог до капіталу» (Базель I) і «Міжнародна конвергенція щодо вимірювання та вимог до капіталу: переглянуті підходи» (Базель II), Базель III, а також «Основні принципи ефективного банківського нагляду» є основними актами наддержавного рівня правового забезпечення формування банківського капіталу.

Державне регулювання і корпоративне законодавство спрямовані на вирішення завдань щодо підвищення інвестиційної привабливості країни, зростання рівня капіталізації банків, поліпшення доступу до ринків капіталу і зменшення витрат, пов'язаних із залученням фінансових ресурсів, захист інтересів акціонерів тощо. Разом з тим, у діючому законодавстві залишаються чимало прогалин, неузгодженостей між нормативними актами, окремі вимоги носять багато в чому декларативний характер, що вимагає подальшого його реформування.

Не менш важливу роль у формуванні капіталу відіграє інформаційне забезпечення. Воно являє собою сукупність джерел відомостей (планових, облікових і позаоблікових), з одного боку, а з іншого, створення умов для процесу збору економічної, комерційної, фінансової інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень у сфері формування капіталу. При цьому інформація повинна бути точною, з необхідним ступенем деталізації, об'єктивною, забезпечувати можливість зіставлення, оперативною і такою, що не вимагає значних витрат, пов'язаних з її збором і використанням.

Фінансові методи в механізмі формування банківського капіталу направлені на забезпечення достатнім рівнем джерел формування майна в розрізі окремих їх видів.

Фінансові важелі дуже тісно пов'язані з фінансовими методами. Фінансові важелі представляють собою інструменти, що використовуються в фінансових методах [2а, с. 1043]. Фінансові важелі механізму формування капіталу представлені вимогами щодо банківського капіталу (нормативний розмір статутного капіталу, розмір регулятивного капіталу, норматив достатності капіталу, обсяг резервного капіталу і капіталу, сформованого за рахунок емісії облігацій тощо), санкції за невиконання вимог, відсоткові ставки за користування капіталом, амортизаційні норми, прибуток, дивіденди тощо.

Механізм формування капіталу активно впливає на діяльність банку і може ефективно функціонувати за умов комплексного використання всіх його складових.

Ресурси комерційного банку доцільно визначати як його власний капітал, залучений і позиковий капітал, а також як самостійне джерело власних коштів банку, потрібно виділити кошти, прирівнювані за режимом використання до власних, сформовані за рахунок стабільних (не знижуваних) залишків частини залучених і позичених коштів (рис. 1.5).

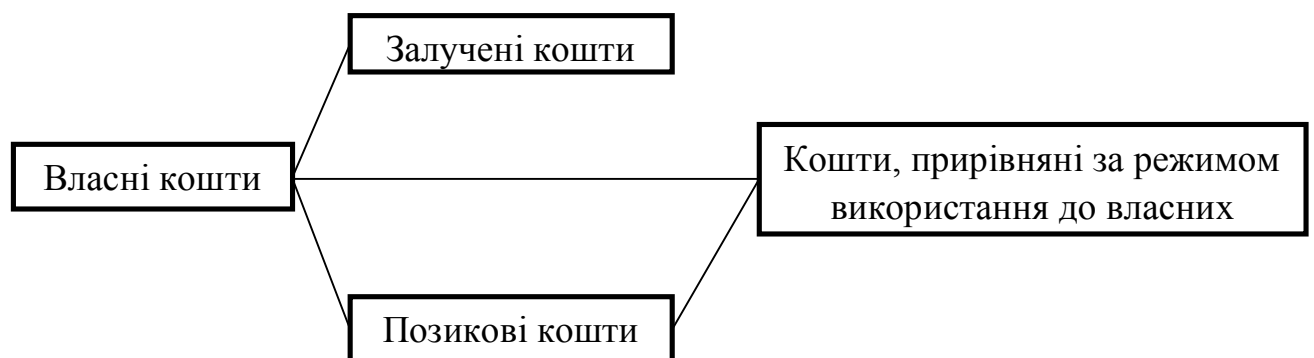

Рис.1.5 Ресурсна база комерційного банку [5]

Капітал банку поділяють на основний і додатковий (допоміжний) капітал.

Основний капітал поєднує елементи, що мають постійний характер, розмір яких за нормальної діяльності банку стабільний, тобто основний капітал має більш високу якість з погляду банківського менеджменту.

До складу основного капіталу входять:

- статутний капітал;
- розкриті резерви (частина накопиченого нерозподіленого прибутку минулих років у формі загальних резервів і резервного фонду);
- емісійні різниці;

Найбільш стійким елементом власних коштів, як і всієї ресурсної бази, є статутний капітал банку. Створення статутного капіталу (у пайовій чи акціонерній формі) є вихідною точкою створення банку, а його розмір - основним забезпеченням виконання банком прийнятих на себе зобов'язань. Це найбільш консервативний елемент власних коштів банку. Розмір статутного капіталу, порядок його формування і всіх змін визначаються статутом банку. Збільшення статутного капіталу можливе шляхом випуску нових паїв чи акцій або шляхом капіталізації частини прибутку. Зміни розмірів статутного капіталу затверджуються рішенням загальних зборів акціонерів і повинні реєструватися в Національному банку України [6а].

Зауважимо, що на початку 2010 року статутний фонд становив приблизно 78 % загального обсягу власного капіталу банків України, причому його частка в загальному обсязі капіталу банків за період 2009 року зросла на 16,9 % порівняно з 2008 роком [7а, с. 112].

Серед інших складових основного капіталу банку займає резервний фонд і нерозподілений прибуток банку. Резервний фонд створюється шляхом відрахування визначеного відсотка з прибутку і служить для забезпечення зобов'язань і покриття загальних ризиків по банківських операціях. Водночас джерелом зміцнення ресурсної бази комерційних банків є нерозподілений прибуток, що являє собою частину одержаного прибутку банку, яка

знаходиться в його розпорядженні після сплати податків, не виплачена акціонерам у вигляді дивідендів та не розподілена у фонди банку.

До додаткового капіталу належать ресурси, які можуть бути використані насамперед для покриття непередбачених збитків, тому вони мають менш стабільний характер. До складу додаткового капіталу банку входять нерозкриті резерви, резерви переоцінки, загальні резервні відрахування, субординований борг і гібридні боргові капітальні інструменти. На додатковий капітал банку накладається обмеження - він не має перевищувати 100 % обсягу основного капіталу банку [6а].

Головною відмінністю власного капіталу банку від залучених і позичених коштів є те, що капітал формує ресурси, які мають постійний характер та призначені для розпорядження ними в процесі банківської діяльності протягом усього часу функціонування банківської установи. Це найбільш стабільна та керована складова ресурсів, які можуть бути ефективно розміщені в довгострокові інвестиційні активи.

Особливо важливим елементом загальної структури фінансових ресурсів комерційного банку є залучені кошти. Залучений капітал банку є суттєвою частиною пасивів банку, яка в кілька разів перевищує його власний капітал. У ринковій економіці банківські установи виконують роль фінансових посередників, що дає їм змогу залучати великі суми вільних грошових капіталів і заощаджень, вкладаючи їх у різні види активів, які приносять дохід. Залучення вільних коштів юридичних і фізичних осіб і виплати відсотків обходяться банку відносно дешево, оскільки емісія власних цінних паперів або отримання кредитів на міжбанківському ринку є більш дорогими для банку способами збільшення капіталу. Залучений банківський капітал є основним джерелом формування ресурсів банківської установи, оскільки більшість банківських операцій здійснюється саме за рахунок залученого капіталу.

В «Енциклопедії банківської справи України» залучений капітал банку розглядається як сукупність коштів на поточних, депозитних та інших рахунках банківських клієнтів, коштів господарських організацій, різноманітних

суспільних фондів, які розміщуються в активи з метою отримання прибутку [8а, с. 680].

Залучений капітал банку є основним джерелом формування банківського капіталу, за рахунок якого банки здійснюють широкий спектр активних операцій. Сприяння широкому зростанню обсягів банківських вкладів дозволяє комерційним банкам здійснювати кредитування та інвестування різних галузей економіки.

З розширенням банківської діяльності поряд з традиційним джерелом формування банківського капіталу - залученням коштів клієнтів - виникає потреба в пошуках нових шляхів зростання капітальної бази. У випадку, якщо власного та залученого капіталів недостатньо для проведення всіх активних операцій, для комерційного банку виникає необхідність у позиченому банківському капіталі.

Основними джерелами запозичення коштів для банківських установ є:

- кошти, отримані від емісії та продажу боргових цінних паперів;
- кредити, отримані від НБУ;
- кредити, отримані від інших банків.

До боргових цінних паперів належать банківські облігації, які засвідчують внесення їхніми покупцями грошових коштів і підтверджують зобов'язання відшкодувати їм номінальну вартість у визначений строк з виплатою фіксованого процента. Основними перевагами банківських облігацій є те, що вони не дають права управління банком, а емісія облігацій не призводить до втрати контролю над управлінням банку; проценти, які виплачуються за облігаціями, зараховуються на збільшення валових витрат; власникам облігацій виплачується фіксований розмір процента, що не залежить від зростання розміру процента на грошовому ринку, і строк погашення облігацій значно довший, ніж строки за міжбанківськими кредитами.

Також комерційні банки отримують кредити на міжбанківському ринку. Пропозиція коштів на цьому ринку надходить від тих кредитних установ, в яких на деякий час звільняється частина належних їм ресурсів. Такі кредити

мають короткостроковий характер; серед них переважають кредити на один день, які, як правило, не мають ніякого забезпечення. Банкам вигідно розміщувати вільні кредитні ресурси в інших банках, оскільки вони є більш надійними порівняно з кредитуванням суб'єктів господарської діяльності.

Для підтримки ліквідності та фінансової стійкості комерційних банків, при тимчасовій нестачі коштів, з боку центрального банку надається допомога у вигляді отримання кредиту. Центральний банк надає міжбанківські кредити комерційним банкам через механізм рефінансування. Особливо це питання актуальне в умовах сьогодення, коли комерційні банки через наслідки фінансової кризи відчують невпевненість як щодо надійності своїх контрагентів, так і щодо стану власної ліквідності [7а, с. 111].

В літературі часто використовується поділ джерел генерування капіталу на внутрішні та зовнішні при дослідженні певних аспектів управління власним капіталом [1, с. 464, 467; 54, с. 80; 3, с. 80]. Проте дослідники цих питань, як правило, не дають визначення сутності окремих видів джерел, що, зрештою, часто призводить до їх змішування.

На погляд С. М. Савлука, зовнішні джерела — це кошти, які надходять до капіталу банку від третіх осіб на певних правових умовах і безпосередньо не залежать від результатів діяльності банку. Основним зовнішнім джерелом є грошовий капітал, що мобілізується за допомогою емісії акцій. У свою чергу внутрішні джерела - це кошти, одержані чи сформовані безпосередньо в банку на підставі його діяльності і спрямовані на поповнення власного капіталу. Єдиним внутрішнім джерелом капіталу є прибуток банку в частині, яка залишається нерозподіленою на виплату дивідендів. [40а, с. 145]

Отже, джерела нарощування власного капіталу для забезпечення його достатності об'єднують в дві групи:

- 1) внутрішні джерела (нерозподілений прибуток, переоцінка основних засобів, розкриті резерви);
- 2) зовнішні джерела (додаткова емісія акцій, субординований борг, емісійний дохід, бонусна емісія) [9а].

Головним внутрішнім джерелом зростання капіталу є нерозподілений прибуток банку. Реінвестування прибутку – найприйнятніша і порівняно дешева форма фінансування банку, який прагне розширити свою діяльність. Такий підхід до нарощування капітальної бази дає змогу не розширювати коло власників, а отже, зберегти існуючу систему контролю за діяльністю банку і виключити зниження дохідності акцій внаслідок збільшення їх кількості в обігу [10а.].

Другим джерелом нарощування власного капіталу є переоцінка основних засобів. Необхідність переоцінки вкладень банку в основні засоби в основні засоби пов'язана з тим, що їх балансова вартість змінюється протягом усього терміну служби.

Розкриті резерви - резерви і фонди, створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку та оприлюднені у фінансовій звітності банку [11а].

За умов фінансової кризи банки більшою мірою нарощують власний капітал не за рахунок власних джерел, а шляхом збільшення внесків у статутний капітал.

Додаткова емісія акцій являє собою послідовність дій емітента відносно випуску та розміщення додаткових акцій товариством згідно з чинним законодавством.

Субординований борг — це звичайні незабезпечені інструменти, які не можуть бути вилучені в банку раніше п'яти років, а у випадку банкрутства або ліквідації банку повертаються інвестору після задоволення претензій всі кредиторів. Залучення коштів на умовах субординованого боргу здійснюється як шляхом як шляхом укладання прямих договорів між банком-боржником та інвестором, так і шляхом випуску банком-боржником облігацій. [9а].

Емісійний дохід — сума перевищення доходів, отриманих підприємством від первинної емісії (випуску) власних акцій та інших корпоративних прав, над номіналом таких акцій (інших корпоративних прав).

Бонусна емісія – розповсюдження нових сертифікатів акцій між акціонерами компанії за рахунок накопичення прибутку на й резервних фондах.

У цьому випадку акціонери отримують нові акції безкоштовно, однак добробут їх не змінюється, оскільки ціна акції при цьому знижується. [12а]

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Капітал банку, як економічна категорія, безумовно, є похідною від первинної категорії «капітал», сутність якої виражається у діалектичній єдності матеріальноречового і суспільно-економічного аспектів.

2. Проаналізувавши вітчизняну літературу, ми дійшли висновку, що існує два основних підходи до трактування сутності поняття «банківський капітал». За першого підходу, який має більш широке трактування, під капіталом банку розуміють усю сукупність матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що виражені у грошовій формі і які задіяні в діяльності банків з метою одержання прибутку. Другий підхід, що має більш вузьке трактування, визначає поняття банківський капітал як частину ресурсів, яка належить його акціонерам, засновникам чи кооперативним власникам.

3. Більшість вчених асоціює поняття «капітал» з такими поняттями як «власність» і «багатство».

4. Обґрунтовано підхід, згідно з яким банківський капітал складається з усіх коштів, які використовує банк у своїй діяльності, а власний капітал та власні кошти можуть бути лише частиною банківського капіталу.

Узагальнюючи різні теоретичні підходи щодо визначення банківського капіталу, запропоновано таке формулювання сутності капіталу банку — це грошова частина ресурсної бази банку, сформована як з власних, так і залучених та запозичених коштів, яка дозволяє банку ефективно здійснювати свою діяльність, покривати непередбачені збитки та бути орієнтованим на одержання прибутку. Виділено функції капіталу банку, які найбільш повно відповідають сутності та призначенню капіталу банку, а також впливають на стратегію його розвитку, а саме: функція ресурсного забезпечення власних інвестиційних потреб банку, стимулююча функція, гарантійна функція та стабілізаційна функція.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ (НА ПРИКЛАДІ АКІБ «УКРСИББАНК»)

2.1 Аналіз основних положень Базельського комітету щодо оцінки достатності капіталу банку

Найбільший внесок у розвиток теорії та практики використання власного капіталу в царині регулювання банківської діяльності взагалі та банківських ризиків зокрема вніс Базельський комітет з регулювання діяльності банків створений в 1974 р. керівниками центральних банків 10 провідних країн світу. Економічною передумовою створення Комітету була світова енергетична, а з нею і валютно-фінансова криза, яка викликала цілу хвилю банківських банкрутств. Основним завданням комітету на протязі всіх років його діяльності було встановлення єдиних стандартів банківського нагляду та контролю з метою створення рівноправного конкурентного середовища для всіх банків та мінімізації ризиків банківської діяльності. Першим документом Комітету в цьому напрямку стали Принципи нагляду за банківськими міжнародними структурами, відомі як «Concordat», прийняті в 1975 р. В подальшому вони неодноразово змінювались і доповнювались. Вже в цьому документі адекватність банківського капіталу розглядається як один з ключових, поряд з ліквідністю і валютним регулюванням, елементів управління розташованими по всьому світу дочірніми банками з боку материнських банків на консолідованій основі [168].

Як відмічають В. Кротюк і О. Куценко, Базель I в редакції 1988 р. містив три основні постулати:

- капітал банку складається з основного і додаткового;
- банки повинні утримувати капітал для покриття кредитного ризику;

— в будь-який момент діяльності банку співвідношення між його капіталом і активами, скорегованими на коефіцієнт кредитного ризику, не повинне бути меншим 8% [83, с. 3].

У самій Базельській угоді визначені дві її фундаментальні цілі: по-перше, посилення стійкості та стабільності міжнародної банківської системи; по-друге, впровадження вимог угоди необхідно обов'язково здійснити в усіх банках усіх країн для того, щоб нівелювати існуючу нерівність банків в умовах ринкової конкуренції.

З наукової точки зору, Базель I зробив три важливі нововведення:

- чітко визначив ієрархічні рівні капіталу та їх структуру;
- універсально оцінив рівень ризикованості кожного виду активів;
- встановив для всіх банків однаковий рівень ризику, який можуть брати на себе банки, адекватно забезпечуючи його сукупним і основним капіталами.

До першого рівня капіталу Базельською угодою були віднесені сплачені акції та розкриті резерви. До другого — нерозкриті резерви, резерви переоцінки активів, загальні резерви, гібридні капітальні інструменти та субординований борг. Ключове місце в ієрархії рівнів капіталу визначено за капіталом першого рівня через прив'язку до його обсягу капіталів другого рівня та деяких його складових. Зокрема, обсяг капіталу другого рівня не може перевищувати 100% капітал) першого рівня, а обсяг скоординованого боргу — 50% капіталу першого рівня.

Базель I також чітко визначив компоненти, які потрібно вилучати з капіталу при розрахунку його обсягу. З капіталу першого рівня слід вилучати гудвіл (перевищення ринкової вартості активу над балансовою), а з усього капіталу — інвестиції в дочірні структури, інвестиції в капітал інших банків та фінансових інститутів. Встановлені також вимоги до окремих компонентів капіталу, без дотримання яких вони не можуть враховуватися при обчисленні його обсягу.

Щодо універсальної оцінки рівня ризикованості активів, то Базель I вперше на міжнародному рівні розділив усі банківські активи на 5 груп за рівнем ризиків:

— 0% - готівка, вимоги до центрального уряду, урядів розвинених країн, міжнародного валютного фонду та гарантовані ними інструменти;

— 0%, 10%, 20%, 50% (залежно від національних стандартів) — вимоги банків до державних підприємств;

— 20% — вимоги до ЄБРР та інших організацій відповідного рівня, вимоги до банків та корпоративні цінні папери економічних суб'єктів країн OECD (велика десятка) та банків інших країн з терміном погашення менше одного року;

— 50% — кредити повністю забезпечені нерухомістю резидентів;

— 100% — вимоги до приватного сектору економіки; вимоги до банків не країн OECD терміном понад один рік; вимоги до урядів не країн OECD у відповідній валюті; вимоги до комерційних банків; інвестиції в нерухомість та інші умови, в тому числі в капітальні інструменти, випущені іншими банками; всі інші активи.

Таке універсальне для всіх країн групування активів за рівнем ризику та єдина структуризація банківського капіталу дали можливість запровадити однаковий підхід до визначення достатності капіталу для покриття ризикових активів банку.

Третім нововведенням Базель I стало впровадження єдиного нормативу відношення власного капіталу до активів, зважених на ризик, на рівні 8%, з якого показник адекватності капіталу першого рівня має становити не менше 4%.

Положення Базеля I стали основою формування української системи регулювання банківської діяльності, яка зберігається і сьогодні. Контури цієї системи визначені Законом України «Про банки і банківську діяльність», а зміст — Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків України [48; 64]. В інструкції НБУ широко використовується поняття «регулятивний

капітал», чітко визначені його призначення та складові. Зокрема, підкреслено, що регулятивний капітал є одним з найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків (р. II, п.1.1). Регулятивний капітал банку складається з основного та додаткового капіталу (р. II, п. 1.2), що рівнозначні капіталу першого та другого рівнів за Базелем I.

В українській системі регулювання банківської діяльності власний капітал використовується для визначення нормативів: мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1), адекватності регулятивного капіталу (Н2), нормативу відношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3), нормативу відношення регулятивного капіталу до зобов'язань (Н3-1), максимального ризику на 1-го позичальника (Н7), нормативу великих кредитних ризиків (Н8), максимального розміру ризику на одного інсайдера відносно статутного капіталу (Н9) і на всіх інсайдерів (Н10), нормативи інвестування (Н11 та Н12), ліміти валютної позиції (Н13), Таким чином, з 15 існуючих економічних нормативів, що регулюють банківську діяльність, 12, тобто переважна більшість, розраховуються на основі капіталу (дод. Б).

Економічні нормативи є дієвим інструментом впливу не тільки на діяльність банків, а й на грошовий, валютний та фондовий ринки, рівень інфляції і навіть ВВП. Схематично вплив зміни нормативів, які обчислюються на основі регулятивного капіталу, на економіку і фінансово-банківську сферу наведений у додатку В.

Базель I відіграв історичну роль в становленні нових єдиних стандартів банківської діяльності, проте він, по суті, базувався на принципі покриття капіталом тільки кредитного ризику, а практика показала, що банки наражаються на більш широкий спектр ризиків, які необхідно амортизувати за рахунок власного капіталу. Цей недолік намагався виправити Базель II.

У червні 1999 р. Базельський комітет із банківського нагляду запропонував для обговорення нову угоду з достатності капіталу, яка мала замінити чинну угоду 1988 р. [13а.]. Нову угоду було спрямовано на внесення значних змін у роботу фінансових установ усіх країн Європи та посилення впливу на діяльність національних банків, які є невід'ємною частиною світової банківської сфери. Прийнятий у червні 2004 р. документ «Міжнародна конвергенція виміру капіталу і стандартів капіталу» (Базель II) [180] за визначенням всесвітньої електронної енциклопедії «Вікіпедія» [179] мав вирішити такі завдання:

- забезпечити відповідність розміру капіталу чутливим ризикам;
- відокремити операційний ризик від кредитного та обчислити обидва;
- досягти гармонії між регулятивним і економічним капіталами банків для зменшення обсягу регуляторного арбітражу.

Основні відмінності угоди Базель II порівняно з попередньою угодою про капітал полягають у формуванні нових підходів до:

- намагання укладачів документа відійти від підходу універсалізації та замінити його підходом індивідуалізації;
- прозорості діяльності банку через уточнення обсягу інформації, яку банки мають надавати наглядовим органам та ринку;
- оцінювання кредитного, ринкового та операційного ризиків, що дають змогу підвищити чутливість банку до ризиків, пропонуючи альтернативні методи оцінювання ризиків та надаючи право банкам і наглядовим органам обирати прийнятний метод залежно від рівня розвитку банківської діяльності та інфраструктури фінансового ринку.

Передусім слід зазначити, що Базель II не замінює попередні редакції «Угоди про капітал», а лише доповнює їх, тому з формального погляду Базель II є, по суті, черговою поправкою до угоди, аніж новим самостійним документом. Тому він не містить ні порядку розрахунку регулятивного капіталу, ні вказівок щодо мінімально необхідного значення адекватності

капіталу — ці вимоги лишаються незмінними з попередніх версій документа. До того ж у Базелі II практично не згадуються ринкові ризики, що створило у деякого хибне враження про скасування «Поправки на врахування ринкових ризиків» 1996 р. Водночас у Базелі II викристалізувався новий концептуальний підхід до нагляду взагалі та до поняття адекватності капіталу зокрема. У світовій практиці цей підхід отримав назву «нагляд на основі оцінювання ризиків» [14a]. Таким чином, у 2005 р. Базельським комітетом прийнято документ, який на тривалий час стане дороговказом для банківських наглядових органів усього світу.

Угода Базель II складається із трьох компонентів: мінімальні вимоги до величини власного капіталу, процедура наглядового аналізу і ринкова дисципліна (розкриття інформації перед громадськістю) та передбачає три рівні регулювання достатності капіталу (рис. 2.1). По-перше, це нові методики розрахунку коефіцієнта достатності капіталу. По-друге, це система нагляду за достатністю капіталу, яка передбачає можливість регулятивних органів вимагати від банків підтримання вищого за мінімально встановлений рівня коефіцієнта достатності капіталу, незалежного оцінювання достатності капіталу конкретного банку під час його перевірки, аналізу чинної в банку системи оцінювання ризиків, а також втручатися у справи банку з метою запобігти небезпечному падінню капіталу банку (превентивні заходи впливу). І, по-третє, це ринкова дисципліна, тобто розкриття банком повної інформації про склад капіталу і прийняті ризики, на підставі якої клієнти банку та експерти могли б сформулювати власну думку про достатність капіталу і рівень його надійності.

«Мінімальні вимоги до капіталу»	«Контроль з боку нагляду»	«Ринкова дисципліна»
<p>Оцінка ризиків:</p> <ul style="list-style-type: none"> • кредитний (стандартний, внутрішніх рейтингів); • ринковий (процентний, пайовий, валютний товарний); • операційний (базовий, стандартний, альтернативний стандартний, поглибленої оцінки). 	<p>Чотири принципи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • процес оцінки ризиків у банках; • оцінка процесу наглядом; • капітал понад мінімальні норми; • втручання нагляду на ранніх стадіях задля усунення проблем. 	<p>Вимоги до розкриття інформації:</p> <ul style="list-style-type: none"> • кількісна інформація; • якісна інформація.

Рис. 2.1. Три компоненти Базель II

Базель II закріпив у загальних рисах ту структуру регулятивного капіталу, яка була сформована в Базелі I (дод. Д).

Положення Базеля II дали поштовх до виникнення поняття «економічний капітал». Економічна енциклопедія «Інвестопедія» характеризує економічний капітал, як обсяг капіталу, який повинна мати компанія, щоб залишитися платоспроможною за будь-яких прийнятих на себе ризиків, розрахунок економічного капіталу здійснюється на основі кредитних рейтингів як різниця між загальним обсягом можливих втрат при певному рівні конфіденційності та очікуваним збиткам [183]. М. Теессе та П. Труссард вважають, що економічний капітал – це найбільш надійна складова регулятивного капіталу: «Економічні власні кошти, визначені конкретною банківською установою, зазвичай, включають акціонерний капітал і резерви, хоча деякі банки можуть збільшувати обсяг капіталу за рахунок включення до його складу інструментів нижчої якості» [184, с 61].

У Базелі II міститься два принципово різних, альтернативних підходи до розрахунку кредитного ризику. За термінологією Базельського комітету це "стандартизований підхід" та "підхід внутрішніх рейтингів" [15a]. Кожен із них,

у свою чергу, поділяється на два альтернативних варіанти: стандартизований — на спрощений та загальний, а ПВР — на фундаментальний та поглиблений (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Підходи до оцінки кредитного ризику згідно з Базелем II

Окремий банк може використовувати лише один із наведених альтернативних підходів. Різні банки в одній країні можуть застосовувати різні підходи до оцінки кредитного ризику. Очікується, що абсолютно всі банки будуть у змозі використовувати спрощений стандартизований підхід. Для використання інших підходів потрібно отримати попередній дозвіл органу нагляду. Після переходу на удосконаленіші підходи банк не матиме змоги повернутися до використання простіших підходів. Це зроблено задля уникнення можливого маніпулювання регуляторними вимогами.

12 вересня 2010 р. комітетом були прийняті нові правила банківського регулювання, які отримали назву Базель III [16a]. Цей документ не відміняє попередніх угод щодо достатності капіталу (Базель I та Базель II), а лише доповнює та посилює їх. Однією з ключових відмінностей є перехід від рекомендацій до вимог, за невиконання яких передбачена відповідальність. Банки, які не зможуть привести свою діяльність у відповідність до положень

цього документу, будуть вимушені знижувати розміри бонусних виплат та скорочувати виплати дивідендів за акціями.

Більшість вимог Базеля III зосереджені навколо власного капіталу банків, оскільки він вважається найкращою формою амортизації фінансових втрат. Насамперед, підвищені мінімальні вимоги до розміру статутного капіталу – він повинен становити не 2% від зважених на ризик активів, як у даний час, а 4,5%, що мусить бути забезпечено у період 2013-2015 рр. У цей же період норматив капіталу першого рівня, до якого рекомендовано включати лише прості акції та нерозподілений прибуток, буде підвищено з 4 до 6 відсотків. Враховуючи, що мінімальні вимоги до регулятивного капіталу залишаються незмінними (8%), це означає суттєву зміну акцентів у структурі банківського капіталу: додатковий капітал, або капітал другого рівня, може складати не більше чверті загального капіталу. Капітал третього рівня, який, згідно з Базелем II, використовувався з метою страхування від ринкового ризику, буде скасовано.

Одночасно вводиться такий захисний інструмент, як «буфер збереження капіталу», який фактично є додатковим резервом, що формуватиметься за рахунок акціонерного капіталу та становитиме 2,5% від зважених на ризик активів банку. Цей резерв, як зазначається Базельським комітетом, може бути використаний для амортизації збитків у періоди фінансового та економічного стресів. Отже, сумарні вимоги до власного капіталу банків посилюються більш як утричі (з 2% до $4,5+2,5 = 7\%$).

З урахуванням існуючого негативного досвіду, національним банківським регуляторам відводиться роль контролерів обсягів кредитування у національних економіках. Інструментом виконання такої функції стає «контрциклічний буфер», тобто ще один додатковий резерв капіталу у розмірі від 0 до 2,5% зважених на ризик активів, у залежності від специфіки кредитного портфелю банку. Цей механізм повинен запобігати надмірному зростанню кредитування у фазі економічного підйому.

Базельським документом вперше запроваджується контроль співвідношення власного та залученого капіталу (коефіцієнт лівериджу):

передбачається, що відношення капіталу першого рівня до сукупних активів повинно становити не менше 3%. Втім, даний показник до 2017 року буде проходити стадію апробації та моніторингу, й лише з початку 2018 року планується його офіційне включення до тексту Компоненти I Базельської угоди.

Принциповою новацією Базеля III стало врахування та регулювання ризику ліквідності, який до цього часу не вважався суттєвим. Проте фінансова криза засвідчила, що платоспроможний, але неліквідний банк практично не має шансів на виживання. Як інструменти контролю ліквідності, з 2015 р. вводиться коефіцієнт ліквідного покриття (ліквідні активи повинні на 100% покривати зобов'язання банків терміном до 30 днів), а з 2018 р. – коефіцієнт чистого стабільного фінансування, що характеризує наявність стабільних джерел фінансування відповідно до строків розміщення активів та потреб у виконанні позабалансових зобов'язань й розраховується на один рік.

Нарешті, особлива увага приділяється великим системоутворюючим банкам, для яких будуть встановлені вищі, ніж звичайні, нормативи капіталу, проте це питання ще знаходиться у стадії обговорення.

Прийнятий Базельським комітетом документ був неоднозначно сприйнятий національними регуляторами та самими банківськими установами. Прихильники Базеля III покладають на нього великі сподівання й впевнені у тому, що виконання його положень зможе зміцнити та оздоровити фінансову систему, а у випадку настання кризових явищ - не перекладати витрати по її відновленню на платників податків. Втім, впровадження Базелю III, як й попередніх документів комітету з банківського нагляду, розраховано на достатньо довгий період (до 2019 р.), тому на момент реалізації його вимоги можуть виявитися вже неефективними, а крім того, він не дає відповіді на питання, що саме необхідно робити зараз.

Багато банкірів, особливо в європейських країнах, вважають, що банки не зможуть справитися із такими жорсткими вимогами до капіталу та забезпеченню ліквідності. Так, за даними Macroeconomic Assessment Group,

збільшення капіталізації на 2 п.п., при збереженні обсягів та структури активів, означатиме лише для 20 найбільших банків Єврозони необхідність залучення близько 114 млрд. євро акціонерного капіталу [17a]. Отже, вважаючи це для себе занадто дорогим шляхом, банки можуть вибрати стратегію скорочення обсягів кредитно-інвестиційних операцій або не нарощувати доходні активи у майбутньому. У свою чергу, це призведе до зниження забезпечення фінансовими ресурсами компаній реального сектора та негативно позначиться на подальшому розвитку національних економік: за розрахунками, збільшення капіталізації на 1 п.п. протягом чотирьох років призводить до зниження ВВП на 0,16% [17a]. З іншого боку, не виключено, що намагаючись зберегти розмір відсоткових спредів, який дозволить здійснювати капіталізацію, банки перекладуть свої витрати на клієнтів. Передбачається, що вартість кредитування зросте на 0,25-0,29%.

На думку фахівців, запровадження суворіших нормативів ліквідності викличе суттєву додаткову потребу банків у довгостроковому фондуванні, що призведе до його подорожчання, або змусить банки перейти до переважно короткострокового розміщення ресурсів, що вдарить по інвестиційним потребам підприємств.

Діяльність банків в Україні регулюється виключно вітчизняним законодавством, проте статистика свідчить, що, у цілому, банківська система вже сьогодні відповідає основним вимогам Базеля III: станом на 01.09.2011 року норматив адекватності регулятивного капіталу становив 18,96%, коефіцієнт лівериджу – 0,145, а норматив короткострокової ліквідності – біля 91%. Втім, криза засвідчила, що різке погіршення фінансового стану банків було спровоковано не стільки низькою капіталізацією, скільки здійсненням високоризикових інвестиційних операцій, неадекватним оцінюванням ризиків, нестачею ліквідних коштів на фоні відтоку депозитної бази, помилками в управлінні. Отже, поряд з капіталізацією, не менш актуальними стають заходи, спрямовані на покращення якості активів, збільшення прозорості банківського бізнесу, вдосконалення менеджменту банківських установ.

2.2 Система управління капіталом банку (на прикладі АКІБ «УкрСиббанк»)

Управління капіталом будь-якого банку передбачає збалансування співвідношення активів та капіталу банку та дотримання норм власного капіталу як відповідно до вимог, встановлених Національним банком України, так і відповідно до вимог Базельської Угоди.

Для управління своєю капіталізацією АКІБ «УкрСиббанк» проводить наступні заходи:

- оперативний моніторинг і планування рівня капіталізації банку;
- розробка планів капіталізації у якості складової частини бізнес-плану банку на наступний рік, а також стратегічних планів банку;

Детальний план капіталізації готується Департаментом фінансів спільно із управлінням менеджменту активів і пасивів на щорічній основі в процесі бюджетного планування. При плануванні рівня капіталу приймаються до уваги прогнозна динаміка активів банку, зважених з урахуванням ризику, прогнозний об'єм відвернень від капіталу, прогнозна динаміка фінансового результату, а також інші чинники, які мають вплив на рівень капіталізації банку (географічність ліквідності, валютні курси, відкриті валютні позиції та інше).

Оперативний моніторинг рівня капіталізації з горизонтом планування до 3-х місяців здійснюється Управлінням менеджменту активів та пасивів. У разі виникнення непередбачуваних ситуацій, які можуть призвести до того, що рівень капіталізації знизиться до рівня, який нижче допустимого, Управління менеджменту активів та пасивів розробляє перелік заходів по покращенню капіталізації банку, який дозволить банку виконати встановлені вимоги щодо капіталізації [41a].

Мета Банку при управлінні капіталом полягає у забезпеченні дотримання вимог до капіталу, встановлених Національним банком України, спроможності Банку функціонувати як безперервно діюче підприємство. На думку керівництва, загальна сума капіталу, управління яким здійснює Банк, дорівнює

загальній сумі регулятивного капіталу. Сума капіталу, управління яким здійснює Банк, складає 4 750 079 тисячі гривень (у 2011 році – 4 701 572 тисячі гривень). Контроль за дотриманням нормативу достатності капіталу, встановленого Національним банком України, здійснюється за допомогою щомісячних звітів, де містяться розрахунки, які перевіряють та підписують Голова Правління та начальник Департаменту фінансів Банку. За станом на 31 грудня 2012 року регулятивний капітал Банку, розрахований у відповідності із вимогами Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 року №368 зі змінами, складає 4 544 935 тис. грн., його абсолютний розмір відповідає нормативним вимогам. Оцінка інших цілей управління капіталом здійснюється щороку.

Статутний капітал Банку зменшився протягом звітного року на 7 097 332 тис. грн. внаслідок зменшення номінальної вартості акції з 0,05 грн. до 0,01 грн., та станом на звітну дату складає 1 774 333 тис. грн. Відповідна різниця направлена до загальних резервів. Розмір регулятивного капіталу залишився незмінним. [42а]

Регулятивний капітал визначається на основі звітів банку, підготовлених відповідно до українських стандартів бухгалтерського обліку. Структура регулятивного капіталу представлена в табл. 2.1.

Банк також повинен дотримуватися мінімальних вимог достатності капіталу, визначених в умовах кредитних договорів, включаючи норми адекватності капіталу, які розраховуються відповідно до вимог Базельської Угоди, як визначено у Міжнародній угоді про зближення оцінки капіталу та стандартів достатності капіталу (зі змінами від квітня 1998 року) та в Доповненні до Базельської угоди про норму власного капіталу щодо включення ринкових ризиків (зі змінами від листопада 2005 року), загальновідомими як Базель I. Структура капіталу банку, розрахована відповідно до Базельської Угоди, представлена в табл. 2.2.

Таблиця 2.1

Структура регулятивного капіталу, (тис.грн.)

Рядок	Найменування статті	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013
1.	Основний капітал:	2 707 590	4 290 157	4 607 067	4 871 061	2 226 630	2 344 899
1.1.	Фактично сплачений, зареєстрований статутний капітал			5 280 000	7 511 665	7 511 665	
1.2.	Емісійний дохід			0	811 260	1 155 993	
1.3.	Розкриті резерви, що створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку:			843 380	843 380	843 380	
1.4.	Зменшення основного капіталу			(330 495)	(1 256 198)	(4 327 709)	
1.5.	Збиток поточного року			(1 185 818)	(3 039 046)	(3 767 959)	
2.	Додатковий капітал:	1 559 892	1 812 656	2 638 464	3 731 989	2 226 630	2 344 899
2.1.	Субординований борг	1 262 706	1 270 084	2 534 756	3 665 116	2 167 556	
2.2.	Прибуток поточного року	171 647	368 590	0	0	0	
2.3.	Чистий додатковий капітал	125 539	173 982	103 708	66 873	59 074	
3.	Відвернення	(202 651)	(255 719)	(299 792)	(313 077)	(266 740)	(251 043)
4.	Усього регулятивного капіталу	4 064 831	5 847 094	6 945 739	8 289 973	4 186 520	4 438 755

Розбіжності щодо суми субординованого боргу, який враховується в капіталі банку за даними рядка 2.4 табл. 2.2. та рядка 2.1 табл. 2.1., виникли внаслідок різних підходів до його оцінки. Згідно до Базельської методики, субординований борг включається до капіталу у розмірі не більше 50% від капіталу 1-го рівня.

Таблиця 2.2

**Структура капіталу банку, що розраховується на основі Базельської угоди
про капітал, тис. грн.**

Рядок	Найменування статті	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013
1.	Капітал 1-го рівня:						
1.1	Акціонерний капітал	2 877 500	4 005 000	5 280 000	7 511 665	7 511 665	
1.2	Емісійний дохід	0	0	0	811 260	811 260	
1.3	Накопичений прибуток (збиток)	254 444	453 065	(1 167 212)	(3 038 767)	(3 767 959)	
	Всього капіталу 1-го рівня	3 131 944	4 458 068	4 112 788	5 284 158	4 554 966	
2.	Капітал 2-го рівня:						
2.1	Резерв переоцінки інвестиційних цінних паперів для подальшого продажу	(4 262)	16036	5 397	(6 977)	7 697	
2.2	Додатковий капітал	0	0	0	0	0	
2.3	Резерв переоцінки іноземних валют	0	0	0	0	0	
2.4	Субординований борг	1 272 294	1 965 840	2 056 394	2 642 079	2 277 483	
	Всього капіталу 2-го рівня	1 268 032	1 981 876	2 061 791	2 635 102	2 285 180	

Щоб, точніше розглянути структуру власного капіталу АКІБ «УкрСиббанк», а також тенденції її зміни розглянемо табл. 2.3

Таблиця 2.3

Структура власного капіталу, тис. грн.

Рядок	Найменування статті	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013
1	Статутний капітал	2 575 000	4 005 000	5 280 000	8 322 925	8 322 925	2 585 593
2	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	216 392	435 881	(1 167 176)	(4 205 942)	(7 973 577)	(7 907 970)
3	Резерви та інші фонди банку	240 935	418 585	846 459	844 599	858 949	7 951 206
4	Усього власного капіталу	3 032 327	4 859 466	4 959 283	4 961 582	1 208 297	2 628 829

Вивчаючи табл. 2.3, варто звернути увагу на те, що в період 2007- 2010 рр. статутний капітал АКІБ «УкрСиббанк» мав тенденцію до зростання, що в свою чергу, дало змогу банку наростити його до рівня 8322925 станом на 01.01.2011 (рис. 2.3). Станом на 01.01.2013 статутний капітал становить 2585593. Падіння даного показника пояснюється тим, що для приведення структури статутного капіталу у відповідність до вимог до загального регулятивного капіталу 12 липня 2012 р. на Загальних зборах акціонерів було ухвалено рішення про зменшення номінальної вартості акцій АКБ «УкрСиббанк» з 0,05 грн. за акцію до 0,01 грн. за акцію. В результаті зменшення номінальної вартості акцій отримана різниця була збережена як частина регулятивного капіталу першого рівня, який, таким чином, залишиться незмінним: інвестовані акціонерами кошти залишилися в регулятивному капіталі банку. Проекцію результатів даної ініціативи можна спостерігати на рис. 2.4. Пори різке зниження статутного капіталу в 2012 році (більш ніж на 70%), розмір власного капіталу протягом 2012 року зріс більш ніж в двічі. Це пояснюється різким збільшенням резервів та інших фондів банку (див. табл. 2.3).

Рис 2.3. Динаміка статутного капіталу АКІБ «УкрСиббанк» (тис. грн.)

Рис. 2.4 Динаміка власного капіталу АКІБ «УкрСиббанк» (тис. грн.)

В додатку наведені показники дотримання АКІБ «УкрСиббанк» основних нормативних вимог за період 2008-2012 рр.. Протягом даного періоду банківська установа дотрималась всіх вищезгаданих нормативів, що в свою чергу свідчить про стабільність її структури, а також економічну доцільність формуванні свого капіталу.

Для проведення аналізу капіталу УкрСиббанку використано такий математичний метод як динамічний індикатор. Це сукупність показників, упорядкованих за темпами зростання. Ранжований ряд показників дає можливість проаналізувати динаміку показників у їх взаємному впливі на рівень власного капіталу банку та дозволяє оцінити його фінансовий стан.

Для побудови динамічного індикатора капіталу використано 7 показників (табл. 2.4.)

Таблиця 2.4

Динаміка окремих показників діяльності АКІБ «УкрСиббанк»

Назва		01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	Темпи зростання,	
					2009	2010
Акціонерний капітал	А	3 518 684	5 280 000	7 511 665	150	142
Емісійний дохід	Ед	0	0	811 260	10	151921
Розкриті резерви, що створені або збільшені за рахунок	РР	425 943	852 910	849 831	200	100
Зменшення основного капіталу	Зок	(140 786)	(380 972)	(1 283 241)	271	337
Збиток поточного року	Зпр	(915 263)	(1 216 562)	(3 145 365)	133	259
Субординований борг	Сб	2 281 446	2 534 756	3665 116	111	145
Чистий додатковий капітал	Чдк	173 982	111 573	66 873	64	60

Для вибраних семи показників визначається нормативна матриця співвідношень між окремими показниками (табл. 2.5).

Виходячи зі значень зростання обраних показників (дод. Е), будується матриця фактичних співвідношень темпів зростання показників, які використовуються для оцінювання якості та адекватності структури власного капіталу. На наступному етапі будується матриця збігів фактичних співвідношень і нормативних співвідношень, на підставі якої обчислюється узагальнюючий динамічний індикатор $U^2_t(t)$ як співвідношення кількості збігів до загальної кількості значень за модулем нормативної матриці.

$$U^2_t(t) 2009 = (2/34) * 100\% = 5,9 \%$$

$$U^2_t(t) 2010 = (-6/34) * 100\% = -17,6 \%$$

Таблиця 2.5

Матриця нормативних співвідношень між показниками для оцінювання адекватності структури капіталу банку

Назва	А	Ед	РР	Зок	Зпр	Сб	Чдк
Акціонерний капітал	0	1	1	-1	1	1	1
Емісійний дохід	-1	0	0	-1	1	0	1
Розкриті резерви, що створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку:	-1	0	0	1	1	0	1
Зменшення основного капіталу	1	1	-1	0	0	-1	-1
Збиток поточного року	-1	-1	-1	0	0	-1	-1
Субординований борг	-1	0	0	1	1	0	1
Чистий додатковий капітал	-1	-1	-1	1	1	-1	0
Усього	6	4	4	5	5	4	6

Отже, за результатами дослідження було виявлено, що зміни, що відбулися протягом 2009-2010 років в структурі та розмірі власного капіталу мали негативний характер. Досить низький показник динамічного індикатору вказує на те, що в 2009 році УкрСиббанк мав граничний розмір капіталу, необхідний для забезпечення стабільності та власної фінансової стійкості.

В 2010 році динамічний індикатор прийняв негативне значення, що свідчить про підвищений рівень ризику стабільності банку, його ліквідності у тому числі. Зниження динамічного індикатора капіталу відбулось за рахунок відставання темпів зростання емісійних доходів та субординованого боргу і занадто швидких темпів зростання показників зменшення основного капіталу та збитку поточного року.

В результаті дослідження виявилось, що УкрСиббанк має проблеми з власною недокапіталізованістю. На подолання цієї проблеми повинні бути направлені зусилля менеджменту банку [19а, с. 330]. На наш погляд, робота має бути спрямована на мобілізацію власного капіталу з усіх доступних джерел. Банку необхідно стимулювати залучення власного банківського прибутку для інвестицій у капітал [20а, с. 38]. Прибуток банку може бути спрямовано на

збільшення резервних фондів як складової капіталу, на виплату дивідендів і лише після сплати податку - на збільшення статутного капіталу. В умовах потреби у збільшенні банківського капіталу і зростання інфляції доцільно дозволити зборам акціонерів банку спрямовувати прибуток повністю або частково на збільшення статутного капіталу пропорційно часткам засновників без справляння з цих сум податків. Оподатковувати їх потрібно при продажі акцій чи паїв банку в установленому порядку, що посилить зацікавленість власників банків у спрямуванні прибутків на поповнення статутного капіталу.

Використовуючи досвід західних держав, для УкрСиббанку було б доцільно запровадити дієві інструменти збільшення капіталу через удосконалення фінансового менеджменту й системи стимулювання колективу для підвищення результату його роботи а отже і збільшення прибутку банку.

Крім системи стимулювання нарощування прибутків, а, відповідно, й капіталу УкрСиббанку, ефективним інструментом є менеджмент доходів і витрат банку насамперед на основі бюджетування як банку в цілому, так і окремих його філій [7а, с.].

2.3 Механізм сек'юритизації активів як спосіб фінансування банку та метод регулювання достатності власного капіталу.

Сек'юритизація – інструмент регулювання ринкових відносин і руху позикового капіталу, за допомогою якого здійснюється передавання кредитного ризику третім особам шляхом трансформації фінансових активів у цінні папери з метою поліпшення ліквідності, зменшення портфельного кредитного ризику банку, а отже, забезпечення його безпеки та фінансової стійкості[22а].

Сек'юритизація активів, на думку банківських аналітиків, визнана найважливішою фінансовою інновацією другої половини ХХ ст. [23а]. Це дешевший у порівнянні з іншими методами отримання фінансування механізм рефінансування, за допомогою якого емітент отримує можливість випускати цінні папери з підвищеним рейтингом, а отже, із зниженою процентною

ставкою порівняно із ставками за довгостроковими кредитами [24a]. Сек'юритизація банківських активів допомагає банку покращити нормативи діяльності, ефективніше використовувати капітал, а також диверсифікувати джерела фінансування [24a].

Концепція сек'юритизації виникла в 1970 р., коли Урядова національна асоціація іпотечного кредитування США висунула програму з випуску цінних паперів, забезпечених заставними під нерухомість, з використанням страхування резидентних іпотечних позичок Федеральним управлінням житлового будівництва США. Згідно трактування фінансово-економічного словника сек'юритизація («securitization») являє собою «об'єднання однорідних фінансових активів банку в єдиний фонд (надалі буде використовуватися термін «пул») і випуск забезпечених цим пулом цінних паперів з метою зменшення чи перерозподілу конкретних ризиків, підвищення ринкової вартості та ліквідності таких активів, а також для регулювання рівня достатності власного капіталу» [25a].

Основні учасники процесу сек'юритизації подані в додатку Ж.

Як свідчить сучасна світова банківська практика, набули значного поширення такі схеми сек'юритизації активів: балансова, традиційна або класична й синтетична.

Балансовий тип сек'юритизації активів передбачає емісію цінних паперів, забезпечених пулом банківських активів, які продовжують залишатися на балансі банку-емітента. Усі ризики в такій операції перерозподіляються за рахунок використання різних структурованих фінансових інструментів. Наочним прикладом такої сек'юритизації активів є німецька схема Pfandbrief, в якій активи перебувають на спеціальних статтях банківського балансу і не можуть бути використані для іншого роду операцій. Одночасно з цим банк здійснює емісію боргових цінних паперів (облігацій), які гарантують їх власникам першочергове право вимоги на ці активи в разі банкрутства емітента. Послідовність здійснення операцій за такого типу сек'юритизації відображено на рис. 2.5

Алгоритм операцій: 1 — видача банком кредитів позичальником; 2— емісія і розміщення банком цінних паперів (облігацій), які забезпечені банківськими активами й очікуваними надходженнями від них; 3 — придбання інвесторами облігацій, що випущені банком; 4 — погашення позичальниками взятих кредитів і нарахованих відсотків за ними; 5 — виплата інвесторам купонного доходу за облігаціями і часткове погашення їх; 6 — перехід права вимоги за кредитами до інвесторів у випадку банкрутства банку.

Рис. 2.5. Балансова модель сек'ютизації активів

За основу традиційної сек'юритизації активів взято довірче управління такими активами. Банк-ініціатор відчужує на користь цільової компанії (SPV) високоліквідні активи, яка оплачує первинному власнику вартість переданих активів безпосередньо в момент їхнього продажу (true sale) і здійснює випуск цінних паперів, які розміщує на ринку серед інвесторів.[додаток 3]

Послідує погашення боргів і відсотків власникам емітованих цінних паперів здійснюється за рахунок надходжень від погашення кредитів позичальниками, права вимоги за якими передані банком цільовій компанії (SPV). Основними учасниками традиційної сек'юритизації активів можуть бути:

- банк-ініціатор відчуження активів;
- зараховує ці кошти на спеціальні рахунки довіреної особи (зазвичай ці функції виконує і сам банк-ініціатор);
- спеціалізована цільова компанія (SPV), сервісер (serviser)— обслуговуюча компанія, яка приймає платежі від позичальників за кредитами;
- резервний сервісер (використовується, коли банк не в змозі сам обслуговувати ці кредити);

- рейтингове агентство;
- гаранті, які забезпечують кредитну підтримку фінансовому механізму сек'юритизації активів і рейтингу емітованих цінних паперів;
- довірений керуючий (trustee), який представляє інтереси інвесторів і розпоряджається надходженнями згідно укладеної довіреності;
- інвестори, що стають власниками емітованих SPV цінних паперів;
- андеррайтер, який підтримує ціни на необхідні цінні папери, надає маркетингові та юридичні консультації, бере участь у структуруванні активів.

Основними принципами здійснення класичної сек'юритизації активів є: гарантія дійсної і беззаперечної передачі банківських активів цільовій компанії, виключення ризику банкрутства спеціалізованої компанії (SPV), контроль з боку інвесторів надходжень за відчуженими активами. Доцільно наголосити, що контроль ризику банкрутства цільової компанії зазвичай передбачає заборону SPV займатися іншим бізнесом, здійснювати необумовлені фінансові операції, мати власний фонд оплати праці тощо; контроль інвестиційних надходжень за переданими активами здійснює незалежна довірена особа, яка розмежовує якість емітованих цільовою компанією цінних паперів і кредитоспроможність банку-ініціатора. Тому й вважається, що традиційна схема сек'юритизації активів передбачає ставку інвесторів на кредитну якість активів, забезпечених цінними паперами та фінансову стійкість їх емітента. Разом із тим, класичній сек'юритизації активів притаманні й певні недоліки, а саме: висока собівартість дійсного продажу активів (true sale), складність податкового обліку такого роду операцій, необхідність поширення конфіденційної інформації про позичальників та ін.

Різновидом традиційної сек'юритизації є трастова модель, в якій банк-ініціатор створює спочатку пул активів на основі стандартизованих виданих кредитів позичальникам), потім проводить емісію цінних паперів і передає інвесторам зараховані в покриття права вимог за цими кредитами. [дод. 3]

В такому випадку за банком залишається довірче управління кредитним покриттям, що включене до пулу активів. Слід зазначити, що аналогічні

механізми довірчого управління мають місце у вітчизняному законодавстві: процедура створення й організації діяльності інститутів спільного інвестування, що регулюється Законом України «Про інститути спільного інвестування (пайових і корпоративних інвестиційних фондів)». Згідно цього закону «Інститутами спільного інвестування є корпоративні інвестиційні фонди і пайові інвестиційні фонди, які здійснюють діяльність, пов'язану з об'єднанням (залученням) грошових ресурсів інвесторів задля отримання прибутку від вкладень їх у цінні папери емітентів, корпоративні права та нерухомість» [26а].

Синтетичний тип сек'юритизації активів передбачає передачу ризиків за допомогою специфічних паперів але без передачі самих активів банку. Тобто, юридично банківські активи не продаються, а залишаються на балансі банку, а ризики за ними передаються кінцевим інвесторам. Синтетична схема сек'юритизації активів базується на використанні деривативів і свопів. Банк як первинний власник активів не передає їх цільовій компанії, але на неї перекладає ризик за активами шляхом використання таких фінансових інструментів, як: кредитні дефолтові свопи (credit default swap — CDS) і кредитні зв'язані ноти (credit linked notes — CLN). При проведенні синтетичної сек'юритизації ризик передається не за одним кредитом, а по всьому портфелю стандартизованих кредитів. Тому і називають портфельний кредитний своп (portfolio credit default swaps). Спеціалізована установа (SPV) перекладає ризик на інвесторів через емісію кредитних нот участі, а кошти, що одержуються від їхнього продажу, використовуються для придбання високоліквідних цінних паперів, які будуть приносити дохід. Це дасть змогу цільовій компанії поряд із надходженнями за кредитним свопом від банку-ініціатора обслуговувати також кредитні ноти участі, які нею були емітовані. (додаток И)

При здійсненні сек'юритизації банківських активів повинен дотримуватися принцип конгруентності, який полягає в тому, що за своїми умовами вимоги банків до позичальників за кредитами і зобов'язання банків за цінними паперами, що випущені під забезпечення цими кредитами, повинні бути співвідносні. Загальна сумарна вартість випущених банком цінних паперів

повинна бути покрита грошовими зобов'язаннями в розмірі їх номіналу поменшій мірі такої ж вартості і такими ж доходами від процентів [27а].

Сек'юритизація активів пропонує ряд можливостей. Для банку-кредитора, що ініціював сек'юритизацію (банк-оригінатор), сек'юритизація надає такі переваги:

- поліпшення показників балансу;
- залучення додаткового фінансування за рахунок продажу SPV сек'юритизованих активів;
- диверсифікація джерел фінансування;
- розширення кола потенційних інвесторів;
- отримання своєрідного «знаку якості» при здійсненні сек'юритизації, оскільки це свідчить про здатність оригінатора генерувати складні фінансові продукти;
- обмеження або усунення кредитних ризиків банку-оригінатора за сек'юритизованих активах шляхом їх передачі SPV;
- у деяких випадках — зниження вартості фінансування.

Переваги сек'юритизації для інвесторів у цінні папери, забезпечені активами:

- світова практика свідчить про те, що цінні папери, забезпечені активами, менше схильні до цінових коливань, ніж корпоративні облігації;
- вищий дохід, ніж за державними, банківськими й корпоративними облігаціями, що мають порівняно однаковий рейтинг;
- можливість здійснювати інвестиції в різні види активів з різними мірами ризику і прибутковості;
- цінні папери, забезпечені активами, зазвичай не схильні до приватних політичних і економічних ризиків, а також ризику зниження рейтингу одиничного позичальника [28а, с. 166].

Сек'юритизація за певних обставин дозволяє досягти таких цілей [30а]:

- залучити дешевші кредитні ресурси через високу забезпеченість позики сек'юритизованими активами;

- забезпечити виконання вимог до достатності власного капіталу;
- знизити вартість фінансування за рахунок того, що кредитний рейтинг сек'юритизованих цінних паперів може бути вищий, ніж рейтинг емітента;
- диверсифікувати джерела фінансування за рахунок випуску спеціально створеною компанією цінних паперів;
- перенести відповідальність за борговими зобов'язаннями на цільову компанію, яка виступає боржником, і будь-яке невиконання нею зобов'язань буде дефолтом компанії спеціального призначення;
- залучати фінансування на триваліший термін у порівнянні із традиційним кредитуванням.

Процес сек'юритизації включає декілька основних етапів, які відображають діяльність учасників цього процесу від моменту видачі кредитів до моменту погашення цінних паперів, забезпеченим цими кредитами, кожен з яких є логічним продовженням попереднього. (рис.2.6)

1 етап Створення цільової компанії	2 етап Придбання активів	3 етап Отримання кредитного рейтингу	4 етап Розміщення цінних паперів серед інвесторів	5 етап Акумуляова ння надходжень	6 етап Погашення цінних паперів
--	---------------------------------------	--	---	--	---

від

Рис 2.6. Етапи процесу сек'юритизації активів

Основні етапи сек'юритизації активів [31а]:

1) створення цільової компанії, яка є юридично незалежною і створюється (як неприбуткова організація) для перекладання на її баланс активів банку шляхом продажу;

2) цільова компанія придбає необхідну кількість активів, які надалі стають забезпеченням емітованих цінних паперів. Для фінансування угоди використовують різні форми покриття, найчастіше гарантії. Цільова компанія

сплачує первинному власнику повну (або з дисконтом) вартість активів, а банк відчужує останні на користь цільової компанії;

3) отримання кредитного рейтингу цільовою компанією в одному з міжнародних агентств;

4) розміщення емітованих цільовою компанією цінних паперів серед професійних інвесторів;

5) акумулювання надходжень від придбаних активів для сплати відсотків та основної суми боргу по позиках. Агентом цільової компанії зі збору надходжень виступає банк;

6) погашення цінних паперів, емітованих цільовою компанією. Різницю від надходжень по придбаних активах і виплатах по емітованих цінних паперах перераховують банку.

Виділяють такі основні ознаки процесу сек'юритизації є [32a]:

1) випуск боргових цінних паперів, забезпечених однорідними активами;

2) джерелом виплат процентів і основної суми по цінним паперам є виключно надходження по сек'юритизованим активам;

3) цінні папери вільно обертаються на фондовому ринку;

4) емітентом цінних паперів може бути спеціально створена юридична особа або сам оригінатор (банк, який надає кредит).

У найбільших економіках країн СНД — Росії, Казахстані і Україні — останніми роками підвищувався інтерес до структурного фінансування. Поява прийнятних для сек'юритизації класів активів (споживчі кредити, видані в роздрібних мережах, кредитні карти, автокредити і іпотечні позики) і зростаюча мотивація банків-оригіраторів була основою для розвитку сек'юритизації [33a].

Потреба у залученні додаткових фінансових ресурсів вимагає від українських компаній пошуку нових джерел довгострокового фінансування, яким може бути сек'юритизація. Однак, ситуація на світових фінансових ринках і в Україні не є сприятливою для подальшого просування сек'юритизації. Фінансова криза викрила певні проблеми сек'юритизації і показала, що даний фінансовий інструмент не слід сприймати однозначно,

оскільки його вплив на фінансову стабільність не завжди позитивний. Необхідно більш зважено підійти до аналізу цього процесу і реальної оцінки результатів сек'юритизації. Крім того, в Україні необхідно законодавчо врегулювати питання сек'юритизації шляхом прийняття окремого закону.

Найбільшого поширення в Україні має сек'юритизації іпотечних кредитів і автокредитів, які є найпрозорішими для інвесторів й дешевшими для банку з точки зору попередньої оцінки та аудиту. Варто зауважити, що інструмент сек'юритизації активів є доволі цікавим для відносно невеликих банків, які мають намір наростити власний капітал та покращити рівень його достатності, але в них нема відповідного рейтингу для доступу на міжнародні ринки капіталу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. На сучасному рівні розвитку ризик-менеджменту економічний капітал можна вважати єдиним адекватним практичним шляхом розрахунку необхідного розміру капіталу, оскільки він враховує як профіль ризиковості необхідного розміру капіталу, так і те, що безпосередньо цікавить банк у контексті стратегічного менеджменту – забезпечення надійності своїх боргових зобов'язань з певною ймовірністю.

2. Впровадження Базеля I, Базеля II та Базеля III стали революційними новаціями в банківському регулюванні. Внаслідок дії даних напрацювань Базельського комітету значно удосконалився механізм формування і управління банківським капіталом

3. Процес управління капіталом банку потребує як від самих банків, так і від регуляторних органів постійної оцінки власних ресурсів, використання новітніх методів розрахунку регулятивного капіталу, надійного управління ризиками та ефективного використання власних ресурсів.

4. Сек'юритизація активів, на думку банківських аналітиків, визнана найважливішою фінансовою інновацією другої половини XX ст. Це дешевший у порівнянні з іншими методами отримання фінансування механізм

рефінансування, за допомогою якого емітент отримує можливість випускати цінні папери з підвищеним рейтингом, а отже, із зниженою процентною ставкою порівняно із ставками за довгостроковими кредитами.

РОЗДІЛ 3.

КАПІТАЛ БАНКІВ: ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МАЙБУТНЬОГО РОЗВИТКУ

3.1 Сучасний стан та перспективи розвитку світового банківського капіталу.

Як свідчать дослідження іноземних науковців, власний капітал провідних банків світу в останнє десятиліття розвивався досить швидко як за абсолютним обсягом, так і відносно банківських активів. Ключовим прискорювачем цього процесу став перехід більшості країн світу на єдині стандарти достатності капіталу, розроблені Базельським комітетом. Вихід на ці стандарти розглядався банківськими регуляторами як запорука створення достатнього фінансового бар'єру проти можливих криз.

На світовому фінансовому ринку в докризовий період склались три основні зони концентрації банківського капіталу : американська з центром в США, європейська з центрами в Франції, Швейцарії та Англії, та азійська з центрами в Китаї, Японії, Сінгапурі та Гонконгу.

Капітал американських банків був (і залишається) найбільшим у світі і складав у 2007 р. 1,5 трлн. дол. США. За даними журналу Банкір [265,с.142] на початок 2007 р. капітал першого рівня 185 американських банків, які увійшли до 1000 найбільших банків світу, складав 642,1 млрд. дол. США або 19,1 % від капіталу 1000 найбільших банків, а активи дорівнювали 49,8 трлн. дол. або 13,2% від сумарних активів цих банків. При цьому прибутна вісь капіталу американських банків склала 28,9 %, що вище середнього рівня прибутковості капіталу 1000 найбільших банків світу — 23,4 %. Проте, американські банки втрачали свої позиції в світовій банківській системі. В 2004 р. до 1000 банків світу входило 211 американських банків, а в 2007 р. тільки 185 банків, а їх частка в світовому банківському капіталі за цей період скоротилася з 22 % до 19,1 %.

Є підстави вважати, що в основі цієї кризи 2007-2008 рр. в США, як і в інших країнах, лежить також диспропорція між реальною оцінкою можливих ризиків, тобто економічним капіталом, і фактично створеним буфером акціонерного капіталу в ліквідній формі для амортизації ризику неплатоспроможності банків. Таку ситуацію можна визначити як недостатність обсягу ліквідного капіталу для задоволення «апетиту» банкірів до ризику. При цьому, самого капіталу напередодні кризи американські банки накопили в достатніх за базельськими стандартами обсягах і досягли досить високого рівня його концентрації (табл. 3.1).

Як свідчать дані таблиці 3.1, концентрація капіталу американських банків за 1985—2010 рр. зросла з 11,8 млн дол. на один банк до 194,2 млн дол., або в 16,5 раз. Але якщо з 1985 по 2005 рр. середньорічні темпи росту концентрації капіталу склали 53,8 % (127 млн грн капіталу на 1 банк в 2005 р. поділити на 11,8 млн грн в 1985 році і поділити на 20 років), то за 5 останніх років вони знизилися до 30,6 % на рік; Причому характер концентрації банківського капіталу в США теж змінювався: в період економічного зростання вона відбувалась переважно за рахунок збільшення капіталу, а в часи рецесій в наслідок скорочення числа банків. Зниження темпів концентрації банківського капіталу вірогідно буде мати місце і в майбутньому, і вона буде відбуватись переважно за рахунок збільшення розміру капіталу, якщо економіка США вийде на траєкторію зростання.

Таблиця 3.1

**Динаміка окремих показників банків США в 1985-2010рр., млрд. дол.
США [98]**

Показник	1985	1990	1995	2000	2005	2008	2009	2010
Банки, од.	18033	15158	11971	9904	8833	8305	8012	7657
Капітал	213,5	286,2	435,8	633,3	1118,6	1291,1	1424,4	1486,8
Активи	3993,3	4648,7	5430,9	7462,9	10879,3	13841,2	13087,2	13321,4
Прибуток	23,5	11,3	56,4	81,5	133,8	4,5	-10,6	87,5
Капітал/активи, %	5,3	6,2	8,0	8,5	10,3	9,3	10,8	11,2
Прибуток/капітал, %	11,0	3,9	12,9	12,9	2,0	0,3	-0,7	5,9

Наведені в таблиці 3.1 дані дають можливість зробити важливий висновок що причиною фінансової кризи в США в 2007—2008 рр. не була нестача власного капіталу банків. У 2009 році співвідношення капіталу до активів американських банків було вдвічі більшим ніж у 1985 році, проте тоді банки не переживали нічого подібного як в кризу 2007—2008 рр. Найімовірніше безпосереднім поштовхом До кризи стала надмірна ризикованість в іпотечному секторі, що не було враховано в нормативі адекватності капіталу, а механізм економічного капіталу ще не набув належного застосування в регуляторній практиці.

Темпи зростання капіталу банків США за останні 25 років в різні періоди істотно відрізнялися: в 1985—1990 рр. середньорічний приріст капіталу становив 6,8 %, у 1990—1995 рр. — 10,5 %. у 1995—2000 рр. — 9,1 %, 2000—2005 рр. 15,3%, 2005—2010 рр. - 6,6 %. Отже, власний капітал зростав найвищими темпами в період економічного підйому і найнижчими — у часи фінансових криз. Так, на зниження темпів зростання капіталу в 1995—2000 рр. вплинула світова криза на фондових ринках, а в 2007—2010 рр. — іпотечна криза в США. Найбільш волатильним до кризових явищ виявився прибуток, який різко знижувався в несприятливих економічних умовах, причому, падіння прибутку є другою хвилею кризи: спочатку банки втрачають ліквідність, а потім і прибутки внаслідок формування резервів та залучення ресурсів будь — якою ціною. Цю тенденцію підтвердила і криза в українській банківській системі.

Важливим є питання структури власного капіталу і прогнозів її змін в майбутньому. Структура капіталу американських банків і її прогноз шляхом екстраполяції сучасних тенденцій наведена в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Динаміка структури капіталу банків США, % [Савлук Власний кап. КБ]

Структура капіталу	1985	2000	2005	210	2015
Всього	100	100	100	100	100
Прості акції	14,3	5,1	3,0	3,2	3,0
Привілейовані акції	0,5	0,7	0,6	0,6	0,5
Резерви та емісійні різниці	35,3	49,9	56,9	74,7	80,0
Прибуток нерозподілений	49,9	45,2	39,5	21,5	16,7

Як свідчать дані таблиці 3.2, найбільшу частку в структурі власного капіталу банків США становлять резерви та емісійні різниці і їх частка буде і далі зростати. Частка нерозподіленого прибутку має стійку тенденцію до зниження в зв'язку з його короткостроковим характером, тому що щорічні збори акціонерів розподіляють прибуток, і тривалою тенденцією зниження прибутковості капіталу. Деяке збільшення питомої ваги простих акцій в структурі капіталу банків США в 2010 р. спричинене входженням держави в статутні капітали багатьох банків, проте таке явище є тимчасовим і вона навряд чи буде зростати. Низька питома вага акцій в структурі капіталу дає можливість зробити висновок, що власники американських банків не збільшують їх статутні капітали і не допускають нових акціонерів, зберігаючи тим самим свій контроль над банками. Ця стратегія практично не переривається і в кризові періоди, — банки вишуковують будь — які джерела капіталу крім емісії акцій, а якщо й роблять обмежені випуски, то збільшують капітал переважно за рахунок емісійних різниць, користуючись значним перевищенням ринкової вартості акцій над номінальною.

Європейська банківська система розвивається за таким сценарієм як і банківська система США під впливом Базельських вимог, проте має і певні особливості. Окремо виділяється англійська банківська система як найстаріша в світі і в певній мірі атомізована від решти європейських країн.

Власний капітал сучасних англійських банків лише в незначній мірі виконує функцію фінансування англійського виробничого і торгівельного капіталів. Переважно він використовується для фінансування міжнародних інвестиційних та торгівельних операцій, проведення ф'ючерсів, опціонів, операцій з цінними паперами, банківськими металами, іноземними валютами та інших операцій переважно спекулятивного характеру. В свою чергу, це наражає власний та залучений капітали англійських та іноземних банків, зареєстрованих в Англії, на широкий спектр банківських ризиків. В опублікованому в травні 2010 р. агентством Блумберг дослідженні підкреслювалось, що світовій банківській системі необхідно 1,5 трлн. дол. додаткового капіталу, а серед 4 найменш капіталізованих банків виділялися Об'єднаний Ірландський банк, Банк Ірландії та Королівський Шотландський банк, а також німецький Комерцбанк. В цілому англійські банки потребують 47 млрд. дол. додаткового капіталу для перекриття ризиків торгівельної книги [273].

Наприкінці 2010 — на початку 2011 рр. в Англії розгорнулася ціла «битва» за банківський капітал. Керівництво Банку Англії запропонувало ввести більш жорсткі вимоги до серцевинного капіталу банків — на 15—20 % вищі, ніж погоджені 7 % Базелем III [274]. Цю ідею підтримав і центральний Банк Швейцарії на протигагу ФРС і центральним банкам більшості країн Європи. За думкою фахівців такий крок може призвести не тільки до згорання активних операцій англійських банків, в тому числі за кордоном, а й до відтоку банківського капіталу з Англії в країни з більш лояльним банківським законодавством.

Для вирішення проблеми рівня капіталізації англійських банків Банк Англії рухається в трьох напрямках:

1. Проводить статистичні дослідження зв'язку між капіталом, кредитами, цінними паперами, депозитами англійських банків за період 1990—2004 рр., щоб визначити взаємозв'язок між ними в "шокові» періоди. Такий зв'язок виявлений перш за все у малих банків.

2. Вивчає сценарії поведінки банків при підвищенні вимог до капіталу, в результаті чого встановлено, що банки, у яких знижується адекватність капіталу до нормативного рівня, різко зменшують ставки за депозитами і впливають на весь ринок депозитів.

3. Оцінює різні географічні зони на предмет концентрації ризиків і втрат капіталу, в наслідок чого встановлено, що активні операції з нерезидентами мають значно більші ризики і, відповідно, списання активів у збиток банків ніж кредитування резидентів. Найбільш ризикованими визначені кредити приватним особам на придбання нерухомості [275].

Наслідком такого аналізу можуть стати диференційовані підходи до визначення коефіцієнтів ризикованості певних груп активів при розрахунку показника адекватності банківського капіталу). Тим часом, протягом 2010 р. та на початку 2011 р. банківська система Англії втрачала власний капітал, знижувався і показник левереджу, при цьому банкіри виплачували дивіденди своїм акціонерам (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Показники капіталізації банківської системи Великобританії, млн. фунтів стерлінгів (розрахунок за:[314])

Період	Капітал	Активи	Капітал /Активи, %	Дивіденди
1 кв 2010	1456,1	13153,0	11,1	1,8
2 кв 2010	1507,2	13136,8	11,5	3,1
3 кв 2010	1532,8	13058,7	11,7	1,9
4 кв 2010	1447,0	13001,8	11,1	1,1
1 кв 2011	1305,5	13034,4	10,0	н. д.

Проблема капіталізації банків є актуальною і для країн континентальної Європи, де співіснують банківські системи з різним рівнем капіталізації і ступенем розвитку. На квітень 2011 р. 17 країн Європи входили до зони Євро і збалансований розвиток їх фінансово — банківських систем координується Європейським Центральним Банком, хоча він не підміняє функції центральних банків країн єврозони щодо регулювання та нагляду за банківським і системами своїх країн. Сумарний капітал банків цих країн на кінець 2010 р. становив 2,045 трлн, євро, що з урахуванням курсу євро до дол. США на той час (1,4 дол. за євро) майже вдвічі більше, ніж капітал американських банків. При цьому обсяг активів європейських банків становить 31,7 трлн євро, що в 3.3 рази більше ніж у американських банків. Це означає, що левередж європейських банків, як співвідношення капіталу до активів, є нижчим, ніж у американських і англійських банків (табл. 3.4).

Як свідчать дані таблиці 3.4, левередж капіталу до активів європейських банків за останні 5 років зростав досить повільно і його рівень залишається низьким. У 2010 р. він був на 40 % нижчим у банків США і Великобританії. При цьому власний капітал цих банків зростав повільніше (40,6 %) ніж їх статутний капітал (43,3 %), що свідчить про деяку перевагу зовнішніх джерел нарощування капіталу європейських банків над внутрішніми.

Таблиця 3.4

Показники капіталізації європейських банків, млн. євро [315]

Період	Капітал	Активи	Капітал/активи, %	Індекс зростання статутного капіталу, %
2006	1454863	24906701	5,8	100
2007	1683662	28339425	5,9	112,5
2008	1767505	30556170	5,8	123,6
2009	1921152	29911933	6,4	135,2
2010	2045240	31071736	6,6	143,3

Європейські банки утримують провідні позиції у світовому банківництві. За даними журналу The Banker у 2007 р. серед 1000 провідних банків світу за розміром капіталу 1-го рівня (основного капіталу) нараховувалось 279 банків з 27 країн Євросоюзу. їм належало 42 % капіталу, 52,5 % активів і 40,7 % прибутків провідних банків світу. Європейські банки, в першу чергу англійські, відіграють провідну роль і серед 25 найбільших за капіталом банків світу. Станом на 2007 р. вони сконцентрували 51,2 % капіталу цієї групи банків (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Капітал та активи 25 найбільших банків світу в 2007 р. (Розраховано за[256, с. 142])

Країна	Капітал (К)					Активи (А)				
	Млрд. дол.	Число банків	К на 1 банк, млрд. дол.	Частка, %	Млрд. дол.	Число банків	А на 1 банк, млрд. дол.	Частка, %	К/А на 1 банк, %	
США	339,3	5	67,9	26,8	4693,8	3	1564,6	14,1	4,3	
Англія	236,0	4	59,0	18,7	6688,5	4	1672,1	20,1	3,5	
Франція	160,	3	53,3	12,7	4975,4	3	1658,5	15,0	3,2	
Китай	154,0	3	51,3	12,2	961,6	1	961,6	2,9	5,3	
Японія	123,6	3	41,2	9,8	3641,4	3	1213,8	10,9	3,4	
Нідерланди	100,0	3	33,3	7,9	3211,4	3	1070,5	9,6	3,1	
Іспанія	46,8	1	46,8	3,7	1098,2	1	1098,2	3,3	4,3	
Італія	38,7	1	38,7	3,1	1084,1	1	1084,3	3,3	3,6	
Швейцарія	33,2	1	33,2	2,6	2993,1	2	1496,5	9,0	2,2	
ФРН	32,3	1	32,3	2,5	2284,4	2	1142,2	6,9	2,8	
Бельгія	-	-	-	-	1635,0	2	817,5	4,9	-	
Всього	1264	25	50,6	100	100	25	1330,7	100	3,8	

Наведена в таблиці 3.5 інформація дає можливість зробити ряд висновків.

1. Капітал і активи найбільших банків світу сегментовані по країнах вкрай нерівномірно: капітал 5 банків США складає 26,8 % капіталу всіх 25 банків, а за розміром активів до цієї групи потрапило лише 3 банки США з часткою 14,1 %. У той же час Бельгія взагалі не представлена серед найбільших банків за капіталом, проте має 2 банки серед 25 найбільших за розміром активів.

2. Франція займає досить високе 3 місце по рівню концентрації банківського капіталу, випереджаючи Китай, Японію, Німеччину, хоча останні мають значно більші обсяги ВВП, що, в свою чергу, вимагає і більшого банківського капіталу для кредитування економіки. Це свідчить про відносну розпиленість капіталу німецьких банків, які «делегували» лише Дойчебанк до 25 найбільших банків світу за розміром капіталу. При цьому, в 1000 найбільших банків світу входить 88 німецьких банків з сумарним капіталом близько 245 млрд дол. США і 9 французьких банків приблизно з таким же капіталом. Капітал європейських банків, за виключенням Франції, і, як не дивно, Голландії, яка приваблює капітал лояльним банківським законодавством, є досить деконцентрованим між різними країнами.

3. Найнижчий показник левереджу — співвідношення капіталу до активів в розрахунку на один банк — має місце у Швейцарії (2,2 %). Більше того, швейцарський UBS банк був найбільшим у світі за розміром активів. 1,964 трлн. дол. США і займав лише 21 місце за розміром капіталу — 33,2 млрд дол. Відношення капіталу першого рівня до активів цього банку склало лише 1,7%, що викликає сумнів щодо можливостей дотримання цим банком нових вимог Базеля III щодо 5 % рівня серцевинного капіталу до ризикованих активів, які як правило складають не менше 60 % всіх активів банку.

4. Один з найвищих серед 25 найбільших банків світу рівень адекватності капіталу банків США напередодні фінансової кризи, яка якраз і зачепила ці банки, особливо другий у світі за розміром капіталу Сітібанк, засвідчує, що розмір капіталу та показник його співвідношення до активів не є

панацеєю від фінансових потрясінь. Головне як використовується капітал та інші кредитні ресурси банків, наскільки ефективно менеджмент банку може протистояти ризикам і генерувати необхідні обсяги ліквідних коштів для розрахунків з кредиторами навіть в скрутні часи.

Наведені в таблиці 3.5 дані свідчать і про істотну відмінність в рівнях капіталізації банків відносно їх активів в залежності від регіону світу. Десять банків континентальної Європи в цілому контролюють 32,5 % капіталу 25 найбільших банків світу, а 14 найбільших за активами банків з цих країн володіють 52 % їх активів, що свідчить про нижчий рівень їх капіталізації відносно активів, ніж у решти найбільших банків світу (рис. 3.1).

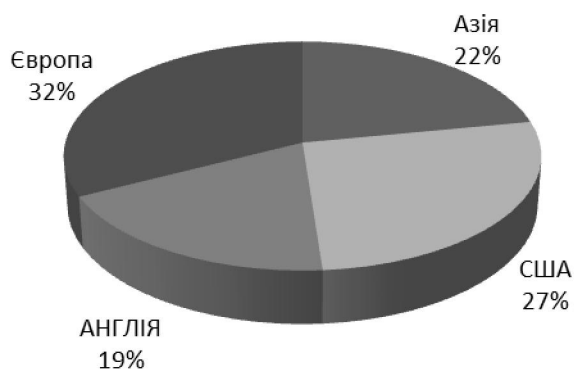

Рис.3.1А. Структура капіталу 1-го рівня 25 найбільших банків за регіонами

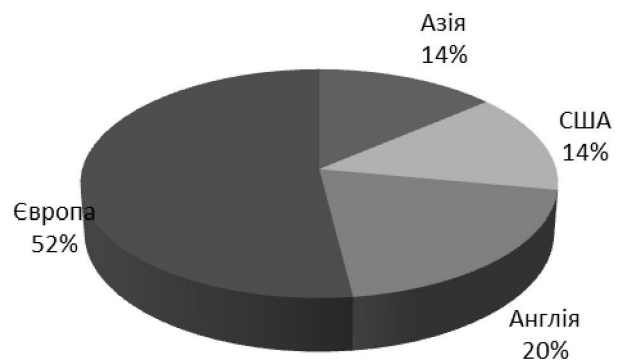

Рис 3.1Б. Структура активів 25 найбільших банків за регіонами

Як свідчать наведені на рис. 3.1 дані, 6 азійських банків (3 японські і 3 китайські) в 2007 р. концентрували 22 % капіталу 25 найбільших банків світу і лише три банки з азійського регіону входили до цієї групи банків за розміром активів з часткою 13,8 %. Таке співвідношення часток в капіталі і активах дає можливість зробити висновок, що молоді азійські банки є більш капіталізованими, ніж банківські системи зі значним стажем діяльності.

До початку 2000-х рр. дослідники світової банківської системи серед азійських країн розглядали тільки японську банківську систему. І це не дивно, адже до 1990 р. до 10 найбільших банків світу входило сім японських банків [276, с. 98], а банк Dai-Ichi Kangyo був першим у світі. В 2007 році він зайняв лише 318 місце, а серед 25 найбільших банків японських залишилось лише три. Таке ослаблення позицій банків Японії було спричинене глибокою кризою, яку вони пережили в кінці 1990-х років. Однією з головних причин такої кризи стала складна структура банківської системи Японії, яка на кінець 1990-х років була досить розгалуженою і спеціалізованою. До її складу входили:

- Центральний банк Японії;
- міські банки — найбільш монополізовані банки, які є складовими вертикально чи горизонтально інтегрованих фінансово-промислових груп;
- регіональні банки, які функціонують в рамках префектур;
- приватні спеціалізовані банки, які займаються окремими видами кредитування чи трастовими операціями;
- сільські та міські кооперативні банки;
- державні банки, в тому числі експортно-імпортний банк та Японський банк розвитку;
- поштові ощадні каси у складі Міністерства фінансів Японії;
- філії іноземних банків [277, с. 184—187].

На думку ряду фахівців, якраз вузька спеціалізація, складна структура, зарегульованість та активна участь держави в банківському секторі стали причинами кризи банківської системи Японії в кінці 90-х років. Г.Н.Щербакова в книзі «Банковские системы развитых стран» зазначає, що криза в Японії була викликана структурною слабкістю фінансової системи, вузькою спеціалізацією, недостатнім обсягом власного капіталу, залежністю від ситуації на Токійській біржі [278, с. 196]. Ю.Г. Вешкін та Г.Л. Авагян додають до причин кризи приховування банками реальних фінансових результатів, надлишкове кредитування банками економіки користуючись доступом до дешевих ресурсів

Центрального банку Японії, списання великих обсягів поганих боргів [279, с. 318—325].

Аналіз наслідків японської фінансової кризи кінця 90-х років дає підстави зробити декілька висновків актуальних і сьогодні. По-перше, керівники центробанків західних країн, до речі і України також, знали або повинні були знати причини та сценарій тієї кризи і дії японського та центробанків інших азійських країн в тій ситуації, проте наступили на ті ж самі «граблі» вже в 2007—2009 рр.: система банківського нагляду реально не контролювала банківські операції, дозволяючи концентрації кредитних ризиків, проведення спекулятивних операцій на фоні приховування від громадськості потенційних збитків банків від проблемних кредитів, а коли криза наступила, держава не була готова до блискавичних дій по її подоланню.

По-друге, на уламках втрачених активів японських банків в країнах Азії, де вони активно працювали, почав зростати національний капітал і з'явилися нові центри банківського капіталу в Гонконгу, Сінгапурі та інших країнах. Хоча наслідком кризи 2007—2009 рр. навряд чи буде поява нових фінансових центрів банківського капіталу, на фоні значних природно-техногенних катаклізмів в Японії весною 2011 р. та несприятливої політичної ситуації в арабських країнах, ця можливість не виключена. Перспективи мають центральноєвропейські країни, якщо вони створять привабливі законодавчі, в тому числі послаблені, вимоги до нормативів банківського капіталу (але безумовно в рамках Базеля III) та сприятливі економічні умови для залучення іноземного банківського капіталу. Не виключений бум банківської діяльності в окремих, відносно політично стабільних країнах Африканського континенту.

Ще на початку 2000-х рр. китайський банківський капітал практично не розглядався фахівцями як частина світового банківського капіталу. В.В. Масленніков відмічав, що на кінець 1990-х рр. в Китаї функціонувало 3 групи банків — спеціалізовані державні банки, на які приходилося 72 % всіх банківських активів, місцеві комерційні банки і іноземні банки [280]. При цьому, Національний банк та Мінфін Китаю і в 90-і рр. і на сучасному етапі

здійснюють активні заходи по регулюванню банківської діяльності і не допущенню фінансових криз. Так, у період азійської кризи 90-х рр. китайським банкам було дозволено поступово списувати проблемні борги, але не більше 3 % від активів, щоб не допустити банківських банкрутств. Вихід на рівень адекватності капіталу в 8 % передбачений Базелем 1, відбувався в Китаї поступово шляхом випуску спеціальних облігацій, приймалися і радикальні адміністративні заходи для забезпечення банківської дисципліни: в 1996 році двом менеджерам Банку Китаю за зловживання з резервним фондом для проведення операцій з кредитними картками «Велика стіна» в розмірі 710 млн юанів (86 млн. дол. США) був винесений смертний вирок.

На сучасному етапі банківська система Китаю складається з 4 великих державних банків: Банку Китаю, Промислово-комерційного банку, Агропромислового банку і Банку будівництва; 13 банків другого рівня переважно приватної або змішаної форми власності, включаючи Банк розвитку Китаю та Експортно-імпортний банк, 140 міських банків, а також сільські банки та банки з іноземним капіталом і їх філії [281]. Капітал китайських банків продовжує виконувати свою головну функцію - підтримка виробництва і експорту китайських товарів, і його майбутнє залежить від успіхів китайської економіки. За 2010 р. четвірка найбільших банків Китаю продемонструвала зростання прибутків на 26-29 %, а Аграрно-індустріальний банк — на 46 % порівняно з 2009 р., що підвищило ринковий рівень капіталізації цих банків відразу на 6—7 % і створює реальні передумови подальшого зростання їх власного капіталу. Проте, як зазначає журнал Форбс, таке зростання викликане збільшенням кредитного портфеля цих банків на 58 % за 2009—2010 рр., в складі якого проблемні кредити можуть перевищувати 23 %, що може призвести до втрати капіталу одного тільки Промислово-комерційного банку Китаю з сучасних 822 млрд. юанів до 406 млрд. юанів, тобто на 51 % [282]. Проте, як підкреслюється в цій публікації уряд Китаю не залишить державні банки напризволяще і підтримуватиме їх капітал на необхідному рівні.

Китайські банки займають лідируючі позиції в Азійському регіоні. На початок 2007 р. до 25 найбільших банків регіону (без врахування японських банків) входило 6 китайських банків з капіталом 1-го рівня в 182,8 млрд. дол. США або 53,7 % всього капіталу цієї групи банків (табл. 3.6)

Таблиця 3.6

Найбільші 25 банків Азії (крім Японії), млрд. дол. (складено за [265, с. 156])

Країна	Кількість банків	Капітал 1-го рівня	Капітал на 1 банк
Китай	6	182,8	30,5
П. Корея	7	55,0	7,9
Австралія	4	51,9	13,0
Сингапур	3	21,5	7,2
Тайвань	3	15,0	5,0
Індія	2	14,3	7,15
Всього	25	340,5	13,6

Щодо концентрації світового банківського капіталу, то він розподілений між регіонами досить нерівномірно (дод. К).

Як випливає з наведених в дод. 6.7 даних, найбільша частка капіталу і активів банків припадає на країни Євросоюзу і їх частка в світовому капіталі за 7 років значно виросла. Цей процес відбувався не тільки за рахунок приєднання нових країн, тому що частка інших країн Європи виросла з 5 до 6 %, а й за рахунок фізичного збільшення капіталів європейських банків. Проте рівень адекватності європейського банківського капіталу є найнижчим у світі і за 7 років практично не змінився. Це дає підстави припустити, що європейські банки виконують 8 відсотковий норматив адекватності регулятивного капіталу до зважених на ризик активів за рахунок додаткового, тобто нестабільного капіталу і можуть мати труднощі з виконанням посиленних вимог до капіталу 1-го рівня, встановлених Базелем III, а це в свою чергу може загальмувати зростання кредитування економік цих країн в найближчій перспективі. Близьку

до цієї ситуації з левереджем капіталу мають і країни Центральної та Східної Європи, куди входить і Україна. За 7 років його рівень знизився на 0,2 п.п. Тому зроблений вище висновок щодо проблем з капіталізацією банків країн-членів ЄС розповсюджується і на банки цих країн.

У найближчі роки навряд чи можна очікувати значних змін у світовому розподілі банківського капіталу, проте послаблення позиції Японії, в першу чергу на користь Китаю, може продовжитись. При цьому велике значення в нарощуванні банківських капіталів, особливо в кризові періоди, починають відігравати державні інвестиції. Тобто, країни, в яких державні органи активно інвестують в капітали проблемних банків, можуть штучно їх нарощувати порівняно з країнами, де ситуація в банківській системі краща або держава проводить політику невтручання в банківську сферу, дозволяючи банкрутство проблемних банків. До речі, Базельські угоди не визначили рамки втручання держави у формування банківського капіталу, хоча це потрібно зробити, встановивши чіткі принципи «спасіння» державою проблемних банків, зокрема квоти держави в банківському капіталі і терміни, на які держава може входити в капітал банків. Інакше принципи рівноправної конкуренції на глобальному фінансово — банківському ринку будуть порушуватись і банкіри окремих країн будуть продовжувати безкарно створювати проблемні кредити, сподіваючись на спасіння з боку держави.

Проблема «поганих» кредитів є інтернаціональною і призводить до періодичних фінансових криз незалежно від рівня капіталізації окремих банків і банківських систем. Причин такої ситуації багато, проте особливої уваги заслуговують чотири з них:

- накопичення в банках надлишкової грошової маси, особливо після стрімкого зростання економіки і збільшення рівня монетизації ВВП. Позичальники вже не можуть ефективно використати кредитні ресурси, проте банки продовжують їх кредитувати, щоб розмістити наявні ресурси і не втратити прибутки;

- банки, які вже створили проблемні кредити і повинні формувати резерви, продовжують свідомо нарощувати такі борги, тому що позичальники з нових кредитів повертають старі борги, штучно збільшуючи прибутки банків, які їм потрібні для створення резервів і виплати дивідендів та підтримки ринкової вартості акцій банку, а при можливості ще й для нарощування власного капіталу;

- наглядові органи більшості, в тому числі і розвинених, країн не забезпечують достатній рівень контролю в режимі реального часу за якістю активних операцій банків. Можливо це робиться і з кон'юктурних міркувань, щоб показати, що за їх керівництва в банківській системі все гаразд, а розплачуватись за затягування проблеми будуть інші;

— рівень ризик-менеджменту та аудиту банків у більшості банків залишається низьким. Немає роботи по селекції перспективних клієнтів, маркетингові навички банкірів є обмеженими, ризики або не вірно вимірюються, або приховуються, щоб підтримати конкурентну позицію банку в поточний період, Ризик-менеджмент, як правило, не підпорядкований наглядовим радам банків і тому не знаходиться під постійною увагою акціонерів, яких переважно цікавить поточний прибуток і зростання ринкової вартості їх акцій.

Усунення цих причин є важливою передумовою забезпечення достатності світового банківського капіталу на перспективу. Вирішення даних задач буде тим успішнішим, чим швидше і повніше вони будуть враховані у відповідних рішеннях Базельського комітету. На наш погляд, в найближчій перспективі актуальними напрямками удосконалення Базеля III можуть бути:

— нові підходи до вимірювання всіх видів банківських ризиків і об'єктивне обчислення на цій основі економічного капіталу банків;

— формулювання нових вимог до банків щодо створення буферу капіталу в обсязі економічного капіталу з метою протистояння фінансовим ризикам;

— відхід від догматичних вимог щодо розміру та показників адекватності власного капіталу до визначення напрямків його використання та системи управління ефективністю банківської діяльності. Банки будуть зобов'язані не просто створювати резерви капіталу під ризики, тобто економічний капітал, а й тримати його в інструментах, які можливо оперативного перетворити на грошові кошти;

— переосмислення ролі держави в регулюванні банківської діяльності, зокрема в порятунку проблемних банків. Можлива регламентація таких процедур на міжнародному рівні, чого зараз в Базельських угодах немає. В результаті, одна держава може рятувати проблемні банки, а інша ні, що в свою чергу порушить принципи рівноправної банківської конкуренції на світових ринках;

- запровадження нових систем регулювання банківської діяльності, зокрема диференційовані підходи до великих та малих банків.

Кожна країна в найближчі роки адаптуватиме вимоги Базеля III до власних банківських систем. Стрижнем цього завдання стане поєднання виконання Базельських вимог з власною системою регулювання банківської діяльності, перш за все з метою забезпечення фінансової стійкості банківської системи своєї країни. І тут перед наглядовими органами постане важлива дилема: виконати вимоги Базеля III і сконцентрувати зусилля на протидії ризикам і створенні резервів, що негативно вплине на кредитно-інвестиційну діяльність банків, чи ризикнути та дозволити банкам фінансово підтримати економічний розвиток, навіть із загрозою фінансових втрат банків і можливих банкрутств. Економічна думка та дії наглядових органів багатьох країн у найближчий час будуть сконцентровані на гармонізації цих двох полярних підходів.

Принципово оновиться місце і роль держави в банківському секторі, проте конкретні заходи держав щодо участі в акціонерному капіталі банків будуть залежати від економічної ситуації, наявності інших інструментів

збільшення банківського капіталу і коливатись в залежності від специфіки країн і навіть регіонів світу.

3.2 Вплив іноземного капіталу на банківську систему України та шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків

Проникнення іноземного капіталу в національні банківські системи як промислово розвинених, так і країн із перехідною економікою набуло широких масштабів і стало переважаючою тенденцією в розвитку світової економіки. Сучасний розвиток міжнародної економіки характеризується її подальшою глобалізацією, головним чином унаслідок нерівномірності розвитку країн світу: найрозвинутіші з них та світові фінансові організації інвестують кошти у менш розвинені економіки з метою підтримання стабільності національних господарських систем. Основними формами такої допомоги є міжнародне кредитування й інвестування.

Активне входження іноземного капіталу у банківський сектор загострює конкуренцію за ресурси, призводить до збільшення концентрації банківського сектору, лібералізації банківської діяльності, інтернаціоналізації та глобалізації фінансових ринків. Концентрація капіталу та шляхи його примноження є основними факторами глобалізації банківської сфери. Звичайно, у високорозвинутих країнах цей процес відбувався набагато раніше та мав різні прояви.

У країнах-членах ЄС, до прикладу, даний процес досі розвивається значними темпами в результаті розширення чисельності країн - членів. Як правило, на них звертають особливу увагу високорозвинуті країни, оскільки за рахунок нових членів вони можуть розширити свої можливості та поширити свій вплив. Економіка України є досить відкритою, саме тому процеси глобалізації з усіма її перевагами та недоліками не зможуть обійти країну стороною.

Говорячи про історію поширення іноземних банків на території України, то перші представництва іноземних банків почали з'являтися у 1990х роках ХХ століття, тобто саме в період здобуття незалежності. Саме тоді Україна зарекомендувала себе на міжнародній арені, а іноземні інвестори не прогавили можливість розширити свої ринки. Найбухливіший розвиток такого роду відносин припадає на 1994-1995 роки, в той період було відкрито близько 12 банків. [34а, с. 39-40]

Прикладом значного залучення іноземних інвестицій, можуть виступати країни Європи, в яких цей процес розпочався ще у 90х роках ХХ століття. В нашій державі, цей процес набув поширення лише з 2005 року.

Інформація стосовно поширення іноземного капіталу в Україні представлена в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Поширення іноземного капіталу в Україні в 2005-2012 роках [35а]

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Загальна кількість банків	179	186	193	198	198	197	194	198	176
Кількість банків з іноземним капіталом	26	28	35	47	53	51	55	53	53
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	19,5	21,2	27,6	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5

З табл.3.7 видно, що банківська система України, на сучасному етапі, характеризується істотним зростанням частки іноземного капіталу та посиленням позицій іноземних банківських установ на вітчизняному фінансовому ринку.

На сьогодні найбільша частка іноземних інвестицій належить інвесторам з Росії, Австрії, Франції, Італії, Угорщини, Німеччини та інших країн. Дана зацікавленість в українському фінансовому секторі провідних країн Європи, свідчить про ймовірність та можливість позитивного розвитку даної галузі.

Процеси глобалізації та інтеграції сприяли тому, що в Україні прихід іноземних банків відбувався шляхом створення представництва, купівлі, злиття чи поглинання вітчизняних банків.

Станом на 2012 рік, кількість банків, що мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій склала 175, серед них з іноземним капіталом - 55 банків, серед них з 100%-м іноземним капіталом - 23 банків.

Що ж до найвідоміших банків зі 100% іноземним капіталом, до них можна віднести: «Райффайзенбанк Аваль» (Австрія), «Сітібанк Україна» (США), «Каліон Банк Україна» (Франція), Банк «Пекао» (Польща), «ІНГ Банк Україна» (Нідерланди), «ХФБ Банк Україна» (Німеччина), «Прокредитбанк» (Німеччина, США та Великобританія), «Міжнародний іпотечний банк» (США), «Внешторгбанк» (Росія), Банк «Ренессанс Капітал» (Нідерланди), «БМ Банк» (Росія та Швейцарія) та інші. [36а]

Динамічне входження іноземного капіталу в банківську систему України, активізація процесу кредитування та нарощення активів банками з іноземним капіталом, набуття чинності статті 24 Закону України «Про банки та банківську діяльність», яка визначає порядок відкриття філій та представництв іноземних банків на території України, загострили актуальність вирішення питання входження іноземного капіталу в банківську систему України.

Отже, звертаючи увагу на усі вищевказані фактори та вимоги, можна говорити як про позитивні аспекти перебування іноземного капіталу в Україні, так і про негативні.

До позитивних факторів та аспектів перебування іноземного банківського капіталу в Україні можна віднести такі:

1. Використання міжнародного банківського досвіду (для України, як для досить молодій державі нова практика ведення банківської справи є більш ніж необхідною);

2. Підвищення якості та розширення мережі банківських послуг (залучення нових методів та впровадження новітніх технологій у процес ведення банківської діяльності);

3. Підвищення ефективності та якості обслуговування клієнтів, ведення нової банківської політики заохочування клієнтів;
4. Пряме використання сучасних банківських технологій та досвід банківського менеджменту як передумов для подальшої інституціоналізації національної фінансової системи;
5. Зменшення впливу внутрішніх шоків на стабільність функціонування банківської системи;
6. Наявність значної кількості іноземних банків та банків з іноземним капіталом стимулюватиме до підвищення конкурентоздатності національних банків;
7. Здешевлення кредитів та більша доступність до них, внаслідок високої конкуренції на банківському просторі та збільшення відсоткової ставки по депозитам;
8. Витіснення з ринку неблагополучних, слабких та нестабільних банків, внаслідок чого в Україні може сформуватися стійка та стабільна банківська система, а також посилення довіри громадян до неї;
9. Розробка адекватних механізмів зниження витрат для вітчизняних банків, оскільки банки з іноземними інвестиціями мають вищу прибутковість капіталу та активів;
10. Підвищення фінансового рейтингу України на міжнародному ринку, збільшення об'єму іноземних інвестицій в її економіку;
11. Залучення іноземних інвестицій та доведення їх рівня на душу населення до показників сусідніх країн Європи;
12. Підвищення рівня кредитування економіки, як передумови необхідних структурних зрушень;
13. Залучення іноземного капіталу сприятиме зменшенню рівня корупції, легалізації заробітної плати, збільшенню соціальних відрахувань та підвищенню стандартів гарантування вкладників та інші. [37а, с.46]

В свою чергу, до негативних факторів перебування іноземного капіталу у банківському секторі України, можна віднести:

1. Підвищення вразливості банківського сектору від коливань на світових фінансових ринках;

2. Можливість входження на український ринок не лише потужних та стабільних банківських установ, але й банків без високих рейтингів та достатніх обсягів капіталу;

3. Можливість посилення іноземного контролю за банківською системою України, що загрожуватиме національній та економічній безпеці держави;

4. Внаслідок значної конкуренції, вітчизняні банки можуть не витримати натиску, що призведе до їх ліквідації;

5. Ймовірність зосередження діяльності банків з іноземними інвестиціями на найприбутковіших операціях, та операціях з відмивання «брудних» грошей та спекулятивних операціях;

6. Загроза втрати економічного суверенітету (дане питання є досить актуальним в наш час, оскільки глобальна нестабільність має значні та непередбачувані наслідки для України);

7. Підвищення імовірності відтоку українського капіталу із країни та інші. [37а, с.48-49]

Внаслідок усіх вищеперечислених позитивних і негативних рис входження іноземного капіталу на банківський ринок України, та з метою уникнення фінансових ризиків, слід прийняти певні дії як уряду країни, так і Національному банку.

В Україні, процес іноземного кредитування та інвестування матиме позитивні наслідки при виконанні державою деяких умов:

1. Наявність відповідної законодавчої бази щодо іноземного кредитування й інвестування;

2. Присутність ефективних програм цільового використання коштів;

3. Належний рівень державного регулювання;

4. Врахування специфіки відносин між країнами-суб'єктами;

5. Підтримка таких програм зі сторони держави та забезпечення вільного розвитку та інші. [38а, с.28-31]

Також, можливим виходом для вітчизняних банків може бути інтенсивна реалізація стратегії пристосування до європейських стандартів ведення банківської справи, на основі перегляду реальних шансів та ризиків у конкурентній боротьбі з банками, капітал в яких є іноземним.

Оскільки у 2011-2012 роках, пік кризи уже пройшов, то необхідно винести з неї певні уроки для сприяння розвитку банківської системи та виходу її на якісно новий рівень. Тому, основними перспективами розвитку та посиленням конкурентоспроможності даної галузі мають стати:

1. Укрупнення вітчизняних банківських установ шляхом злиттів та поглинань, підвищення рівня їх капіталізації та збільшення сукупних активів окремих банків і банківської системи в цілому;

2. Сприяння розвитку реального сектору економіки за участю національного банку;

3. Участь банків в міжнародних банківських консорціумах, створення альянсів з транснаціональними банками;

4. Розширення діяльності банків у сфері міжнародного бізнесу, вихід банків на міжнародні фінансові ринки, відкриття філій банків за кордоном;

5. Збереження державних банків на ринку банківських послуг, завданням яких має стати фінансування пріоритетних державних проектів, збільшення їх капіталізації;

6. Посилення контролю за діяльністю банків, що сприятиме оптимізації ризиків банківської діяльності та запобіганню виникнення системних фінансових криз [39а].

При умові повторення фінансової кризи, або відновлення цієї ж, необхідно передбачити можливість переорієнтації на внутрішні джерела підтримки ліквідності банків на випадок раптових впливів капіталу чи зупинок зовнішнього рефінансування. Слід також стимулювати збільшення експорту і скорочення імпорту, розробити державну політику сприяння надходженню прямих іноземних інвестицій та жорсткого регулювання обсягів фінансових інвестицій.

Отже, з метою покращення функціонування банківського сектору України, можна запропонувати наступні шляхи активізації іноземного інвестування в банківський сектор:

1. Забезпечення відповідної законодавчої бази щодо іноземного кредитування й інвестування;
2. Створення ефективних програм цільового використання коштів;
3. Встановлення належного рівня державного регулювання;
4. Врахування специфіки відносин між країнами-суб'єктами;
5. Забезпечення стабільності національної грошової одиниці;
6. Сучасна система державних регулятивних інститутів.

Україна, відноситься до держав, банківський сектор яких ще не повністю розвинувся. Як і у всіх державах СНД, в Україні склалась прекрасна можливість залучити значні капіталовкладення і, що не менш важливо, світовий досвід ведення банківської справи, від провідних країн-донорів, які шукають нові незайняті ринки. Саме Східна Європа зараз знаходиться під особливим прицілом високорозвинутих країн, оскільки тут знаходяться усі необхідні ресурси для досягнення високих прибутків. Знехтувати таким шансом було б не логічно.

3.3 Законодавче регулювання капіталу банків

Весь спектр законодавчих та нормативних документів, які регламентують пов'язані з банківським капіталом відносини, можна розділити на три рівні:

1. Закони України, які прямо чи опосередковано регулюють ці відносини.
2. Нормативні акти Національного банку України, які безпосередньо пов'язані з формуванням, використанням і регулюванням власного капіталу банків та виконанням ним відповідних функцій.
3. Інші нормативні акти Національного банку, органів державної влади, які опосередковано впливають на власний капітал банків.

Кожна з цих груп може охоплювати документи, які не обмежені в термінах застосування, а також нормативні акти спрямовані на вирішення проблем банківського капіталу в певний період часу, зокрема антикризові закони та інші нормативні акти тимчасового характеру.

Основними законодавчими документами першого рівня, якими регламентуються відносини щодо формування та використання власного капіталу банків, є Закон України «Про банки і банківську діяльність», прийнятий Верховною Радою України і підписаний Президентом України 7 грудня 2000 року зі змінами і доповненнями [48] та Закон України «Про акціонерні товариства», прийнятий Верховною Радою України і підписаний Президентом 17 вересня 2008 року зі змінами і доповненнями [305]. Для цілей нашого дослідження важливо встановити наскільки положення цих законів узгоджені між собою.

Закон «Про акціонерні товариства» охоплює питання створення, діяльності та ліквідації акціонерних товариств, до яких відносяться і банки. На питаннях власного капіталу найбільш сфокусовані III-й розділ закону «Капітал акціонерного товариства», IV-й розділ «Цінні папери акціонерного товариства» та VI-й розділ «Дивіденди акціонерного товариства». Проте й деякі інші етапи стосуються капіталу банків. Так, стаття 11 дозволяє засновникам акціонерних товариств сплачувати за акції не тільки грошовими коштами, але й цінними паперами (крім боргових цінних паперів, емітентом яких є засновник, та векселів), майном і майновими правами, нематеріальними активами, що мають грошову оцінку. В той же час стаття 32 Закону України «Про банки і банківську діяльність» дозволяє банкам формувати статутний капітал тільки шляхом грошових внесків, крім випадків передбачених Законом України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [306] протягом строку його дії. Як видно, допущена істотна розбіжність у цьому питанні між двома законами. Правда, Закон «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи ...» дещо послабив цю розбіжність,

дозволивши участь держави в збільшенні статутних капіталів банків як за грошові кошти, так і шляхом обміну акцій на державні облігації, які підлягають обов'язковому викупу Національним банком України (ч3,ст.2).

Якщо державі дозволяється здійснювати внески в статутні капітали банків державними облігаціями, а засновникам акціонерних товариств дозволяється робити внески і іншими видами цінних паперів і навіть майном та нематеріальними активами, які мають грошову оцінку, то доцільним було б дозволити і всім іншим акціонерам банків, а не тільки державі, робити внески в їх статутні фонди цінними паперами, які могли б рефінансуватися Національним банком на ринкових засадах. Таким чином, банки отримали б і додатковий капітал, і додаткові доходні активи, які б швидко могли конвертуватись в грошові кошти шляхом продажу на ринку або рефінансування НБУ.

Розповсюдження на банки положення Закону «Про акціонерні товариства», що дозволяє робити внески в статутні капітали акціями та облігаціями інших емітентів, значно розширило б їх можливості для маневру з управління капіталом і ліквідністю, особливо в кризовий і післякризовий періоди, а також сприяло б розвитку фондового ринку в Україні. Такі цінні папери, потрапивши в активи банків, по-перше, можуть бути проданими при необхідності, нехай і з певним дисконтом; по-друге, вони можуть використовуватись як застава при отриманні міжбанківських кредитів, в тому числі від НБУ, а також в операціях РЕПО. Дія цього, підзаконними актами НБУ необхідно встановити квоти рефінансування банків в розрізі емітентів таких цінних паперів. По-третє, нові акціонери банків, обмінявши цінні папери зі свого портфелю на акції банків, будуть вживати фінансові та організаційні заходи щодо підтримки цих банків, наприклад, переведуть свій бізнес на обслуговування в банк. Таке розширення видів інвестицій у банки можливо почати з привілейованих акцій і включати їх до складу додаткового капіталу.

Основною загрозою інвестицій у банки в формі цінних паперів є втрата їх ринкової вартості і відмова НБУ від їх обліку чи рефінансування. В результаті

банку доведеться створювати резерви і нести збитки. Тому для обміну таких цінних паперів на привілейовані акції банку повинні бути передбачені наступні застереження:

— у разі зменшення вартості цінних паперів (обліковуються в активах банку) обмінаних на привілейовані акції банку (обліковуються в пасиві), номінальна вартість таких акцій також адекватно знижується. Таку переоцінку необхідно проводити не рідше 1 разу на місяць;

— у разі дефолту таких цінних паперів, банк не створює під них резерви, а повертає акціонеру, який їх вніс, в обмін на всі передані йому акції з подальшим анулюванням цих акцій і зменшенням статутного капіталу банку;

— доходність по внесених цінних паперах повинна бути більшою ніж доходність по обмінаних на них привілейованих акціях;

— строк погашення внесених цінних паперів повинен бути не більше 5 років;

— дозвіл на внесення цінних паперів до капіталу банків надає Національний банк України після детальної оцінки їх перспектив на ринку.

В антикризовому законодавстві доцільно надати право банкам випускати певний обсяг привілейованих акцій (не більше 25 % статутного капіталу відповідно до ст. 20 закону «Про акціонерні товариства»), які можна назвати страховим резервом акціонерного капіталу та тримати їх на позабалансовому рахунку з можливістю термінового (не більше 5 днів) розміщення при необхідності негайної підтримки ліквідності. Дозвіл на таку емісію повинен надавати НБУ. Крім того, доцільним є надання дозволу банкам щодо випуску векселів під видані кредити (уступка прав вимоги) з можливістю їх термінового продажу на ринку чи переобліку в Національному банку за погодженою ціною. Детально процедури випуску, зберігання та обігу акцій страхового резерву капіталу та кредитних векселів можуть бути виписаними в нормативних актах НБУ.

Важливе місце в обох законах відведене питанню про мінімальний розмір статутного капіталу. Закон «Про акціонерні товариства» встановив мінімальні

вимоги до статутного капіталу акціонерних товариств на рівні 1250 мінімальних заробітних плат (ст. 14), що станом на 1 січня 2011 року еквівалентно 1 176 250 грн. Закон же «Про банки і банківську діяльність» встановив мінімальний розмір статутного капіталу для банків на рівні 120 млн. грн, , що значно більше ніж для звичайних акціонерних товариств. Така істотна відмінність має певну об'єктивну підставу, зумовлену гарантійною функцією капіталу банків. Але небанківські акціонерні товариства теж мають зобов'язання, в тому числі перед банками, і чим менший обсяг їх статутного капіталу, тим більша ймовірність неповернення ними банківських позик і тим більший тиск на банки в плані капіталізації. Тому значний розрив вимог до капіталу банківських і небанківських установ стримує кредитування економіки.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» (ст. 32) прямо забороняє зниження обсягу капіталу (мається на увазі регулятивного) банку нижче розміру статутного фонду. В законі «Про акціонерні товариства» такої прямої заборони немає, проте вказується що «Акціонерне товариство не має права приймати рішення про збільшення статутного капіталу шляхом публічного розміщення акцій, якщо розмір власного капіталу є меншим, ніж розмір його статутного капіталу» (ст. 15, п. 4). Стаття 31 цього ж закону забороняє товариству виплату дивідендів за простими акціями якщо власний капітал менший, ніж сума його статутного капіталу, резервного капіталу та розміру перевищення ліквідаційної вартості привілейованих акцій над їх номінальною вартістю.

Таким чином, між двома законами з цього питання існують деякі колізії: в банківському законодавстві за основу береться регулятивний капітал, який на 1 січня 2011 року був на 23,2 млрд грн більшим ніж балансовий капітал банків (160,9 млрд. грн. проти 137,7 млрд грн), який є мірилом необхідного обсягу статутного капіталу в законі «Про акціонерні товариства». Останній прямо забороняє випуск акцій товариству з такою диспропорцією статутного і власного (балансового) капіталів, а для банків такої прямої заборони немає. Більше того, ст. 33 закону «Про банки і банківську діяльність» свідчить, що

наявність збитків не є перешкодою для оголошення підписки на акції або паї банку та збільшення статутного капіталу. Додаткова емісія акцій банку може вирішити проблему збалансованості статутного і регулятивного капіталів. По-перше, якщо банк продасть акції по ціні, вищій за номінальну, у нього з'являться емісійні різниці, які не ввійдуть до складу статутного, але потраплять до регулятивного капіталу. По-друге, якщо додатковий капітал банку перевищує його основний капітал, то ця різниця не включається до складу регулятивного капіталу, але якщо банк випустить додаткові акції, то на кожну гривню збільшення статутного капіталу його регулятивний капітал буде зростати на 2 гривні в рамках такої різниці між основним і додатковим капіталами. Акціонерні товариства не банківського типу позбавлені таких можливостей і в них взагалі немає поняття регулятивного капіталу, а на банки впливають два закони одночасно.

На погляд С.М. Савлука, заборону на випуск акцій товариством при перевищенні статутного капіталу над власним, встановлену ст. 15 п. 4 Законом «Про акціонерні товариства» треба скасувати, тому що додаткова емісія акцій може бути єдиним виходом для порятунку акціонерного товариства, в тому числі і банку, включаючи можливість входження держави в статутні капітали проблемних банків, як це передбачено Законом України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи» від 31 жовтня 2008 року. В Законі «Про банки і банківську діяльність» статтю 32 необхідно доповнити реченням, що у разі зниження обсягу регулятивного та (або) балансового капіталу банку нижче його статутного капіталу, він в місячний термін розробляє та подає на розгляд Національному банку України план заходів з виправлення ситуації на термін не більше 1 року з щоквартальною деталізацією. У разі неподання або не виконання банком такого плану, Національний банк зобов'язаний не враховувати перевищення статутного капіталу банку над регулятивним та (або) балансовим капіталом при обчисленні економічних нормативів та ініціювати процедуру зменшення номінальної вартості акцій такого банку відповідно до ст. 16 закону «Про

акціонерні товариства» та ст. 3 закону «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи» у разі його дії.

Законодавства різних країн по-різному закріплюють функції власного капіталу банків, що проявляється у встановленні різної кількості економічних нормативів, які розраховуються на основі власного капіталу банків. Так, Закон Китаю «Про комерційні банки» (ст. 38) встановлює цілу низку нормативів, яких повинні дотримуватися комерційні банки:

- адекватність власного капіталу не нижче 8%;
- співвідношення кредитів до депозитів не повинне перевищувати 75%;
- співвідношення поточних активів до поточних зобов'язань повинне бути не меншим 25%;
- співвідношення кредитів, наданих одному позичальнику, не повинне перевищувати 10% капіталу банку.

Крім цього, Закон Китаю надає право Центральному банку запроваджувати ще й інші економічні нормативи.

В українському законі «Про банки і банківську діяльність» встановлений тільки один норматив — адекватності регулятивного капіталу на рівні не менше 10 % (ст. 35). Право збільшувати даний норматив адекватності та встановлювати інші економічні нормативи передано Національному банку України. В той же час, на відміну від китайського законодавства, в українському законі чітко виписані складові регулятивного капіталу (ст.30) і Національному банку дозволено розширювати склад тільки додаткового капіталу, але він не повинен перевищувати обсяг основного. При цьому, навіть в інструкціях НБУ немає такого нормативу як співвідношення кредитів до депозитів, а норматив ризиків на одного позичальника встановлений на рівні 25%. З цього можна зробити висновок, що китайське банківське законодавство більш сконцентроване на показниках ризиків та ліквідності, тоді як українське — на показниках капіталізації. Проте нормативні документи Національного банку, перш за все інструкція № 368 «Про регулювання банківської діяльності»

від 28.08.2001, в цілому компенсує цю відмінність між українським та китайським законодавствами.

Питання ліквідності та управління ризиками надто важливі не тільки для банківської сфери, а й для економіки в цілому, а тому повинні бути окремо виписані не тільки в законі «Про банки і банківську діяльність», а й в законі «Про акціонерні товариства» та Господарському кодексі України. За основу може бути взятий показник співвідношення ліквідних коштів акціонерних товариств до їх зобов'язань, а також співвідношення вхідного та вихідного грошових потоків, як це запроваджено Базелем III. Регулювання ліквідності і грошових потоків не тільки банків, але і їхніх клієнтів підвищить фінансову дисципліну в економіці країни, відкалібрує працюючі і перспективні господарські товариства від фіктивних та неефективно працюючих.

Перший крок в цьому напрямку зроблений у Законі України «Про акціонерні товариства», який зобов'язав усі акціонерні товариства формувати резервний капітал в обсязі не менше 15% статутного капіталу (ст. 19). Для банків ця норма складає 25 % регулятивного капіталу (ст. 36 закону «Про банки і банківську діяльність»), що є вірним враховуючи специфіку банківської діяльності і відповідальність банків перед своїми вкладниками. Проте обидва закони не встановлюють вимогу в якій формі тримати ці резерви. Акціонерні товариства можуть використати їх на будь-які, в тому числі ризиковані операції, що знижує роль резервного капіталу в забезпеченні їх стабільності. Тому дуже важливо зобов'язати всі акціонерні товариства тримати резервний капітал в ліквідній формі, тобто в активах, які можливо терміново перетворити на грошові кошти. На наш погляд, не менше 50 % резервного капіталу акціонерні товариства повинні тримати в ліквідній формі: грошових коштах, банківських металах, державних облігаціях, сертифікатах Національного банку України. І це слід зафіксувати в законі «Про акціонерні товариства».

Крім того, в законі «Про банки і банківську діяльність» важливо визначити поняття економічного капіталу банку як такого, що повинен амортизувати неочікувані збитки у разі їх настання, а у складі власного

капіталу банку повинен формуватись спеціальний резервний фонд для компенсації неочікуваних збитків. Розмір такого фонду повинен дорівнювати економічному⁷ капіталу банку. Якщо банк не створив в повному обсязі такий фонд, то він не має права виплачувати дивіденди до його наповнення. Такі нововведення будуть знаходитись у фарватері вимог Базеля III.

Принципове значення для ефективного управління банківським капіталом має система виплати дивідендів. Змінами до закону «Про акціонерні товариства» від 03.02.2011 року закріплені права власників привілейованих акцій на отримання дивідендів: «у разі відсутності або недостатності чистого прибутку звітного року та або нерозподіленого прибутку минулих років виплата дивідендів за привілейованими акціями здійснюється за рахунок резервного капіталу товариства або спеціального фонду для вмішати дивідендів за привілейованими акціями» (ст. 30). На привілейовані акції навіть не розповсюджується заборона виплати дивідендів у разі, коли власний капітал товариства менший, ніж сума його статутного капіталу, резервного капіталу та розміру перевищення ліквідаційної вартості привілейованих акцій над їх номінальною вартістю (ст. 31), що є наслідком збиткової діяльності. Розмір дивідендів за привілейованими акціями потрібно закріпити в статуті акціонерного товариства.

В законі «Про банки і банківську діяльність» взагалі не згадується капітал, сформований за рахунок привілейованих акцій. Більше того, інструктивні матеріали НБУ, зокрема Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні від 28.08.2001 року № 368 зі змінами і доповненнями також не розглядає привілейовані акції як окрему складову регулятивного капіталу. При цьому, останній абзац ст. 35 Закону «Про банки і банківську діяльність» констатує, що» у разі, якщо за попередній рік діяльність банку була неприбутковою, банку дозволяється виплачувати дивіденди чи розподіляти прибуток у будь-якій формі у сумі, що не перевищує 50 відсотків від різниці між капіталом банку і рівнем регулятивного капіталу». Закон не уточнює про який саме капітал йдеться — балансовий чи статутний. Проте,

враховуючи вищеназвану вимогу щодо перевищення регулятивного капіталу над статутним, можна припустити, що йдеться про останній вид капіталу. Ще більш суворі вимоги до виплати дивідендів встановлені законом «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи» (ст. 4): банк не може виплачувати дивіденди, якщо має збитки за останні три місяці, збитки за один місяць перевищують 30 % статутного капіталу, порушується норматив поточної ліквідності більш ніж на 20 %.

Таким чином, акціонерне товариство згідно з Законом «Про акціонерні товариства» повинне виплачувати дивіденди за привілейованими акціями навіть при збитковій діяльності, а банки відповідно до Закону «Про банки і банківську діяльність» значно обмежені в такій можливості при наявності збитків. В зв'язку з цим, по-перше, доцільно в банківському законодавстві виділити привілейовані акції в окрему складову капіталу і визначити, які їх типи можуть випускати банки. Як зазначалось в 4 розділі даної роботи, Базель II і особливо Базель III значно обмежили склад основного капіталу банків. Зокрема, Базелем III зафіксовано, що для включення до складу основного капіталу фінансових інструментів суми дивідендних чи купонних виплат за ними не повинні визначатись при їх випуску, а це значить що привілейовані акції з фіксованою ставкою не зможуть включатись до складу основного капіталу банків. Проте, з метою підвищення рівня капіталізації банківської системи України, поки що банкам доцільно надати право включати сплачені привілейовані акції до складу основного капіталу з подальшим поступовим зменшенням частки привілейованих акцій, що відноситься на основний капітал, до 50 % їх обсягу, з включенням решти 50 % в додатковий капітал банку.

По-друге, дивіденди за привілейованими акціями можна обмежити певним коридором. Мінімальний рівень його становить облікова ставка НБУ, або рівень інфляції (за умови його стабілізації) при наявності прибутку або резервного фонду банку, а максимальний рівень визначається на рівні дивідендів за простими акціями, який встановлюється щорічними зборами акціонерів банку. Можливо встановлювати і конкретні цифрові параметри

такого коридору, наприклад мінімум 10 %, максимум 50 %. Такий підхід забезпечив би зацікавленість інвесторів купляти привілейовані акції банків і одночасно дозволив би включати їх до складу основного капіталу, так як вимога Базеля III щодо нефіксації дивідендного доходу за такими акціями буде виконуватись.

Дискусійним є питання необхідності окремого закону про банківський капітал. На наш погляд, такого окремого закону не потрібно приймати, проте актуальним є загальний для всіх суб'єктів господарювання закон про капітал та інвестиції, який би визначив місце капіталу, в тому числі і банківського, в економічному розвитку країни та окреслив механізми стимулювання інвестицій в збільшення капіталу, в тому числі і банківського.

Третя група нормативних та законодавчих актів включає документи які охоплюють широке коло питань, що впливають на банківський капітал. Перш за все, це Податковий кодекс України [249], стаття 167.2 якого встановлює податок на дивіденди в такому ж розмірі, як і на проценти за вкладом — 5 %. При цьому, стаття 153.3.7 кодексу встановлює, що виплата дивідендів за привілейованими акціями прирівнюється до виплати заробітної плати і відповідно оподатковується за ставкою не менше 15 %. Така дискримінація привілейованих акцій звужує можливості їх використання як джерела нарощування власного капіталу банків. Статті 135-139 Податкового кодексу визначають склад доходів і витрат суб'єктів господарювання, в тому числі банків, з метою обчислення прибутку для цілей оподаткування, що важливо для банків при плануванні та менеджменті їхнього прибутку, а відповідно і власного капіталу.

В кризові періоди історії банківської системи НБУ приймав нормативні документи, які регламентували відносини банківського капіталу в критичних умовах. Так, 1 грудня 2008 року Національний банк України своєю постановою № 405 затвердив «Спеціальний порядок здійснення заходів щодо фінансового оздоровлення банків» [312]. У цьому документі передбачено капіталізацію банків шляхом надання фінансової допомоги акціонерами, третіми особами,

державою під час здійснення заходів, передбачених планом фінансового оздоровлення банку. Даний порядок дозволив збільшувати статутний капітал проблемного банку в стислі терміни, в тому числі за участі держави. Безумовно, аналогічні нормативні документи можуть з'являтися і в майбутньому в залежності від ситуації в банківській системі України, але ключові моменти антикризового регулювання власного капіталу банків потрібно розробити завчасно і викласти в єдиному нормативному акті - Положенні про власний капітал комерційного банку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Основними передумовами системних змін у національній економіці, у яких задіяний банківський капітал, мають стати:

- зміни концептуальних засад, що визначають нині роль і практичні функції держави у ринковій економіці;
- структурна перебудова національної економіки;
- подолання кризових явищ у соціально-економічній сфері;
- відновлення довіри населення до держави, влади та фінансового сектора економіки країни.

2. Частка іноземного капіталу в загальній сумі банківського капіталу України у 2010р. становила 35,8% і продовжує невпинно зростати. У 2012р. цей показник перетнув 40% бар'єр. Для забезпечення фінансової безпеки держави частка іноземного не має перевищувати 30%. Отже, національна економіка України знаходиться під загрозою іноземного втручання, що призводить до її залежності від інтересів інших держав.

3. В Україні виділяють три рівні законодавчих та нормативних документів, які регламентують пов'язані з банківським капіталом відносини:

- Закони України, які прямо чи опосередковано регулюють ці відносини.

— Нормативні акти Національного банку України, які безпосередньо пов'язані з формуванням, використанням і регулюванням власного капіталу банків та виконанням ним відповідних функцій.

— Інші нормативні акти Національного банку, органів державної влади, які опосередковано впливають на власний капітал банків.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження поглибленні теоретико-методологічні засади щодо формування структури банківського капіталу вітчизняних установ та розроблені практичні рекомендації управління нею. Висновки та результати, що були отримані в процесі дослідження наступні:

1. Дослідження теоретичних засад формування структури банківського капіталу дозволило визначити, що банківський капітал можна розглядати як структуру, що об'єднує взаємопов'язані структурні складові в сукупній системі, які визначають існування та функціонування банківської установи. У ході дослідження з'ясовано, що структурні складові відображають взаємодію окремих елементів у сукупному капіталі банківської установи і визначають її існування з позицій ефективного оперування внутрішніми компонентами.

2. В роботі систематизовано класифікацію функціональних ознак банківського капіталу та його структурних складових, що дозволило розширити пізнання закономірностей формування структури банківського капіталу.

3. У роботі встановлено, що процес формування структури банківського капіталу беззаперечно вимагає впровадження регулюючих заходів, які застосовуються відповідно до напрямів діяльності установи. Дослідження зміни структури банківського капіталу за фазами регулювання процесу формування структури банківського капіталу дозволило розробити гнучкішу політику у даному напрямку відповідно до динамічного середовища, в якому функціонує банківська установа.

4. Формування структури банківського капіталу відбувається під впливом низки факторів внутрішнього і зовнішнього характеру. Вони впливають на взаємовідносини між власним і залученим банківським капіталом, а також визначають їх структуру. Критерієм поділу на зовнішні та внутрішні чинники є дія мікроекономічного та макроекономічного рівня на розвиток структури банківського капіталу. Серед ключових внутрішніх чинників виділені: стратегічна спрямованість банку, фінансово-економічна та маркетингова політика, з подальшим їх уточненням. Зовнішній вплив здійснюють: соціально-

політичний фактор, загальноекономічний розвиток держави, міжнародний фактор та кон'юнктура фінансового ринку, також з їх подальшими складовими. Побудована мережа інформаційного переплетення виділених факторів дозволить виміряти й локалізувати систему інформаційного забезпечення управління формуванням структури банківського капіталу.

5. Для забезпечення дієвості розвитку та підвищення фінансового потенціалу кожний окремий банк повинний формувати структуру капіталу відповідно зі своїми внутрішніми резервами. До того ж, доведено, що формування структури банківського капіталу повинно спиратися на стратегічне управління цим процесом. З урахуванням цього розроблений алгоритм прийняття управлінських рішень при впровадженні стратегічного управління структурою банківського капіталу, який сприятиме визначенню стратегічного потенціалу установи.

6. Аналіз загальних тенденцій розвитку банківських систем провідних країн світу, а також України засвідчив: інформаційно-аналітичне забезпечення банківської діяльності, яке пропонує сучасна теорія, недостатньо орієнтоване на динамічні ринкові перетворення, що постійно відбуваються в економічному просторі нашої держави. Потенціал розвитку банків визначає не стільки нарощування капіталу установи, скільки його цілі. В роботі запропоновано розширення сфери аналізу структури банківського капіталу, а також доцільність використання прогнозних методів в банківській діяльності, що допоможе скоординувати роботу банку в стратегічному напрямку.

7. У ході аналізу тенденцій розвитку фінансового результату АКІБ «УкрСиббанк» виявлено наявність неузгодженості в політиці управління прибутком. Досліджена особливість сучасних методів оцінювання ступеня впливу структурних компонентів прибутку на його розмір, що обумовила впровадження комплексної оцінки фінансового результату.

8. У роботі виявлена можливість прогнозування імовірного значення власного і залученого капіталу банку, знаючи імовірне значення прибутку в кожному прогнозованому періоді та внаслідок встановленого зв'язку між

величинами прибутку і структурними складовими капіталу. На практичному матеріалі досліджено використання запропонованого комбінованого показника, який дозволив спрогнозувати динаміку фінансового результату діяльності обраних банків, на підставі співвідношення структурних компонентів банківського капіталу й результату діяльності та за допомогою визначення імовірності успішності реалізації експертного та аналітичного прогнозу.

9. Отримані в роботі наукові та практичні результати сприятимуть активізації банківської діяльності, підвищенню конкурентоспроможності банківської установи, ефективності залучення та розміщення ресурсів, а отже, забезпеченню подальшого розвитку банківської системи у загальній економічній системі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Роуз П. Банковский менеджмент / Питер С.Роуз; пер. с англ. — М.: Дело, 1997. — 768 с.
2. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг / Джозеф Синки; пер. с англ. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. — 1018 с.
3. Алексеенко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики: монографія / Максим Дмитрович Алексеенко. — К.: КНЕУ, 2002. — 276 с.
4. Примостка Д.О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник / Людмила Олександрівна Примостка. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
5. Банківські операції: підручник / за заг. ред. Мороза А.М. — К.: КНЕУ, 2008. — 608 с.
6. Івасів І.Б. Управління вартістю банку: монографія / Ігор Богданович Івасів. — К.: КНЕУ, 2008. — 288 с.
7. Маркс К., Енгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 23. — М.: Госполитиздат, 1960.—907 с.
8. Самуэльсон П. Экономика в условиях рынка / Пол Самуэльсон; пер. с англ.. — Севастополь, Ахтиар. —1995. тг- 384 с.
10. Економічна енциклопедія: в 3-х т./ т. 1. — К.: «Академія», 2000.— 861 с.
12. Енциклопедія банківської справи України. — К.: «Молодь», 2001. — 680 с.
14. Туган-Барановский М.И. Избранные сочинения, т. 2 /Михаил Иванович Туган-Барановский. — Донецк: Изд-во Донецкого гос. ун-та экономики и торговли, 2004. — 685 с.
15. Трахтенберг И.А.. Денежное обращение и кредит при капитализме/Иосиф Адольфович Трахтенберг. — М: Изд-во АН СССР, 1962. — 778 с
17. Економічна теорія. Політекономія // За ред. В.Базилевича. — К.: «Знакня-Прес», 2008. — 712 с.

18. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия /Йозеф А.,Шумпетер. — М.: Экспо, 2008. — 862
20. Вулфел Дж. Чарльз. Энциклопедия банковского дела и финансов. — М.: Корпорация «Федоров», 2000. — 1580 с.
22. Роджер Лерой Миллер, Дэвид Д.Ван-Хуз. Современные деньги и банковское дело. — М., ИНФРА.М., 2000. — 854 с.
26. Бюлетень НБУ // — 2009. — №9. — 184 с.
28. Бюлетень НБУ // — 2008. — № 12. -185 с.
29. Бюлетень НБУ // — 2010. — №5. — 190 с.
32. Ойген фон Бем-Баверк. Капитал и процентЛ ом 2. Позитивная теория капитала. — М.: Социум, 2010. — 928 с.
33. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.М. Кейнс // Избранные произведения. — М.: Экономика, 1993. — 541с.
34. Гильфердинг Р. Финансовый капитал. — М.: Директ-медиа, — 2008. —450 с.
35. Аникин А. В. Кредитная система современного капитализма. Исследование на материалах США. — М.: Наука, 1964. — 434 с.
36. Усоскин В.М. Современный коммерческий банк: Управление и операции. — М.: «Всё для вас», 1993. — 320 с.
37. Шенаев В.Н. Международный рынок ссудных капиталов. — М.: Финансы и статистика, — 1985. — 190 с.
44. Финансово-кредитный словарь: в 3-х томах / т.1. — М.: Финансы и статистика, 1984. — 511 с.
48. Закон України «Про банки та банківську діяльність» зі змінами і доповненнями станом на 01.01.2012 р. // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
49. Коваленко В.В., Черкащина К. Ф. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення.—К.:УАБС НБУ, 2010.— 141 с.
50. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Підручник, переклад з англ. — К.: Основи, 1998. — 963 с.

54. Киселев В. В. Управление банковским капиталом (теория и практика). — М.: Экономика, — 1997. — 256 с.
60. Вісник Національного банку України 7/ — 2010. — №3. — С.48—71.
64. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України №368 від 28.08.2001 р. зі змінами та доповненнями станом на 01.01.2012р.
76. Большой экономический словарь. А.Б. Борисов, 2-е изд. — М.: Книжный мир, 2008. — 860 с.
83. Кротюк В., Куценко О. Базель-ІІ: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал. — Вісник Національного банку України // 2006. — № 3. — 2-5с.
89. Міщенко В., Подік С. Особливості визначення та управління регулятивним капіталом. — Вісник НБУ // — 2008. — № 3 — 2_7с
91. Брегеда О., Савлук С. Розвиток вимог Базельського комітету Щодо міжнародних стандартів банківської діяльності // Вісник Національного банку України. — 2010. — №12. — С.3-7.
100. Вісник Національного банку України // 2008. — №8. — С. 37.
101. Вісник Національного банку України // 2008. — №9.—С. 58—63.
102. Вісник Національного банку України // 2010. — №5. — С. 67.
103. Вісник Національного банку України // 2010. — №6. — С. 60—65.
104. Дубинський О., Сколотяний Ю. Україна і МВФ: знову на роздоріжжі? — Дзеркало тижня. — 2011. — №6,19 лютого.
105. Алексеев А. Капітальні проблеми державних банків. — Дзеркало тижня. — 2011. — №7, 26 лютого.
107. Структура власного капіталу банків України станом на 1.10.2010 р. (у розрізі банків). — Вісник Національного банку України // 2010. — №12. — С. 54-59.
109. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2011 р.// Вісник Національного банку України. — 2011. — №2. — С. 64.

110. Структура власного капітану банків України станом на 1 січня 2007р. // Вісник Національного банку України. — 2007. — >М. — С. 58—63.
111. Структу ра власного капіталу банків України станом на 1 січня 2011р. // Вісник Національного банку України. — 2011. — .V? 3. — С.61—66.
122. Бюлетень НБУ // — 2011, № 5.. — 211 с.
135. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності банків» від 15.02.2011 р.
137. Міщенко С. Сутність економічного капіталу та його роль у забезпеченні фінансової стійкості банку // Вісник НБУ. — 2008. — Jv 1—
140. Бюлетень НБУ // — 2001. № 1.
141. Бюлетень НБУ // — 2008. № 1.
142. Бюлетень НБУ // — 2008. № 2. •
163. Банківські ризики: теорія та практика управління: Монографія / Л.О.Примостка, О.В Лисенок, О.О.Чуб та ін. — К/. КНЕУ, 2008. — 456 с.
168. <http://www.bis.org/bcbs/history.htm>.
177. http://bank.gov.ua/Bank_supervision/Econom_norms/2011
179. [www.en.Wikipedia.org/wiki\Basel_II_Accord](http://www.en.Wikipedia.org/wiki/Basel_II_Accord).
180. Міжнародна конвергенція виміру капіталу і стандартів капіталу7. Банк міжнародних розрахунків, 2004. [www.bis.org\publ\bcbsl07.htm](http://www.bis.org/publ/bcbsl07.htm).
- 181.Кротюк В., Куценко О. Базель 11: розрахунок мінімально необхідної величини капіталу згідно з першою компонентою // Вісник НБУ.— 2006. — №5. — С. 16-22.
182. Швець Н. Проблемність капіталу банків в умовах світової фінансової кризи // Економіка України — 2009. — №12. — С. 35-41.
183. www.investopedia/economiccapital.com.
184. Tiesset M, Troussard P. Regulatory capital and economic capital / Banque de France. Financial Stability Review. №9. -December, 2006. — p. 89-104.
204. Рябініна Л. Ліквідність та платоспроможність комерційного банку, їх взаємозв'язок та відмінності // Банківська справа. — 2009. — №6. — С.72-84.

205. Стельмах В.С., Міщенко В.І. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду: Науково-аналітичні матеріали. Вин. 11 /ІШШДІмиміактивих досліджень, 2008. — 286 с.
217. Коваленко В. В., Торяник Ж. І. Обґрунтування стратегії управління ліквідністю для забезпечення достатності ресурсного потенціалу банків//Формування ринкових відносин в Україні. — 2010. — Л«8. —С. 106—110.218.
220. Швецов Ю., Корешков В. Капитал банка: его достаточность и функции //Деньги и кредит. — 2009. —№ 6. — С. 34—36.
235. Бус О. Оцінка прибутковості банку органами банківського нагляду//Банківська справа. — 2010. — № 1. — с. 41—52.
236. Методичні вказівки щодо організації, проведення інспекційних перевірок та встановлення рейтингової оцінки банку, схвалені постановою Правління НБУ від 31.08.2007 № 312.
246. Банківські операції: навчальний посібник для дистанційного навчання//Лазепко І.М., Алексеенко М.Д., Сивульський М.І. та інші. — Київ: Ун-т «Україна», 2007. — 327с.
249. Податковий кодекс України.)— Харків: Фактор, 2010. — 457 с.
251. Методичні підходи до формування та реалізації стратегії забезпечення ефективності діяльності банку // Регіональна економіка. — 2008. - №4. Щ С. 132—140.
265. The, Banker, Ft Business. — 2007. July« '.
273. www.bloomberg.com/apps/news
275. www.bankofEngland.co.uk/publications/workingpapers/wp387.pdf
276. Іванов В. М., Софіїценко І.Я. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: курс лекцій.— К.: МАУП, 2001. — 232с.
277. Шамова І.В. Грошово —г- кредитні системи зарубіжних країн: навч. посібник. — К.СНЕУ, 2001. -тг 195 с.
278. Щербакова Г.Н. Банковские системы развитых стран. — М.: Экзамен, 2001. 224с.

279. Вешкин Ю.Г., Авагян ГЛ. Банковские системы зарубежных стран: курс лекций. — М.: Экономисте», 2004. —\ 400с.
280. Масленников В.В. Зарубежные банковские системы: научное издание, -г- М. :ТД «Элит-2000», 2001. — 392с.
281. Wikipedia.org/wiki/banking_in_China, Chinaknowledge.com/Business/CBGdetails
282. blogs.forbes.com/china/2011/04/Chinese-banks_illusory_earnings
285. Постанова Правління Національного банку України «Про хід виконання постанови Правління Національного банку України №40 від 25 лютого 1995 року «Про невідкладні заходи щодо фінансового оздоровлення комерційних банків та відновлення їх ліквідності» від 30.06.1995 року, №167/ uazakon.com/timet995/period8.htm
286. Інструкція НБУ №10 «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків» затверджена постановою Правління НБУ №343 від 30.12.1996 р.
287. Інструкція «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків» затверджена постановою Правління НБУ №141 від 14.04.1998 р./ zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg:=z0323-98
288. Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. Випуск 7. — Київ: НБУ, 1998.
- 295.Дзюблюк О.В. Глобалізаційні процеси та участь іноземного капіталу у розвитку вітчизняної банківської системи // Банківська справа — 2008. -№ 2. — С. 37-45 Г
305. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=5&nreg=514-17>
306. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=639-17>
311. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>
312. Спеціальний порядок здійснення заходів щодо фінансового оздоровлення банків. Постанова Національного банку України від 01.12.2008 р. №405. search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/pb08025.html.
314. bankofEngland.co.uk/statistics/bankstats.xls

ДОДАТКИ

Додаток А

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ КАПІТАЛУ [40а, с. 16-18]

Критерії класифікації	Види капіталу	Складові окремих видів
1. За сферою відтворення, в якій функціонує капітал	1.1 Промисловий 1.2 Торговий 1.3 Позичковий	Засоби виробництва, інші матеріальні ресурси, грошові запаси, задіяні у сфері матеріального виробництва Засоби виробництва, товарні та грошові ресурси, задіяні у сфері обміну Грошові та матеріальні ресурси, задіяні у сфері перерозподілу
2. За функціональним призначенням у процесі кругообороту	2.1 Виробничий 2.2 Товарний 2.3 Грошовий	Засоби виробництва, робоча сила, інші матеріальні цінності, що використовуються у процесі виробництва Готова продукція, не реалізована виробничими підприємствами; виконані, але не оплачені роботи, послуги тощо Грошові запаси господарюючих суб'єктів, призначені для поточних платежів
3. За зовнішнім проявом капіталу (формою носія капіталу)	3.1 Натурально-речовий 3.2 Людський, інтелектуальний, соціальний 3.3 Грошовий	Засоби виробництва, незавершене виробництво, товарні запаси, інші матеріальні блага Капітал, вкладений в людину Банківські депозити, цінні папери, готівка в касах господарюючих суб'єктів
4. За формою доходу який приносить капітал	4.1. Реальний 4.2. Позичковий	Капітал, що приносить прибуток Капітал, що приносить процентний дохід
5. За формою власності на капітал	5.1 Акціонерний	Будь-який капітал, що знаходиться у власності акціонерних товариств

	<p>5.2 Державний</p> <p>5.3 Приватний</p> <p>5.4 Кооперативний</p> <p>5.5 Особистий</p>	<p>Капітал, що знаходиться у власності держави</p> <p>Капітал, що знаходиться у власності однієї особи чи сім'ї</p> <p>Капітал, що знаходиться у власності кооперативу</p> <p>Капітал, вкладений у формування високопродуктивного носія робочої сили</p>
6. За роллю у процесі суспільного відтворення	<p>6.1 Дійсний</p> <p>6.2 Фіктивний</p>	<p>Капітал, оборот якого безпосередньо пов'язаний з процесом суспільного відтворення</p> <p>Капітал, оборот якого відбувається зі значним відривом від процесу суспільного відтворення і представлений цінними паперами</p>
7. За джерелами формування	<p>7.1 Власний</p> <p>7.2 Залучений</p>	<p>Частина капіталу економічного суб'єкта, що сформована за рахунок його власних доходів або за рахунок централізованого фінансування на і безповоротних засадах</p> <p>Частина капіталу, що сформована шляхом покупки на ринку позичкового капіталу</p>
8. За резидентністю	<p>8.1 Національний</p> <p>8.2 Іноземний</p>	<p>Капітал, що належить власникам-резидентам</p> <p>Капітал, що належить власникам-нерезидентам</p>
9. За масштабністю	<p>9.1 Регіональний</p> <p>9.2 Національний</p> <p>9.3 Транснаціональний</p>	<p>Капітал, що функціонує в економіці окремого регіону</p> <p>Капітал, що функціонує і в багатьох чи всіх регіонах країни</p> <p>Капітал, що функціонує в міжнародних масштабах</p>

Додаток Б

**Економічні нормативи діяльності українських банків станом на
01.01.2012р. [177]**

№ п/п	Назва економічного нормативу	Нормативне значення
1	Мінімальний розмір регулятивного капіталу (Н1), млн грн	не менше 120,0 млн грн
2	Норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2), %	не менше 10%
3	Норматив відношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3), %	не менше 9%
4	Норматив відношення регулятивного капіталу до зобов'язань (Н3-1), %	не менше 10%
5	Норматив миттєвої ліквідності (Н4), %	не менше 20%
6	Норматив поточної ліквідності (Н5), %	не менше 40%
7	Норматив короткострокової ліквідності (Н6), %	не менше 60%
8	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), %	не більше 25%
9	Норматив великих кредитних ризиків (Н8), %	не більше 800%
10	Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), %	не більше 5%
11	Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10), %	не більше 30%
12	Норматив інвестування в цінні папери окремо по кожній організації (Н11), %	не більше 15%
13	Норматив загальної суми інвестування розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих	не більше 60%

	інсайдерам (Н12), %	
14	Ліміт загальної довгої валютної позиції (Л13-1), %*	не більше 20% (5%)
15	Ліміт загальної довгої валютної позиції (Л13-2), %	не більше 10%

*з 01.07.2011 р. норматив підвищений з 20 до 5%

Додаток В

Вплив зміни окремих нормативів на економічні показники [40а, с.261]

Норматив	Зменшення	Збільшення
Н1	Деконцентрація власного капіталу, розширення роздрібних банків	Концентрація капіталу, кредитів і клієнтів та ризиків, злиття банків
Н2	Зростання кредитів, ризиків і ВВП, зниження ставок, посилення інфляції, загроза банкрутства	Зменшення кредитизації економіки і ризиків, зростання капіталу при зменшенні його доходності, підвищення процентних ставок
Н3	Зниження ризику ліквідності при незмінному Н2	Збільшення ризику ліквідності, відмова від дорогих депозитів
Н7	Відмова від великих інвестиційних проектів, диверсифікація портфелів, зниження ризиків	Збільшення кредитизації ВВП, зайнятості, зростання ризиків концентрації, збільшення капіталу
Н11	Зниження котирувань цінних паперів, зменшення ринкових ризиків банків	Розвиток фондового ринку зростання його капіталізації, підвищення ринкових ризиків
Л13-1	Збільшення валютних кредитів, зростання попиту на валюту і її курсу та ціни (ставки)	Продаж банкам валюти, зниження її ціни при подорожчанні валютних кредитів, зайва гривня, інфляція

Додаток Д

Структура регулятивного капіталу згідно з Базелем II [181, с. 17]

Регулятивний капітал банку		
Капітал 1-го рівня	Капітал 2-го рівня	Капітал 3-го рівня
<p>Складові:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сплачений статутний капітал 2. Розкриті резерви, створені з прибутку <p>Відвернення:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Гудвіл 2. 50% вкладень у неконсолідовані банківські та фінансові дочірні установи 3. 50% вкладень у капітал інших банківських та фінансових установ 	<p>Складові:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Довгостроковий субординований борг (до 50 % капіталу 1-го рівня) 2. Переоцінка основних засобів 3. Загальні резерви 4. Нерозкриті резерви 5. Нереалізований прибуток від переоцінки цінних паперів (45 % величини) <p>Відвернення:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 50% вкладень у неконсолідовані банківські та фінансові дочірні установи 2. 50% вкладень у капітал інших банківських та фінансових установ <p>Обмеження:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Не більше 100 % капіталу 1-го рівня 	<p>Складові:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Короткостроковий субординований борг <p>Обмеження:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Не більше 250 % капіталу 1-го рівня 2. Тільки на покриття ринкового ризику 3. Факультативний рівень капіталу

Додаток Е

Показники нормативів АКІБ «УкрСиббанк»

Найменування показника	Нормативні показники	2008	2009	2010	2011	2012
Регулятивний капітал (тис. грн.) (Н1)	120 000	6 053 175	7 159 938	9 195 293	7 364 444	4 544 93 5
Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (%) (Н2)	не менше 10%	10,42	14,80	20,72	22,89	20,03
Співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (%) (Н3)	не менше 9%	10,33	13,47	16,17	15,34	15,99
Поточна ліквідність (%) (Н5)	не менше 40%	52,37	52,79	81,42	66,98	63,12
Максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента (%) (Н7)	не більше 25%	11,98	9,81	7,26	7,43	11,81
Великі кредитні ризики (%) (Н8)	не більше 800%	56,86	9,81	7,26	7,43	11,81
Максимальний розмір кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (%) (Н9)	не більше 5%	2,43	1,08	0,37	2,19	42,70
Максимальний сукупний розмір кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (%) (Н10)	не більше 30%	7,17	3,37	1,11	2,66	5,86

Додаток Ж

Основні учасники процесу сек'юритизації

№ п/п	Учасник	Основні функції	Права	Обов'язки
1	Оригінатор	Продаж пулу активів компанії спеціального призначення:	Отримання грошових коштів від продажу активів та маржі від надходжень від позичальників	Забезпечення стандартизації та якості активів, які є основою сек'юритизації
2	Компанія спеціального призначення (SPV)	Купівля пулу активів в оригінатора, емісія цінних паперів, а також розрахунки з інвесторами	Право передати сервісеру повноваження щодо отримання, управління та забезпечення стягнення дебіторської заборгованості	Не емітувати будь-які інші боргові цінні папери, не брати участі в об'єднанні компаній, не здійснювати інші дії та угоди, крім тих, які необхідні для здійснення сек'юритизації
3	Інвестори	Купівля цінних паперів, які забезпечені активами	Отримання основної суми боргу та відсотків за облігаціями, отримання звітності про діяльність SPV та оригінатора	Повна оплата номінальної вартості облігацій
4	Сервісер	Обслуговування сек'юритизованих активів	Отримання певної винагороди від SPV	Отримання, управління, а також у випадку необхідності, стягнення дебіторської заборгованості
5	Позичальники банку	Отримання споживчого кредиту у банку на купівлю автомобіля	Купівля автомобіля: на отримані від банку кошти	Своєчасна виплата банку-оригінатору основної суми боргу та відсотків за ним
6	Рейтингові агенства	Присвоєння рейтингу випущеним облігаціям	Отримання винагороди від оригінатора	Чесність і прозорість при присвоєнні рейтингів
7	Аудиторські	Здійснення	Отримання	Проведення якісних

	кампанії	аудиторських перевірок оригінатора та SPV	винагороди від оригінатора або PSV	аудиторських перевірок та представлення правдивих звітів
8	Хеджер	Хеджування процентних та валютних ризиків	Отримання винагороди від PSV	Страховання процентних і валютних ризиків шляхом купівлі останніх
9	Трастові компанії	Забезпечення підвищення якості активів	Отримання винагороди від оригінатора або PSV	Страховання кредитних ризиків банку

Додаток 3

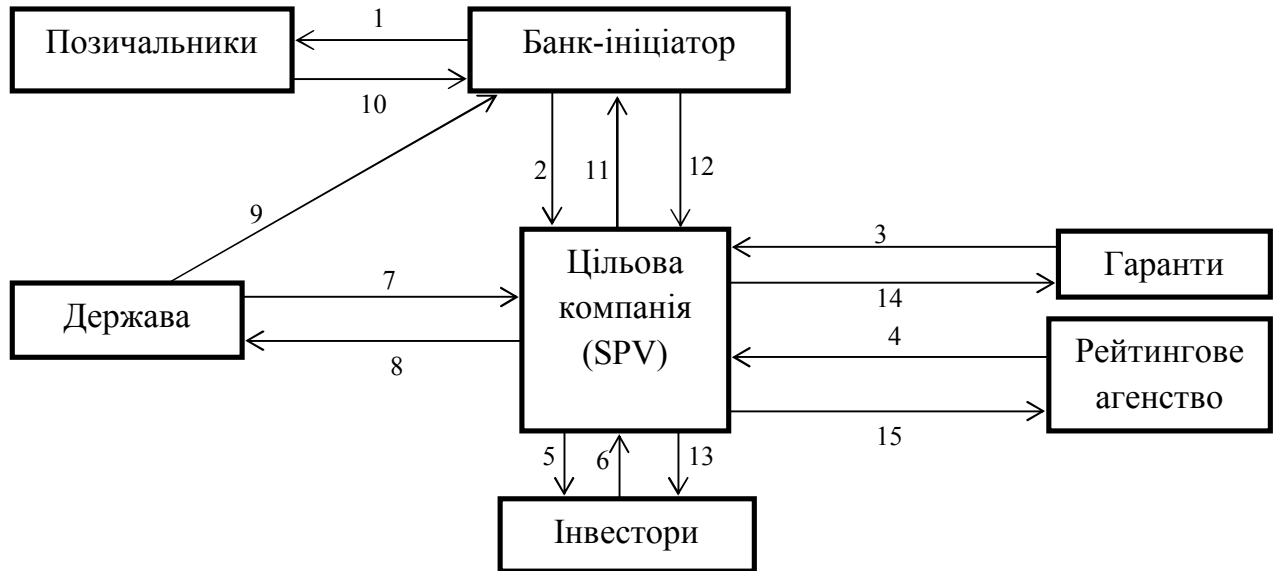

Рис. 1 Традиційна (класична) модель сек'ютизації активів

Рис. 2 Трастова модель сек'ютизації активів

Синтетична модель сек'ютизації активів

Алгоритм здійснення операцій: 1 — видача кредитів позичальникам; 2 — передача ризиків цільовій компанії (SPV) через укладання договору кредитного дефолтового свопу (CDS); 3 — надання кредитної підтримки гарантами; 4 — присвоєння кредитного рейтингу емітованих SPV цінним паперам; 5 — випуск і розміщення синтетичних забезпечених боргових облігацій (CDO); 6 — оплата інвесторами придбаних облігацій; 7 — придбання державних цінних паперів; 8 — виплата за придбаними державними цінними паперами за рахунок коштів, отриманих від емісії CDO; 9 — застава державних цінних паперів банку-ініціатору; 10 — погашення позичальниками кредитів і нарахованих відсотків за ними; 11 — здійснення купонних платежів за державними цінними паперами; 12 — передача цільовою компанією купонних платежів за державними цінними паперами і виплата премії за дефолтовими свопами; 13 — здійснення виплат за CDO; 14 — плата гарантам за кредитну підтримку; 15 — оплата послуг рейтингових агентств.